Alfred Edersheim

Judas og Israels historie fra Salomos fødsel til Akab

Bibelhistorie, femte bind

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Alfred Edersheim: *Judas og Israels historie fra Salomos fødsel til Akab* (Bibelhistorie, femte bind).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Forord 1
Kapittel 1. Absaloms sammensvergelse 6
Kapittel 2. Absaloms fall og Sjebas opprør 16
Kapittel 3. Tillegg til Davids historie 26
Kapittel 4. Adonja og Salomo 34
Kapittel 5. Salomos visdom 41
Kapittel 6. Salomo bygger templet 48
Kapittel 7. Templets innvielse 56
Kapittel 8. Salomos byggverk og rikdom 63
Kapittel 9. Salomos frafall og død 70
Kapittel 10. Rehabeam, Judas første konge 77
Kapittel 11. Jeroboam, Israels første konge 86
Kapittel 12. Abia og Asa 98
Kapittel 13. Asa og kongene etter Jeroboam 104
Kapittel 14. Akab, Jesabel og Josjafat 110
Kapittel 15. Elia og enken i Sarepta 115
Kronologisk tabell 124
Om Alfred Edersheim 126
Ordforklaringer 127

Forord

Den delen av Israels historie som dette bindet tar for seg, har en dobbel interesse: en politisk og en åndelig. Vi begynner med de senere årene av Davids regjering, da bevisstheten om hans livs store synd og følgene av den hadde lammet den sterke hånden som holdt i regjeringens tøyler. Først får vi se hvordan det for alltid ble gjort ende på muligheten for et stort militært verdensmonarki i Israel (Sal 18,44–46), på linje med rikene i den hedenske oldtiden.

Med Salomo begynte en annen tid: en fredelig utvikling av landets indre ressurser, en rask vekst i folkets velstand, utbredelse av kultur og – gjennom vennlig samkvem med andre nasjoner – innføring av fremmede ideer og fremmed sivilisasjon.

Templet ble bygd 120 år før Lykurgs lovgivning i Sparta, mer enn 400 år før Solons lovgivning i Athen og omtrent 250 år før Roma ble grunnlagt. Husker vi det, forstår vi at Salomos rike bar i seg muligheten til å bli et verdensrike – om ikke politisk, så i kultur og åndsliv. I et kapittel i dette verket har vi søkt å gi et bilde av hva Jerusalem var den gang Salomos rike sto på sitt høyeste.

Men det var ikke Guds tanke at det skulle oppstå et verdensrike. Etter bare 80 år gikk Davids rike i oppløsning og ble delt i to fiendtlige og rivaliserende stater. Denne katastrofen kom likevel ikke uventet. Profetene hadde forutsagt den, og den vokste fram av naturlige årsaker som lå langt tilbake i tiden og stadig utviklet seg, helt til bruddet kom.

Den dypeste grunnen var de gamle stridighetene mellom stammene. De hadde dukket opp igjen og igjen i den tidligere historien, helt fra dommernes, Sauls og Davids dager, til de nå brøt ut i åpen revolusjon da den svake Rehabeam og hans unge rådgivere ville møte dem med makt. Alt dette blir utførlig framstilt i dette bindet.

Etter at de to rikene var skilt, gikk forholdet mellom dem gjennom tre stadier. Først sto de fiendtlig mot hverandre. Deretter sluttet de under Josjafat og Akab et forbund, som endte med at Jehu hogg ned både Israels og Judas konge (jf. 2 Kong 9,24–27). Til slutt kom de igjen i et fiendtlig forhold til hverandre. Av disse tre stadiene skildrer dette bindet det første og begynnelsen av det andre.

Vi vender oss så til den åndelige siden. Det var riktig at Davids rike i én forstand skulle bli et verdensrike (Sal 2). Men det skulle ikke skje ved at det grunnla et stort militært monarki, heller ikke ved at det ble grunnleggende for kultur og sivilisasjon, og minst av alt ved at det tok opp i seg de hedenske religionene,

renset dem ved hjelp av dyrkelsen av Jehova og slik gjorde den til en verdensreligion.

Sions berg skulle trone på toppen av fjellene, og alle folk skulle komme dit for å tilbe. Men det skulle skje ved at Herrens lov fra Sion og hans ord fra Jerusalem nådde ut til alle folk (Jes 2,2–3).

Dette var – for å holde oss til den delen av historien som dette bindet tar for seg – uttrykkelig antydet i det store løftet til David i 2 Sam 7. Denne grunntanken ble først virkeliggjort i forbildelig form da Jerusalem ble utvalgt til Guds stad (Sal 46; 48; 87). Deretter ble den framstilt fra en annen side i Salomos rike, i dets herlighet, fred og lykke (Sal 72). Til dette riket pekte profetene siden alltid tilbake når de forkynte de herlige velsignelsene som skulle komme med Messiasriket (Mika 4,4; Sak 3,10; jf. 1 Kong 4,25).

Byggingen av templet i Jerusalem er det første verket i denne perioden der Messiasrikets store grunntanke trer klarest fram. Også dette blir utførlig skildret i dette bindet.

Men andre krefter var også i virksomhet. Etter hvert som Salomos åndelige liv visnet hen, begynte den hedenske gudsdyrkelsen å trenge inn i Israel. Etter hans død fikk den fryktelige dimensjoner både i Israel og i Juda, om enn mindre i Juda enn i Israel.

Etter at de to statene ble skilt, brøt Israel all forbindelse med templet i Jerusalem og den gudstjenesten Herren hadde innstiftet. Jeroboam innførte en dyrkelse som riktignok skulle stå på den gamle grunnen, men som likevel var en fullstendig forfalskning av den rette gudstjenesten. Under Akab ble skrittet tatt fullt ut: Baals-dyrkelsen ble innført i Israel som landets offentlige religion. Det betegner høydepunktet for frafallet i Israel. Fra den tid utviklet frafallet seg trinn for trinn, til det endte med at tistammeriket gikk fullstendig i oppløsning da folket ble ført bort til Assyria.

Men mot disse nedbrytende kreftene satte Herren en annen kraft: profetstanden. Dens opprinnelse, karakter og formål er omtalt i et tidligere bind. Profetstanden må ses som en ekstraordinær kraft som Herren satte inn i den historiske utviklingen, ved siden av de ordinære institusjonene som skulle lede og forme folkets liv. Disse ordinære institusjonene, i de formene loven hadde gitt dem, viste seg kraftløse mot verdsligheten som brøt inn. De trengte å bli supplert og støttet av andre krefter, som ikke lot seg avvise. Derfor møter vi profetstanden i sin sterkeste skikkelse i denne forfallstiden i Israel.

Under Akab og Jesabel ble dyrkelsen av Jehova helt drevet ut av landet, og dyrkelsen av Baal og Astarte satt i stedet. Profetene ble ikke lenger anerkjent, for Jehovas autoritet hadde ikke lenger noen makt i folket. Under slike forhold måtte det komme til kamp, for at Herren skulle vinne tilbake sin autoritet i folket og profetene igjen få innflytelse på folkets liv. Det skjedde ved den overordentlige og underfulle makten Herren la i sine profeters hender, slik vi ser den i Elias og Elisjas tid.

Selv den mest overfladiske leser vil finne trekk i disse profetenes liv som skiller dem fra alle andre profeter. For aldri i hele Det gamle testamentes historie trådte underet fram så ofte og i så stort omfang som hos disse Guds menn.

Vi finner tre karakteristiske trekk ved undrene i denne tiden. Det første er hvor ofte de skjer: det ene følger etter det andre, sterkere og mer overbevisende. Det andre er det særpreget at de så å si samler hele sin styrke i å vise makt. Og det tredje er at de alle har én og samme hensikt: å hevde profetens myndighet som en som var sendt av Gud.

Vi har allerede pekt på hva som var grunnen til dette. Vi vil bare legge til dette: Undrene i denne tiden trer først og fremst fram som maktutfoldelse og har sin hovedstyrke i det. Likevel mangler de heller ikke her – like lite som ellers i den hellige historie – det andre momentet som alltid finnes i det guddommelige under: det moralske, at det skal drive til tro og til samfunn med den levende Gud.

I denne skikkelsen trer undrene fram både for Israel og for hedningene. Profeten gjør dem til et vitnesbyrd for folket: han påkaller den levende Guds navn og påberoper seg ham som den eneste kraften som virker (jf. 1 Kong 17,4.9.14.20–22).

Det er en viss likhet mellom undrene her og undrene i den apostoliske tiden, da kristendommen ble forkynt for hedningeverdenen. Den iøynefallende utfoldelsen av Guds kraft i underet skulle vende folkets hjerte og blikk mot Guds ord. I så måte kan vi si om underet i denne tiden det Paulus sier om tungetalen i 1 Kor 14,22: at den skulle være «til et tegn, ikke for de troende, men for de vantro».

Men la oss få lov til å legge til noen merknader som kan klargjøre spørsmålet om undrene. Det er selvsagt ikke vår tanke å forsøke å forklare underet; det må alltid stå som en forutsetning i vår tro. Det vi kan gjøre her, er bare å legge saken slik til rette at den kan ses fra et naturlig og rimelig synspunkt. Etter mitt syn trengs det bare én eneste forutsetning for at undrenes objektive mulighet – og dermed deres subjektive troverdighet – skal stå fast: at det finnes en Gud, en sann og levende Gud.

Det er ofte blitt påvist at vi ikke bør se undrene som noe som opphever den fastsatte verdensordenen, men som uttrykk for en høyere lovmessighet som ikke lar seg forklare nærmere ut fra erfaringens lover. Når et under synes å stå i så skarp strid med naturlovene, kommer ikke det da mer av at det strider mot vår oppfatning av naturlovene, enn av at det i seg selv virkelig strider mot dem?

Vår kunnskap om naturlovene bygger på erfaring, på det sansene iakttar. Men at noe strider mot det sansene våre fanger opp, betyr ikke at det også strider mot virkeligheten og mot de lovene som ligger utenfor det sansene når. Ser vi spørsmålet om undrene fra dette synspunktet, får vi et utgangspunkt som gjør saken klarere.

Hvis det nå finnes en Gud – la oss få stille spørsmålet slik – som står i levende forbindelse med sine fornuftige skapninger, er det da for mye å tenke seg at hans forhold til menneskene tar sikte på å oppdra og utvikle dem? Det blir videre en naturlig slutning at han i denne oppdragelsen må rette seg etter deres evne til å ta imot, etter det trinnet i utviklingen menneskene står på.

I så måte kan alle tider deles i to perioder. Den ene er det ytre trinnet, der samfunnet med Gud ennå forholdsvis er noe ytre; den andre er det indre

trinnet, der samlivet med Gud har kommet til utfoldelse i folkenes liv (lov og evangelium).

I den første perioden kan ikke undrene kalles en ekstraordinær måte å åpenbare det guddommelige på. Det er nemlig kjent at folkene på det trinnet – både jøder og hedninger – helt umiddelbart krevde denne måten å åpenbare seg på. Riktignok fantes det også den gang dypere tenkere som hevet seg over det alminnelige nivået, og som i sin lengsel etter åndelig lys søkte å «føle seg fram til Gud» (jf. Apg 17,27). Men denne lengselen kunne likevel ikke føre til noen fast visshet.

I den andre perioden stiller saken seg annerledes. Her kreves personlig visshet og avgjørelse av den enkelte. En fast begrunnelse er trådt i stedet for det sansene viser; barnet er blitt mann.

Den gamle verden krevde den samme vissheten av undrene og det mirakuløse som vi søker å finne gjennom logisk og fornuftig tenkning. Slik var deres måte å komme til visshet på, og slik er vår. For dem var undrene ikke undre, men bare det de ventet. For oss ville de stride mot vår måte å tenke på og mot vår oppfatning av naturordenen. Åpenbaringsmåten var tilpasset den tiden, ikke vår.

Det ville føre for langt å gå nærmere inn på spørsmålet om hvordan denne forandringen i måten å se og tenke på er kommet i stand. Vi forstår alle at den henger på det inderligste sammen med at Gud-mennesket trådte fram i verden, og med at Ånden bor i kirken og i hjertene.

Som vi har vist i et tidligere bind, ble Den Hellige Ånd i den gamle pakt i hovedsak sett og kjent som kraft og makt. «Lyden av en stille susing» (1 Kong 19,12) markerer overgangen. Profetien var så å si innføringen av denne stille susingen i verden – først i en forberedende skikkelse, deretter i sin hellige fylde i Kristus, og så i kirkens tid ved at Ånden bor i den.

Disse merknadene viser hvilke spørsmål som blir reist i dette bindet. Leseren vil merke en tydelig utvikling i hvordan spørsmålene blir behandlet etter hvert som vi kommer lenger fram i historien. Det hører med til planen vår å gå dypere og dypere inn i dem. Av samme grunn har også de senere bindene fått et stadig større kritisk apparat, i form av merknader under teksten.

Noe nytt i dette bindet er at vi har tatt med enkelte jødiske og rabbinske merknader. Vi har tenkt at de vil være av interesse, fordi de kaster lys over hvordan de gamle tenkte.

Jeg har forsøkt å drive så omfattende forskning som det har vært mulig for meg. I den forstand tør jeg vise til det som måtte finnes av nytt og originalt på de følgende sidene, og jeg våger å si at jeg ikke har gått forbi noen kilde som på noen måte har vært tilgjengelig for meg.

Men framfor alt har jeg alltid hatt for øye at dette verket er bestemt for praktiske formål. Det jeg først og fremst har villet skrive, er den hellige historie slik den føres fram til Jesus Kristus, undrenes under. I ham har vi forklaringen på alt; han gir hvert eneste av de tidligere undrene sin betydning.

Gud være takk for at vi har full historisk grunn for vår tro på ham og full visshet om sannheten i den læren vi har fått. Den store hovedoppgaven er å

gjøre denne vår velsignede tro fast og herlig, gjøre den til en glad og seirende tro, utvikle den kraften som bor i den, og la den anbefale seg for alle menneskers samvittighet.

Kapittel 1. Absaloms sammensvergelse

Jødisk syn på Davids historie. Amnons synd. Absaloms hevn. Absaloms flukt. Den kloke kvinnen fra Tekoa. Absalom vender tilbake til Jerusalem. Han stifter en sammensvergelse. Davids flukt.

(2 *Sam* 13–16)

Enhver ettertenksom bibelleser vil forstå at den gamle jødiske synagogens syn på de bibelske beretningene og hendelsene har en særlig interesse. Riktignok er de gamle jødiske skriftene altfor ofte preget av en ytre og kjødelig ånd og et kjødelig blikk på den hellige historie. De er dessuten fulle av urimelige overdrivelser, og noen ganger går de til og med imot Skriftens ånd og grunntanke.

Men på den andre siden finnes det også mye i disse skriftene som vi kan lære av, og det gjelder særlig når de taler om Davids historie. Vi vil derfor trekke fram noe fra dem som kaster lys over Davids karakter og liv. Det vil samtidig tjene som et tilbakeblikk på det vi allerede har fortalt, og som et blikk fram mot det vi skal fortelle om Davids senere regjeringsår.

Når vi tar i betraktning den framtredende plassen David har i Israels historie, kan det ikke annet enn vekke vår undring at den gamle synagogens syn på Israels heltekonge er så påfallende lite preget av partiskhet. Et karakteristisk trekk er dessuten at den skjelner skarpt og fint mellom det som har varig betydning, og det som snarere bare har en glitrende glans i historiens ytre drakt.

Når den taler om lyssidene ved Davids karakter, peker den særlig på hans ydmyke sinn, hans varme og glødende natur og hans troskap i vennskap, men framfor alt på hans oppriktige og hjertelige fromhet. Det er særlig dette som ikke bare skiller ham fra alle hedenske konger, men lar ham rage over alle sine samtidige, så han for alle tider står som den rette og sanne troshelten.

På den andre siden taler de gamle skriftene også om hans mangler og skrøpeligheter. Hans synder og fall føres tilbake til svakheter i karakteren: en altfor stor overbærenhet med seg selv, en naturlig tilbøyelighet til å handle raskt uten tilstrekkelig ettertanke og en mistenksom natur som lyttet altfor mye til urettferdig baktalelse og sladder. Dessuten var han ikke fri for tilbøyelighet til personlig hevnlyst. Som man vil se når man studerer Davids liv nøye, er denne karakteristikken i hovedsak riktig. Han hadde slike mangler som særlig finnes hos framstående østerlandske naturer.

Rabbinerne legger særlig stor vekt på at David nok kunne holde sine syndige tilbøyeligheter i tøylen med selvtukt, så de ikke fikk bryte fram, men at han kom til kort når det gjaldt å rense dem ut og la hjertet sitt fornyes åndelig.

De er heller ikke blinde for det forbildelige i Davids person og historie. Ved hver ny fase i Davids liv peker de fram mot den ventede «Davids sønn», som bedre enn sin far skal føre Israels sak. Og de har et skarpt øye for Guds skjulte hånd, som overalt er med i Davids liv og historie. De peker således på hvordan Herren hadde bestemt hele Davids tidligere liv og utvikling til å forberede ham for hans store oppgave.

Det samme synet kommer fram når de taler om hans synder og de straffedommene som fulgte. Guds hånd kan ses i at synden hans alltid speiler seg i straffen. Som eksempel nevnes det at David altfor tankeløst delte Mefibosjets arv mellom ham og hans uverdige tjener (jf. 2 Sam 19,29); straffen for det trådte tydelig fram i det som hendte Davids sønnesønn Rehabeam, som måtte dele sin arv med den uverdige Jeroboam. De trekker dype lærdommer ut av Davids liv og viser seg overalt å ha hatt et åndelig syn på historien hans (Makkot 24a).

Men særlig interesse knytter seg til synet deres på Davids anger og de ulike følgene som vokste fram av hans store fall. Her ser de David som det sanne mønsteret på anger, framstilt i historien for å oppmuntre den som har falt, til å bekjenne og angre sin skyld.

Tradisjonen går enda et skritt videre. Den hevder at synden med gullkalven og Davids store fall bare er skrevet ned i Den hellige skrift for at ettertiden skulle få den rette lære og tilskyndelse til anger. Beretningen om gullkalven lærte hele menigheten at Herren ville ta bort deres store felles synd om de vendte om til ham i anger. Beretningen om Davids fall lærte den enkelte synder det samme.

Hvor stor synden enn var, var det tilgivelse å få hos Gud for den største skyld når den ble båret fram for ham i anger. Det ene viser at det ikke finnes noe Gud ikke kan tilgi; det andre at ingen er sunket så dypt at Guds nåde ikke fremdeles kan nå ham. Enten de er mange eller få, er Guds øre åpent for alle som kommer til ham i anger og omvendelse (jf. Avoda Sara 4b, 5a).

Til slutt gjør rabbinerne oppmerksom på at alle trengslene og straffedommene som rammet David senere i livet, må føres tilbake til hans store fall. Selv om Herren hadde tilgitt ham personlig, fikk fallet følger for ham og slekten hans gjennom hele den senere historien (jf. Sanhedrin 107a og b).

Det kan ikke nektes at det er sannhet i dette synet. For selv om Herren nådig tilga David og igjen tok ham opp i det inderligste samfunn med seg, er det helt tydelig at verken han selv eller regjeringen hans etter det store fallet fullt ut kom seg av det moralske grunnstøtet han hadde fått.

Fra den dagen gikk livet hans gjennom vedvarende trengsler og ulykker, som Gud sendte over ham som straffedommer. Han kjente dem selv, sukket under dem i svakhet og nød og så dem i sammenheng med sitt fall. Han levde i samfunn med Herren og gledet seg i sin Gud, mens blikket hans samtidig var vendt mot synden og ettervirkningene av den.

For å si det i et bilde: Fra den dagen skalv Davids hånd, og stemmen hans dirret. Det ser vi både av det han gjorde og av det han sa, i familielivet og i styret av riket; hele hans senere liv bærer vitnesbyrd om det.

I det tjuende året av hans regjering inntraff en fryktelig hendelse i Davids eget familieliv, og den innledet en lang rekke ulykker både i huset hans og i riket. Det var misgjerningen til hans førstefødte, Amnon (2 Sam 13,1–17). Også denne gangen sprang skylden ut av kjødelig lyst, og slik førte den på ny ulykke over Davids hus.[1]

Den greske oversettelsen, Septuaginta, har her en tilføyelse som utvilsomt treffer den rette tanken, om ikke nettopp ordlyden. Den forteller at David lot være å straffe Amnons frekke forbrytelse mot søsteren fordi han av kjødelig kjærlighet holdt så mye av denne førstefødte sønnen sin. At Amnon var kommet så langt i sin tøylesløse frekkhet, peker tilbake på en bedrøvelig overbærenhet fra farens side.

Den straffen Guds lov satte for en skyld som Amnons, var ikke til å ta feil av (3 Mos 20,17). Men David var nå lammet av moralsk svakhet og sløvet under følgene av sitt eget fall. I minnet om sin egen skyld fant han bare altfor lett en naturlig unnskyldning for å utsette straffen over sønnen, om ikke for å la den falle helt bort (jf. 2 Sam 13,21). Det er vanskelig å svinge et tungt sverd med en svak arm.

To år var gått siden denne fryktelige ugjerningen, men det var én som ikke hadde glemt den: Absalom. Han hadde ikke glemt den dagen da hans edle søster forgjeves hadde prøvd å stå imot sin tøylesløse bror, som var opptent av lidenskapens raseri. Med skam var hun blitt jaget bort fra døren hans, og hun kom tilbake med den side kjolen sin revet i stykker og med aske på hodet som tegn på at hun var vanæret (2 Sam 13,18–19).

Hun trykket hendene mot hodet, som for å vise hvor bitter byrden hennes var. Det var et hjerteskjærende syn og et minne som aldri kunne viskes ut. Kjærlig og oppofrende hadde hun gått for å pleie sin syke bror, og så kom hun tilbake i en slik tilstand!

Siden den gang hadde hun levd med skammen sin i Absaloms hus. Synet av henne hver dag holdt harmen hans ved like, og han gikk og grublet på hevn. David hadde riktignok gitt vreden sin luft over den skamløse misgjerningen, men lenger var han heller ikke kommet.

Så måtte Absalom selv svinge straffens sverd over den frekke Amnon. Men hevnen måtte tas på en måte som svarte til forbrytelsen. Den måtte komme uventet og ramme vellystningen midt i gleden hans; slik ville den på en måte veie opp det han hadde gjort mot den uskyldige Tamar.

En slik hevn kunne ikke tas når som helst, og Absalom måtte derfor vente til anledningen kom. I Absaloms glødende hevnlyst og i de to årene han ventet på den rette anledningen, ser vi et ekte utslag av en orientalsk natur og trekk som er særlig karakteristiske for ham.

[1] Både Absalom og Tamar var barn av Maaka, datter av kongen i Gesjur. David giftet seg med henne etter at han hadde besteget tronen i Hebron (2 Sam 3,3). Amnon derimot var sønn av Akinoam fra Jisreel.

Likevel kunne han ikke holde skjult hva som gjæret i ham. Det går fram av det vi får vite om Jonadab. Han var fetter av Amnon og hans trofaste kamerat i det ryggesløse livet (13,3), og før noen visste hva Absalom hadde gjort, kunne Jonadab allerede gjette hva som var skjedd (13,32–33). Absalom hadde altså ikke maktet å skjule følelsene sine. Kanskje var heller ikke David uten mistanke om hva Absalom hadde fore, enda alt foregikk i det skjulte.

Så brøt det løs. Det var tiden for saueklippingen, og det ble holdt fest på Absaloms gård, som lå ikke langt fra Jerusalem (2 Sam 13,23–27). Absalom sendte innbydelse til kongen og hoffet, vel vitende om at kongen selv ikke kunne komme. Men om ikke kongen selv, så ville i alle fall kongssønnene komme. For at David ikke skulle ane hvilken felle som ble lagt for Amnon, ble alle sønnene hans innbudt. Kongen skulle ikke få grunn til å avslå innbydelsen på Amnons vegne når Absalom hadde bedt alle de andre brødrene med.

Kongen ga sitt samtykke, og sønnene dro av sted uten å ane noe ondt. Hva som så fulgte, er lett å gjette: Absaloms vel uttenkte plan, festen og lystigheten i huset hans, det plutselige mordet på Amnon og de andre kongssønnenes flukt fra Absaloms hus (2 Sam 13,28–36).

Så kom de overdrevne ryktene, som spredte seg raskt og løp foran flyktningene til Jerusalem, og det voldsomme slaget de var for kongen og hoffmennene hans. Deretter kom meldingen om at det likevel bare var Amnon som var drept, og den utførlige beretningen om hvordan ugjerningen var gått for seg. Alt dette er så levende skildret i den hellige tekst at vi føler oss som tilskuere til den blodige scenen.

Absalom flyktet straks til sin morfar i Gesjur, og det var godt for ham. For kongen tok sin førstefødtes død svært tungt; i grunnen kunne han aldri glemme Amnon, selv om tiden også her maktet å lege de blødende sårene. Absalom ble værende tre år i Gesjur, og «kong David ga opp å dra ut mot Absalom, for han hadde trøstet seg over at Amnon var død» (2 Sam 13,37–39).

Selv om Absaloms ugjerning var stor, er det lett å forstå at folkets sympati helst gikk over på hans side. Han var jo blitt utfordret av Amnon på en helt tøylesløs måte, og kongen hadde av bløtaktig kjærlighet til sin førstefødte latt være å straffe den frekke gjerningen. Varmblodige unge menn i Østen, som brant for den uskyldige Tamar, satte lett Absaloms hevn i klasse med heltebedrifter.

Dessuten var hele Absaloms ytre slik at han lett vant folket. Det var ikke en feil å finne på ham; han var den vakreste mannen i hele Israel. Folk fortalte om ham at når han en gang i året måtte klippe det lange og tykke håret sitt, veide det 200 sekel (2 Sam 14,25–26).

Den videre historien viser også hvor lett han ellers hadde for å vinne folkets gunst. Alt ved ham, både vesen og ytre, forente seg til å gjøre ham til en folkekjær mann. Og slik var den mannen som nå i tre år hadde måttet lide i landflyktighet, bare fordi han hadde straffet den uverdige Amnon, som kongen hadde sett gjennom fingrene med![2]

[2] Det er likevel all grunn til å tro at det her foreligger en avskriftsfeil, 200 for 20: den hebraiske tallbokstaven for 20 (כ) er blitt lest som tallbokstaven for 200 (ר).

Joab skjønte nok hvor farlig det holdt på å bli, og hadde flere ganger prøvd å stemme kongens sinn mildere mot Absalom, men uten hell. Det ble stadig klarere for ham «at kongens hjerte var imot Absalom» (14,1).[3][4]

Joab grep da til et middel som var ganske vanlig i Østen når man ville nå målet sitt med list. I Tekoa, omkring to timers vei sør for Betlehem, bodde det en «klok kvinne» som var villig til å hjelpe Joab med planen hans (2 Sam 14,2–7).

Kledd i sørgeklær trådte hun fram for kongen og ba ham gripe inn og hjelpe henne i en sak som var viktig for henne. Hennes to sønner, fortalte hun, var kommet i strid, og da ingen var til stede og kunne gå imellom, hadde den ene drept den andre. Og nå ville hele slekten slå drapsmannen i hjel.

Riktignok var han skyldig, men hva hjalp det henne om blodet hans ble krevd som hevn, når hun dermed ville miste sin eneste gjenlevende sønn? Da ville familien hennes bli utslettet i Israel. Ville den enes død gi den andre livet tilbake? Var det da avgjort at hun skulle miste begge? Kongen gikk i fellen og lovet henne hjelp og beskyttelse.

Men dette var bare innledningen til det kvinnen egentlig hadde å si. Først sa hun at dersom det var urett å stanse blodhevnen, skulle hele skylden for det komme over henne alene (14,9). Hun fortsatte og fikk kongen til å bekrefte med ed at ethvert forsøk på blodhevn nå skulle stanse (14,11); det skulle ikke falle et hår av sønnens hode.

Dermed hadde kongen i prinsippet felt dommen over seg selv, og det var nettopp dette Joab hadde arbeidet for. Nå sto det bare igjen å trekke slutningen og bruke kongens edelige løfte på Absaloms sak. Det gjorde kvinnen.

Hun holdt fortsatt fast på den oppdiktede historien og la fram for kongen den ene overveielsen etter den andre, slik at det for ham så ut som om saken ikke angikk ham selv, enda det var hans egen sønn det gjaldt. Det tapte livet kunne ikke gis tilbake, men å tilgi var å handle som Gud (2 Sam 14,14): «Gud tar ikke livet, men tenker ut hva som kan gjøres for at en som er støtt bort, ikke skal være bortstøtt fra ham.»

Til slutt ba hun om at «min herre kongens ord» måtte bli henne «til trøst. For min herre kongen er som en Guds engel til å høre både på godt og ondt» (2 Sam 14,17).

David begynte å forstå hva som var den egentlige meningen med at denne kloke kvinnen var kommet. Hun bandt ham med sin forstandige tale, og de iherdige anstrengelsene hennes ble kronet med hell.

Joab fikk lov til å hente Absalom tilbake, men på det vilkår at Absalom ikke måtte vise seg for kongen; han sto fortsatt i unåde (2 Sam 14,21–24). Det ser vi også av at Joab senere to ganger avslo å komme til Absalom for å bringe en bønn fra ham til kongen. Det var et stort mistak å handle slik mot en stolt og voldsom natur som Absaloms. Nå fikk Absalom god anledning til å gruble over den uretten han mente var gjort mot ham.

[3] At Joab hadde prøvd dette, slutter vi ikke bare av ordene i 2 Sam 14,22, men også av kongens ord til kvinnen i 14,19: han gjettet straks at Joab sto bak det hun gjorde.

[4] Slik bør dette verset oversettes. Hadde Davids hjerte «stått» til Absalom, ville det ikke vært noen grunn til å bruke det knepet Joab grep til.

At sinnet hans ble hardt i denne tiden, går også fram av det han gjorde for å få snakke med Joab: Han satte fyr på åkeren til Joab, og da Joab endelig kom til ham, ba Absalom ham gå til kongen med et budskap som åndet av hat og grusomhet (2 Sam 14,29–33). Til slutt kom det til forsoning mellom kongen og sønnen, men bare i det ytre. Absalom hadde allerede lagt planen sin og tenkte bare på å få gjennomført den.

Vi merker oss igjen her hvor svak David var blitt etter sitt store fall. Han vaklet fram og tilbake og hadde stadig vanskelig for å ta en fast beslutning. Denne indre lammelsen fikk også skjebnesvangre følger for styret hans. Folket så hvordan han vaklet, og forholdet hans til Absalom svekket den alminnelige respekten for ham. Den forutsagte guddommelige straffedommen holdt på å bryte løs, men også her vokste den fram av tingenes naturlige gang.

Hvis Absalom allerede før landflyktigheten i Gesjur var blitt en folkekjær mann i Jerusalem, var de to årene i unåde godt egnet til å vekke sympati for ham. Hva man enn hadde å si om ham, sto han for folket som en prektig skikkelse, en ekte kongelig skikkelse fra fot til isse. Dessuten var han tapper, varmhjertet og trofast mot vennene sine.

Hele Jerusalem visste at han hadde oppkalt datteren sin etter sin vanærede søster for å hedre henne (2 Sam 14,27). Han gjorde ikke som skikken ellers var i Østen, der framstående menn arbeidet så ivrig for å få sønnene sine fram til høye stillinger; i stedet viste han sin edelmodighet mot kvinnen.[5]

Han var modig, nesten dumdristig; det viste seg tydelig nok da han, den landflyktige, satte fyr på den mektige Joabs byggåker. En slik mann var nettopp etter østerlendingenes sinn. De hadde lett for å unnskylde manglene hans i lys av de framtredende egenskapene hans, ja, til og med regne noen av dem som dyder.

Hans ytre opptreden fikk mer og mer et kongelig preg. Han kjørte ut i en staselig vogn med 50 løpere foran seg (2 Sam 15,1), og overalt hvor han dro fram, vakte han folkets beundring. Men i all sin herlighet og rikdom var han ikke stolt; tvert imot var han omgjengelig og vennlig.

Dag etter dag kunne man se ham utenfor kongsgården, der det samlet seg skarer av folk som ville inn til kongen og be om hjelp og vern. Her opptrådte han som venn av alle hjelpeløse. Hadde han bare makten, slik han hadde viljen, skulle de alle få sin rett! Det var kanskje ikke kongens feil, men det manglet dyktige embetsmenn som kunne sette seg inn i de undertryktes sak, ta seg av dem og gi dem vern. Styret var skrøpelig og hadde mange mangler, og nå måtte folket lide under det.

Slik opptrådte han, og vi forstår lett at han under disse forholdene «stjal Israels menns hjerte» (2 Sam 15,2–6).[6]

Hvor lenge Absalom drev dette spillet, lar seg vanskelig fastslå nærmere. Men igjen ser vi hvor svak og vaklende David var blitt, siden han ikke grep inn i tide og satte en stopper for det.

[5] Legg merke til at det ikke sies et ord om sønnene hans; navnene deres nevnes ikke engang, mens det derimot fortelles at han fikk en datter, som han kalte Tamar.

[6] Keil bemerker at Agamemnon på lignende måte vant overkommandoen over den greske hæren (Euripides, Ifigenia, v. 337 ff.).

Under disse forholdene fikk Absalom rikelig anledning til å stifte en godt organisert sammensvergelse. Den ble holdt hemmelig. Men det går tydelig fram at den var godt gjennomtenkt og avtalt på forhånd med en stor flokk av innvidde og medskyldige: I samme øyeblikk den brøt ut, kunne han sende speidere til alle stammene for å se hvilke følelser folket nærte for ham, og samle alle tilhengerne sine om seg.

Selv Akitofel hadde vært med i sammensvergelsen fra begynnelsen av – en av Davids personlige rådgivere, kjent som en av de klokeste mennene rundt kongen. Vi tar neppe feil når vi antar at det var han som hadde ledet det hele. Det forklarer også at han ikke var i Jerusalem da sammensvergelsen brøt ut, men i hjembyen sin, Gilo (2 Sam 15,12).

Det er ingen grunn til å tro at en mann som Akitofel ville ha gått så villig inn på Absaloms planer uten nærmere kjennskap til dem, om han ikke selv hadde hatt en ledende hånd med i spillet. For ham var dette et skritt mot stor forfremmelse. Planen var også lagt med en Akitofels kløkt, og var den blitt fulgt slik den var tenkt ut, ville det ha gått David ille.

Hebron ble valgt som utgangspunkt for opprøret. Herfra hadde man best mulighet til å trekke seg tilbake om det gikk galt. Dessuten hadde Hebron vært den første byen som tok Davids parti da han sto der Absalom nå sto. Hebron var en kongeby, og der var også Absalom født. Kanskje var hebronittene også misfornøyde med at David hadde flyttet kongesetet til Jerusalem, og håpet nå å få tilbake sin tidligere verdighet.

Absalom fikk lov av kongen til å dra ned til Hebron for, som han sa, å innfri et løfte han hadde gitt i Gesjur (2 Sam 15,7–11). Han fikk 200 menn med seg fra byen under det listige påskuddet at noen av de mer innflytelsesrike mennene i Jerusalem skulle være med ham på offermåltidet i Hebron. Da han var kommet til Hebron, kastet han masken, og sammensvergelsen fikk straks fryktelige dimensjoner.

Ryktene om det som var i gjære, nådde straks Jerusalem. David bestemte seg for å forlate byen i all hast og flykte, og det var et klokt grep (2 Sam 15,13–14). Ellers kunne han lett ha blitt stengt inne bak Jerusalems murer, og byens gater kunne ha blitt skueplass for det forferdeligste blodbad.

I faren ble David sterk igjen, og vi forstår lett at han under disse omstendighetene ble en annen. I det som skjedde, så han Guds hånd: Det var straffedommen over syndene hans som nå flommet inn over ham. Det vakte hele sjelens kraft til live igjen hos ham, mens freden og det stille livet hadde gitt den svekkede sjelen hans kjærkommen anledning til ro og uvirksomhet.

Det uventede slaget feide alt det sløve bort fra sjelen hans. Nå var det ikke lenger tid til å pleie svakheten, verken i det ytre eller det indre. Det trengtes besluttsomhet, mot og klokskap, men framfor alt en fast og avgjort hengivelse til Gud i ydmykhet, bøyd under hans mektige hånd. Disse egenskapene vant den gamle krigeren tilbake i farens stund. Hvert skritt han tok, vitner om at han igjen ble Herrens gamle stridsmann, ydmyk, men samtidig modig.

I salmene hans kan vi se inn i hans sjel og sinn i disse tunge dagene; der har han etterlatt oss et klart uttrykk for sine åndelige erfaringer og trengsler i farens

tid. Abraham reiste et alter for Herren på hvert sted han kom til under vandringene sine i det hellige land. Slik har David i salmene sine satt et minnesmerke ved hver fase i livet sitt, ikke minst ved disse trengselsdagene, som ga ham så rik anledning til det.

For oss som fortsatt vandrer på de samme ørkenveiene, er disse minnesteinene merker langs veien, altere der vi under pilegrimsvandringen kan stanse og bære fram våre bønner og takksigelser for Gud.

Vi vender oss først til Salme 41 og 55. Den første er en Jehova-salme, den andre en Elohim-salme. Professor Delitzsch mener at disse to salmene tyder på at David var syk og hjelpeløs i de fire årene da Absaloms sammensvergelse særlig vokste fram, og de hører til tiden før sammensvergelsen brøt ut.

Derfor har de sitt forbildelige motstykke i det som skjedde før Jesu død, da Judas Iskariot hadde stiftet en lignende sammensvergelse mot Herren midt under hans lidelser og dødstanker og den sjeleangsten som fulgte med dem. Slik kaster de lys over denne bedrøvelige historien, både over den rent politiske og over den åndelige siden av den.

To andre salmer, Salme 3 og 63, viser til Davids flukt, mens sammensvergelsens senere hendelser og den seierrike kampen mot den er den historiske bakgrunnen for Salme 61, 39 og 62.

Kongen og følget hans forlot Jerusalem etter å ha stanset en kort stund ved Bet-Hammerhak. Med kongen fulgte familien hans, tjenerne, embetsmennene og livvakten – de såkalte kreterne og pleterne – og de 600 prøvede krigerne som hadde fulgt ham på alle vandringene hans (2 Sam 15,16–18).[78]

I denne trengselens time fikk kongen likevel en trøst. Blant dem som trofast sluttet seg til den landflyktige, var også en tapper filisteisk høvding, Ittai. Han gledet David med sitt nærvær, for han gjorde Davids Gud til sin Gud og Davids sak til sin sak. Han hadde tatt med seg familien sin til Jerusalem (2 Sam 15,22) og en flokk tilhengere (15,20), og ved sin troskap og sitt mot vant han snart kommandoen over en avdeling av Davids hær (18,2).

Det var om vinteren eller tidlig på våren da den sørgende skaren gikk over Kedron-bekken, gjennom en tett mengde gråtende tilskuere som var kommet for å si farvel til kongen som dro bort (2 Sam 15,23–29). David og følget hans tok nemlig veien gjennom ørkenen mot Jeriko.

Ved foten av Oljeberget stanset de igjen. Her satte levittene, anført av presten Sadok, Guds ark ned, inntil ypperstepresten Abjatar og resten av folket som ville slutte seg til David, var kommet opp fra byen.

Men David ville ikke at Herrens ark skulle tas med i landflyktigheten. Det var kloke og gode ord han brukte da han overtalte prestene og ba dem bære arken tilbake til sin plass. Når de var så kjærlig knyttet til ham, kunne de gjøre ham bedre tjeneste ved å bli i Jerusalem, for derfra kunne de holde ham underrettet om det som foregikk i byen.

---

[7] Bet-Hammerhak betyr «det fjerne huset» eller «et sted i det fjerne». Man har ment at det her siktes til et hus eller sted ytterst i Jerusalems forsteder. Oversetterens merknad: Den norske bibeloversettelsen den gang oversatte ikke ordet, men regnet det som et egennavn.

[8] Det er helt urimelig å anta at disse 600 var innfødte gittitter (2 Sam 15,18). Når de ble kalt det, må det forstås slik at de av en eller annen grunn hadde fått dette navnet.

Det hviler noe profetisk over denne sørgende skaren som dro gråtende bort fra Jerusalem. De var drevet ut av den hellige byen, og slik peker de fram mot alle dem som med Herren Jesus i spissen har måttet gå den samme veien.

Da de var kommet opp på toppen av Oljeberget, stanset de igjen, for her ville David tilbe. Her fikk han den sørgelige og forferdelige meldingen at også Akitofel hadde sluttet seg til de sammensvorne (2 Sam 15,30–31). Men i denne tunge sorgen fikk han en underfull trøst: Arkitten Husai (Jos 16,2), Davids trofaste venn og rådgiver, kom for å slutte seg til ham.

Men Husai var en eldre mann. Han kunne ikke gjøre følget sterkere i kamp, men ville heller skape vansker for det, siden han ikke ville klare å holde følge på den raske flukten. Slik kunne han ikke tjene sin herre.

Derimot kunne en klok og forstandig mann som arkitten gjøre kongen sin en helt annen tjeneste i Jerusalem, om han lot som han sluttet seg til Absalom, vant hans fortrolighet og slik fikk gripe inn i planene hans til beste for David. Da ville han kunne gjøre den fryktede Akitofels råd til intet. Husai ble derfor sendt tilbake til Jerusalem sammen med prestene (2 Sam 15,33–37).

To ganger til ble David og følget hans stanset før de nådde Ajefim. Først var det Siba. Denne havesyke mannen mente at nå var tiden inne til å vinne tilbake sin herres eiendommer – ikke for sin herre Mefibosjet, men for seg selv. Han kom med mat til flyktningene og ga seg ut for å være en venn, mens han i virkeligheten gikk sine egne ærender.

Han påsto at Mefibosjet nå i den alminnelige forvirringen ventet å vinne tilbake farens trone, og slik fikk han det svaret av David som han ønsket: Mefibosjets eiendommer skulle nå tilfalle ham selv (2 Sam 16,1–4). Historien hans var så urimelig at vi ikke kan annet enn undre oss over at David så raskt og ubetenksomt godtok den og ga ham det han ønsket.[9]

Like etter ble David stanset av Sjimei, en fjern slektning av Saul. Da David, omgitt av følget sitt, dro forbi Bahurim på den andre siden av Oljeberget, gikk Sjimei samme vei på den andre siden av åsen. Han kastet jord og stein mot kongen og forbannet ham (2 Sam 16,5–8): «Bort med deg! Bort med deg, din blodhund, du fordervede!» Dermed anklaget han David for å være skyld i, om ikke Sauls og Jonatans død, så i alle fall drapet på Abner og Isjboset.

I dette øyeblikket viste David seg i all sin tidligere edelmodighet og som et sant forbilde på Herren Jesus (jf. Luk 9,52–56). Han så Guds hånd over seg i det som hendte, og forsto derfor at ingen menneskelig klokskap eller kraft kunne frelse ham, men bare Guds nåde. Derfor våget han ikke å ta imot hjelp fra Serujas sønner mot denne «døde hunden», som de kalte Sjimei. Han ville på ingen måte ha del i deres tenkemåte, og avviste dem på det bestemteste: «Hva har jeg med dere å gjøre, Serujas sønner?» (2 Sam 16,10).

Hadde han bare alltid senere fått beholde det ydmyke sinnet som besjelte ham i dette øyeblikket, og ikke falt tilbake i den svakheten han aldri mer kom bort fra!

[9]Oversetterens merknad: Den norske bibeloversettelsen den gang gjenga 2 Sam 16,14 slik: «De dro trette inn og hvilte der.» Dr. Edersheim og flere med ham oppfatter det hebraiske ordet for «trette» som et egennavn, navnet på stedet de nå kom til. Stedet heter Ajefim, som betyr «trette», «utmattede». «De nådde Ajefim» vil altså omtrent si: «De kom til de trettes hvilested».

Men skulle ikke hele denne historien lære oss noe? Selv om et stort fall og en tung skyld blir oss tilgitt personlig, hviler det likevel over oss med sine følger så lenge vi blir ved å ruge over det. Da blir det langt fra en kraftig drivkraft til helliggjørelse, men heller en hindring for at helliggjørelsen kan vokse.

Men vi takker Herren, for han har gitt oss lov til å si (Matt 8,22): «La de døde begrave sine døde.» La de gamle misgjerningene og syndene være glemt, og la oss stå opp og følge Kristus! La oss glemme «det som ligger bak», strekke oss «ut etter det som er foran» og jage «mot målet, til den seiersprisen som Gud har kalt oss til der ovenfra i Kristus Jesus» (Fil 3,13–14).

Kapittel 2. Absaloms fall og Sjebas opprør

Akitofels to råd. Husai avverger den truende faren med sitt råd. David får bud fra Jerusalem og setter over Jordan. Slaget i skogen. Absaloms død. David sørger. Davids tiltak og hjemkomst til Gilgal. Barsillai og Joab som typiske menn for sin tid. Det republikanske opprøret under Sjeba. Amasa blir myrdet. Sjebas død.

(2 *Sam* 16–20)

Det var på høy tid at David hadde forlatt hovedstaden. Han var knapt kommet av sted før Absalom og følget hans trengte inn i byen og tok den i besittelse. Arkitten Husai var en av de første som kom ham i møte for å ønske ham velkommen og hylle ham (2 Sam 16,15–19). Den nye kongen tok imot farens gamle rådgiver med skrytende selvsikkerhet, men den kloke Husai kjente sinnet hans og visste å vende også dette til sin fordel. Med listig smiger vant han snart tilliten hans, og han ble straks tatt opp som rådgiver.

Alt syntes å ha gått Absalom etter ønske. Jerusalem var inntatt uten kamp, og nå sto den unge kongen i spissen for en svært stor styrke, selv om den manglet både disiplin og krigserfaring. Men Akitofel forsto at den gamle krigsmannen David ikke var overvunnet med dette. Var han ikke fremdeles omgitt av en flokk dyktige krigere – veteraner fra hans seiersrike dager, fylt av begeistring og hengivenhet for sin gamle herre – og var ikke landets dyktigste hærfører deres anfører?

Dessuten måtte man regne med at folkestemningen snart ville slå om. Den raske tilslutningen Absaloms sak hadde fått, ville falle like raskt bort igjen når det viste seg hvor mange vanskeligheter som sto i veien for ham. På den andre siden var det å vente at Davids tilhengere ville bli flere etter hvert som begeistringen for den seierssikre Absalom begynte å mattes.

Under slike forhold kunne selv en mindre skarpsindig rådgiver enn Akitofel lett se at Absaloms eneste håp lå i et raskt og avgjørende slag som for alltid gjorde det av med David og tilhengerne hans – og Akitofels råd ble regnet så høyt at folk sammenlignet det med et svar fra Gud. Det var den eneste måten å sikre seg tronen på.

Akitofel så også lenger. Han visste hvor forfengelig og tåpelig Absalom kunne være – han hadde nettopp fått et nytt bevis på det i den ubetenksomheten Absalom viste da han tok Husai til rådgiver. Og han kjente Davids svakhet fra

før, så han regnet med at far og sønn lett kunne bli forlikt igjen. Derfor var det tvingende nødvendig for ham å gjøre enhver tilnærming mellom Absalom og David umulig. Hvis det likevel skjedde, ville han selvsagt selv bli den første som måtte lide for det.

Den eneste veien til seier var etter hans syn et brudd som aldri kunne leges. Det var slike tanker som lå bak det kjente rådet Akitofel ga Absalom (2 Sam 16,21–22). Den frekke ugudeligheten han egget Absalom til, betydde ingenting for Akitofel, bare det på ettertrykkelig vis ble kjent og avgjort for alle at Absalom nå var blitt Israels konge.

Vi gyser over en slik skamløs frekkhet og en så unaturlig synd som den Absalom her gjorde seg skyldig i. Men samtidig minnes vi at det allerede var sagt til David at denne skammen skulle ramme hans hus (2 Sam 12,11–12). Også denne straffedommen vokste fram av begivenhetenes naturlige gang: den var forutsagt på overnaturlig vis, men inntraff på naturlig vis.

Da Akitofel hadde lagt fram dette rådet for å sikre seg selv og sine medsammensvorne, foreslo han å velge ut 12 000 mann og med dem overfalle David brått om natten (2 Sam 17,1–3). Slik den gamle kongen da var stilt, ville han ikke kunne stå seg mot en så stor overmakt.

Var dette rådet blitt fulgt, ville Akitofels plan helt sikkert ha lyktes. David ville trolig ha falt i hendene på dem, og følget hans ville ha blitt hogd ned. Men en høyere makt enn gilonittens kløkt styrte begivenhetene. Den hellige tekst sier det slik: «Det var Herren som hadde laget det slik for å gjøre Akitofels gode råd til intet» (2 Sam 17,14).

Akitofel la fram rådet sitt for Absalom og de eldste omkring ham, og alle syntes det var godt. Husai synes ikke å ha vært til stede på dette rådsmøtet; han var altfor klok til å trenge seg ubedt inn i kongens rådskammer. Dessuten hadde han allerede sørget for å kunne sende bud til David før fiendene hans gjorde noe som helst. To unge prester, Jonatan og den rappfotede Akimaas (2 Sam 18,23), sto ferdige til å bringe David bud like utenfor bymuren, ved En-Rogel – for de våget ikke å vise seg inne i byen.

Absalom fulgte villig det ene rådet fra Akitofel, det som ikke kostet blod. Men det var en annen sak å ta det avgjørende skrittet og dra ut i kamp mot David i et nattlig overfall. Akitofel hadde forlatt kongens rådskammer i sikker forventning om at rådet hans ville bli fulgt, men der ble han skuffet.

Absalom sendte bud etter Husai og ba ham si hva han mente om Akitofels råd. Det var en lett sak for den gamle statsmannen å male ut for Absalom vanskelighetene og farene ved Akitofels råd, særlig når han samtidig smigret den forfengelige og uerfarne herskeren.

Absalom trengte bare å si et ord, så ville hele Israel samle seg om ham, fra Dan til Beer-Sjeba, og så ville de falle over David som duggen over gresset. Hvis David derimot trakk seg tilbake til en by, skulle hele Israel komme med rep og dra den ned i dalen «til det ikke finnes en stein igjen der» (2 Sam 17,8–13). Men nå var det uklokt å angripe David og mennene hans, for nå var de ville som løver. Et nattlig angrep var heller ikke tilrådelig; man måtte huske hvilken kriger David var, og ethvert uhell ville bli skjebnesvangert for Absalom.

Det kan ikke nektes at Husais råd hadde sider som naturlig nok måtte gjøre inntrykk på den unge kongen. Men når det vant fram hos Absalom framfor Akitofels langt klokere råd, ser vi i det den skjulte hånden fra det høye som styrte alt.

Én mann gjennomskuet straks hvilke følger dette rådet ville få om det ble fulgt: Akitofel. Han skjønte at Absaloms sak var tapt når Absalom lyttet til Husai, og så snart han fikk vite det, tok han selv det avgjørende skrittet. Han vendte hjem til byen sin, Gilo, ordnet sakene sine der og gikk frivillig i døden som selvmorder (2 Sam 17,23) – en mann som hadde mistet den siste rest av Israels tro.

Davids historie er gjennomgående forbilledlig, og også her kan vi ikke unngå å se et trekk som peker fram mot Frelserens tid. På samme måte som Akitofel, Davids venn og rådgiver, forrådte sin herre og konge, sto Judas Iskariot fram fra Jesu nærmeste krets og overga sin Herre i fiendenes hender. Derfor ble de også like i døden: begge gikk ut av verden som selvmordere.

Husai hadde i mellomtiden fått anledning til å tale med prestene i Jerusalem. Rådet hans var blitt godtatt, men han kunne ikke stole sikkert på at en så vaklende mann som Absalom ville holde fast ved det. Derfor var det i alle fall nødvendig å varsle David, så han kunne sikre seg mot et nattlig angrep. En trofast tjenestepike i prestenes hus brakte beskjeden til de to unge prestene, som sto og ventet ute ved En-Rogel (2 Sam 17,15–17).

En gutt – trolig satt der for å holde øye med enhver mistenkelig bevegelse – la merke til at de to løp raskt av sted i retning av Davids leir. Heldigvis oppdaget prestene speideren og fikk forsprang på dem som nå ble sendt etter dem. Da de kom til Bahurim, ble de skjult av en israelittisk kvinne; hun gjemte dem i brønnen sin og ledet forfølgerne på villspor. Det var verken første eller siste gang en kvinne grep frelsende inn i Israel (2 Sam 17,18–20).

Det er verdt å se hvor stor forskjell det er mellom kvinnene i Østen i dag og kvinnene den gang. Nå blir de nedverdiget i haremene sine; den gang grep de mange ganger, fulle av tro og åndelig kraft, inn i de mest betydningsfulle begivenhetene. Også på dette punktet er Det gamle testamente en verdig forberedelse til Det nye testamente, som først har gitt kvinnen den retten Gud har tiltenkt henne.

Men vi vender tilbake til historien. Da de to prestene kom ut av skjulestedet, nådde de David i god behold og fortalte kongen hvilken fare han var i. Han og følget hans skyndte seg da over Jordan (2 Sam 17,21–22), og dermed var de i alle fall sikret mot et overraskende angrep.

Alt gikk slik Akitofel hadde ant. Opprøret gikk nå over i en vill borgerkrig, og ingen kunne være i tvil om hvordan den ville ende. David og stridsmennene hans kastet seg inn i Mahanajim (2 Sam 17,24). Det var en sterk by i et distrikt med gode forråd, og der var det lett å finne skjulesteder om man skulle bli drevet ut; befolkningen var dessuten svært krigersk. Her samlet stadig større skarer seg om David, mens mektige menn fra de ulike landsdelene brakte ham proviant og andre nødvendige ting.

Av de mange som kom, nevner den hellige tekst tre slike menn (2 Sam 17,27). Det var Sjobi fra de ytterste grenselandene, som representerte de utenlandske skattskyldige (jf. 2 Sam 10,2), Makir, som representerte Sauls tidligere tilhengere, og Barsillai, som representerte de rike godseierne generelt.

Det gikk dårlig med Absaloms sak. Han overlot overkommandoen over hæren sin til Amasa, sønn av ismaelitten Jitra og Davids halvsøster Abigail, og satte over Jordan for å levere David et avgjørende slag (2 Sam 17,25–26).

Davids stridskrefter hadde vokst stadig siden han forlot Jerusalem (jf. 2 Sam 18,1–2), men de var ennå langt færre enn Absaloms. Det var en stor skare som hadde sluttet seg til Absalom, men den besto av udisiplinerte folk som lett lot seg skremme i farens stund.[1]

David delte hæren sin i tre avdelinger og satte Joab, Abisjai og Ittai i spissen for dem. Folket hans ville ikke la kongen selv gå med i kampen, og derfor ble overkommandoen gitt til Joab. Slagmarken ble valgt med stor klokskap: en tett skog nær Jordan, der det var vanskelig å manøvrere en udisiplinert masse som Absaloms. Da det kom til kamp, viste det seg også at terrenget felte flere av Absaloms menn enn våpnene gjorde (2 Sam 18,6–8). Under slike forhold kunne ikke utfallet være i tvil; slaget ble mer en nedslakting enn et virkelig slag.

Én scene på denne skjebnesvangre dagen hadde gjort et dypt og smertelig inntrykk på Davids menn. Da de marsjerte ut fra Mahanajim om morgenen, hadde kongen stått ved siden av porten, og alle krigerne hans hadde defilert forbi ham i hundrer og tusener. Til dem alle hadde han sagt det samme, og så gjentok han det for hver av anførerne (2 Sam 18,5): «Far varsomt med den unge mannen – med Absalom!»

Denne formaningen viser oss at kongens hærførere bar på et brennende hat mot den ugudelige, frekke kongssønnen som hadde satt i gang opprøret. Men den avslørte også hvor svak, ja, hvor egenkjærlig svak kongen var, siden han bare tenkte på seg selv og sønnen sin. Det var som Joab senere bebreidet ham: Han syntes verken å tenke på høvdingene eller tjenerne sine, og det ville ha betydd lite for ham om de alle hadde falt i slaget, bare sønnen hans fikk leve (2 Sam 19,6). Vi forstår lett at kongen med denne ubetenksomme formaningen bare egget hærførernes harme mot Absalom enda mer.

Det kom da også snart for en dag. Under flukten støtte en av Joabs menn på den ulykkelige kongssønnen. Absalom hadde jaget i hast gjennom den tette skogen og var blitt klemt fast mellom to greiner, slik at han ble hengende etter halsen (2 Sam 18,9–13). Det lange håret hans hadde viklet seg inn i kvistene, og muldyret han red på, hadde løpt fra ham. I denne ynkelige stillingen fant fienden ham, og han var nok allerede nesten utmattet av elendigheten.

Men soldaten som først så ham, visste hva det ville koste ham å legge hånd på kongens sønn, hvor fristende det enn kunne være. Derfor løp han tilbake til Joab og fortalte hva han hadde sett. Da Joab holdt fram for ham at han burde ha gitt Absalom banehogget, nektet han å lystre.

[1] Av 2 Sam 17,25 går det fram at både Abigail og Seruja, som begge kalles Davids søstre, bare hadde mor, ikke far, felles med ham. De var nemlig døtre av Nahas, ikke av Isai. Davids mor må altså ha vært gift to ganger, først med Nahas og så med Isai.

Selv Joab synes å ha nølt før han gikk løs på den ulykkelige, hvor fast bestemt han enn var på å gjøre slutt på Absaloms frekke planer. Han hadde jo på en måte selv skyld i at Absalom var kommet tilbake til Jerusalem, for han hadde gått i forbønn for ham. Derfor var det nå dobbelt hans plikt å gjøre Absalom uskadelig for alltid.

Han grep våpnene, støtte tre kastespyd i den ulykkelige og lot så våpendragerne sine gi ham det siste drepende hogget. Deretter tok de det sønderrevne, mishandlede legemet hans, kastet det i en stor grøft i skogen og dekket det med en svær steinrøys (2 Sam 18,14–17).

Det var en sørgelig ende! Etter at sønnene hans var døde, hadde Absalom selv reist seg et storslått minnesmerke i Jerusalem. For en motsetning mellom det og steinrøysen ute i skogen, som skjulte de siste restene av forbryterens legeme, ukjent og usett av alle! Så snart Joab hadde sikret seg Absalom, lot han blåse i hornet, så de forførte landsmennene kunne flykte og slippe å bli hogd ned.

Men hvem skulle bringe kongen bud om det som var skjedd? Joab kjente David altfor godt til å gi dette oppdraget til noen hvis liv han satte pris på. Derfor sendte han en fremmed, en kusjitt. Den unge presten Akimaas tilbød seg også å gå og ba Joab innstendig om lov. Joab holdt fram for ham hvilken fare han utsatte seg for, men lot ham så løpe (2 Sam 18,19–23).

Mellom den ytre og den indre porten i Mahanajim satt kongen i mellomtiden og ventet i engstelig spenning på bud fra slagmarken. Så fikk vaktmannen oppe på tårnet øye på en som kom løpende mot byen. Han kom alene, så det kunne ikke være en flyktning, men måtte være et ilbud. Deretter oppdaget han enda en som kom løpende etter den første. Den første var nå så nær at vaktmannen kjente igjen Akimaas. Da måtte det være godt nytt han kom med, for Akimaas ville sikkert ikke løpe med et sørgelig budskap.

Og slik var det også. Uten å gi kongen tid til å spørre meldte han raskt at Gud hadde gitt ham seier. David svarte ikke et ord på dette gode budskapet; det var bare ett spørsmål som lå ham på hjertet. Når Akimaas hilste ham med «fred», var det bare én ting som var fred for ham: at sønnen hans Absalom levde. Derfor spurte han åndeløst (2 Sam 18,29): «Er det fred med den unge mannen Absalom?»

På dette ville ikke Akimaas svare. I mellomtiden var det andre ilbudet kommet fram, og av det han fortalte, forsto David straks hvordan det var gått med sønnen hans, selv om heller ikke han våget å si det rett ut.

Uten et ord gikk David i fortvilelse bort fra de to budene og fra folkemengden som naturlig nok samlet seg om dem ved porten. Han gikk opp trappen til salen over porten, og de som sto nedenfor, kunne høre ham gjenta klagen sin igjen og igjen: «Min sønn Absalom! Min sønn, min sønn Absalom! Å, at jeg var død i ditt sted! Absalom, min sønn, min sønn!» (2 Sam 18,33)

Det var en lite gledelig kveld i Mahanajim, tross den glimrende seieren. Byens menn gikk stille og listet seg omkring i gatene, som om en tung ulykke hadde rammet dem. De seirende krigerne stjal seg tilbake til byen, som om de vendte hjem i skam etter et stort nederlag. Dette var mer enn Joab kunne tåle. Han trengte seg barskt inn i kongens kammer og bebreidet ham den egenkjærlige,

hjerteløse sorgen hans (2 Sam 19,1–7). Han minnet ham om at det ventet farer større enn noen av de tidligere, dersom han så lettsindig og egenkjærlig ga etter for en sorg han ikke hadde rett til.

Det Joab sa, var sant, men det ble sagt uten medfølelse. Dessuten var det usømmelig å bruke slike ord mot kongen, og aller mest av en mann som med egen hånd hadde vært med på drapet. David kjente uten tvil selv det rå og usømmelige i Joabs opptreden, men for øyeblikket var det nødvendig å gi etter. Kongen gikk derfor ned og tok imot folket i porten.

Rusen av opprør var over, og en sterk motreaksjon satte inn. David ble imidlertid i Mahanajim for å vente til folkestemningen hadde roet seg mer, før han tok noe nytt skritt. Det varte likevel ikke lenge før folkets tanker vendte seg mot David igjen; i den pinlige stillingen de nå var i, var det særlig minnet om hans seierrike og glimrende fortid som bidro til det. Etter Absaloms fall var det i virkeligheten oppstått et mellomstyre: David var avsatt og den nye kongen død, og dette var like utilfredsstillende for alle parter.

Under slike forhold var det verken politisk klokt eller moralsk riktig av David å innlede forhandlinger med Juda stamme alene, med prestene som mellommenn, om å sette ham på tronen igjen (2 Sam 19,11–12). Også i dette ser vi spor av den moralske svakheten og vaklingen som etter Davids fall viste seg i livet hans gang på gang.

Et enda mer uklokt og holdningsløst skritt tok han da han i all hemmelighet utnevnte Amasa til øverstkommanderende over hæren i Joabs sted. Slik Joab var, kunne han nok knapt tiltale David i den sinnsstemningen han da var i. Likevel burde klokskap ha fått David til å sikre seg denne framstående hærførerens støtte i en slik tid, da han særlig trengte en mann med kraft og dyktighet. Og når David vendte tilbake til Jerusalem på oppfordring fra Juda stamme alene, ser vi også i det et nytt bevis på svakheten hans (2 Sam 19,14).

Han forberedte nå reisen på ekte østerlandsk vis. Judas menn gikk til Gilgal, der de holdt en ferje klar til å sette kongen og familien hans over elven (2 Sam 19,15–18). I mellomtiden hadde også de som hadde grunn til å frykte Davids hevn, tatt sine forholdsregler. To av dem satte over Jordan for å «møte kongen»: Sjimei, som hadde forbannet David da han flyktet fra Jerusalem, og Siba, som så skammelig hadde bedratt ham og tilranet seg Mefibosjets eiendommer.

Mens David holdt på å gå om bord ved elvebredden, kom Sjimei, fulgt av 1000 benjaminitter, for å be om kongens tilgivelse (2 Sam 19,16–23). Han hadde tatt med seg så mange av sin egen stamme for å vise kongen at bønnen hans var ærlig ment, nå som han var den første av alle de tidligere motstanderne som kom for å søke kongens nåde.

Under disse forholdene ville det ha vært uklokt ikke å tilgi Sjimei. Men David gjorde det ikke med den hjerteligheten ordene hans syntes å gi uttrykk for. Vi kan ikke fri oss fra tanken på at han med svaret han ga Abisjai, heller ville vinne popularitet blant folket på bekostning av Serujas sønner (jf. 1 Kong 2,8–9).

David kunne ikke være uvitende om hva som drev Siba til kongen. Han var sikkert blitt underrettet om forholdene i Jerusalem og visste altså at Siba hadde

løyet om sin herre og med list tilranet seg Mefibosjets arv (jf. 2 Sam 19,24). Desto mer urettferdig var svaret han ga på Sibas bønn, og måten han tok imot Mefibosjet på, når han holdt fast ved at de to skulle «dele eiendommen» (2 Sam 19,24–30). David følte det også selv; det går fram av svaret han ga Mefibosjet, og av hele måten han behandlet ham på.

Men hele hans offentlige opptreden synes nå i betenkelig grad å være styrt av dette ene hensynet: å vinne tilhengere. Derfor lar han seg nesten bare lede av klokskap, uten å rådføre seg for Guds ansikt med det plikten og moralen krever. Han handler mer som et naturlig enn som et åndelig menneske. Å forene disse to går aldri godt, selv om det er en David som prøver det. Enten må vi overgi oss helt til Åndens ledelse, eller så tar vi saken i egen hånd og følger våre egne naturlige interesser.

Ser vi skarpt på de ulike tiltakene David griper til i sin stilling da, er det vanskelig å se noe annet i dem enn et klokt anlagt forsøk på å forene det som ikke lar seg forene: egenkjærlige beregninger og planer med Guds råd og planer. Men alt dette er frukter av en ånd som var svekket ved fallet hans. Derfor har vi også her en lærdom å hente som vi ikke kan ta alvorlig nok: La oss ha sterk mistanke til oss selv og prøve alle våre tanker i lyset av Guds tanker og råd!

Men i denne nokså triste historien møter vi likevel noe lyst og tiltalende. Det er det vi leser om den ærverdige patriarkalske skikkelsen Barsillai, som hadde skaffet David proviant mens han var i landflyktighet (2 Sam 19,31–39). Tross sin høye alder kommer denne gamle mannen nå til David for å følge ham over Jordan. Det var ikke gunst eller ære han søkte; det gjorde et pinlig inntrykk på den gamle da kongen talte om belønning.

Han var en trofast mann, uavhengig av alt unntatt det som angikk Herrens sak, men likevel ikke for stolt til å la tjeneren sin Kimham gå til hoffet når kongen ba om det – enda han godt forsto at han selv ikke ville vinne noe ved det. Vi tar neppe feil når vi antar at den gamle mannen fulgte en høyere hånds ledelse i det han gjorde. Det var ikke bare av trofasthet og lojalitet mot sin jordiske konge at han på sine gamle dager tok denne besværlige reisen; han knyttet høyere tanker og håp for Israel til Davids kongedømme.

I mange, lange år hadde gamle Barsillai i det fjerne Rogelim vært vitne til det elskede folkets skiftende skjebne. Han kunne huske tilbake til Samuels tid og minnes begivenhetene fra de begeistrede dagene da Saul hadde utført sin første store heltedåd og befridd Jabes i Gilead. Siden hadde han fulgt den samme Saul på hans vei nedover, til han måtte oppgi ethvert håp om ham.

Så trådte David fram. Med ham brøt en ny ånd og en ny tid fram. Hvor forskjellige var salmene som strømmet ut til folket fra hans lepper, fra de vanlige jødiske krigssangene! Hos David gjaldt menneskets kraft ingenting og Herren alt. I ham hadde Israel fått en leder som svarte nøye til folkets herlige historie og verdig kunne føre det fram mot det store målet.

Saul falt etter et nederlag som var en vanære for folket, og David trådte fram i Hebron som Judas konge. Da hilste den gamle den nye tiden med glede. Davids senere bedrifter – erobringen av Jerusalem, innføringen av helligdommen og

de seierrike kampene mot fiendene rundt omkring – vitnet alle om det samme: at David var Herrens salvede.

Davids store fall senere og den ulykken det hadde ført over både ham og landet, kunne ikke annet enn smerte den gamle dypt, for han levde med i alt dette. Likevel hadde han ikke et øyeblikk vært i tvil om at Absaloms opprør var frekt og ugudelig, og han hadde ikke på noen måte følt seg støtt bort fra Davids kongedømme.

Nå nærmet tiden seg da David snart måtte legge ned kronen; han var allerede blitt en gammel mann. Men det lå en åndelig lærdom i denne kongens regjering, store resultater var vunnet med rike løfter for Israels framtid, og ingenting kunne oppheve eller utslette den store betydningen dette hadde både for Israel og for hele verden.

Derfor hadde gamle Barsillai møtt fram for å vitne om sin glede og takknemlighet – slik gamle Simeon senere gjorde da Frelseren første gang ble båret inn i templet. Så ville han vende hjem til sin egen by, dø i fred der og bli begravet hos fedrene sine. De hadde levd i tyngre tider og bare i håpet sett langt borte det som nå var nådd fram til sin fullendelse.

Vi har rett til å se på gamle Barsillai som en typisk skikkelse for sin tid. Han representerte det åndelige Israel. Desto mer passende er det å stille en annen mann fra samme tid ved siden av ham, en som også er typisk for Israel, nemlig Joab. Han representerer de karakteristiske trekkene i den nasjonale jødedommen. Han var modig, dristig, ærgjerrig, hensynsløs, misunnelig og lidenskapelig – en mann uten skrupler når det gjaldt å fremme en sak han hadde fått hjertet sitt i.

Men med dette forente han den mest brennende kjærlighet til fedrelandet, inderlig nidkjærhet for fedrenes tro og den mest trofaste utholdenhet i kampen for Israels rett mot verden utenfor. Joab var en ekte, typisk østerlending; alt i ham var fyr og flamme. Han er et sant forbilde på Israel etter kjødet. Derfor er det også betegnende at han – slik Israel senere gjorde – førte undergangen over seg selv ved å følge sine egne kjødelige planer.

David var kommet over Jordan, men dermed var ikke vanskelighetene over. Tvert imot syntes de nå først å begynne på ny. Han var blitt tatt imot av Juda stamme. Dessuten hadde 1000 benjaminitter sluttet seg til ham av rent egennyttige grunner, og trolig også noen representanter for de andre stammene.[2]

Men stammene var ikke blitt oppfordret til å ta del i denne gjeninnsettelsen av kongen; både David og Juda hadde handlet som om de ikke skyldte dem noe hensyn. Da så representantene for alle stammene kom til Gilgal, ble det en heftig strid mellom Juda og de andre stammene, fordi Judas menn, som de sa, hadde «stjålet kongen bort» (2 Sam 19,41–43).

Det trengtes bare én gnist for å sette de opphissede sinnene i brann. En «fordervet mann» fra Benjamin ved navn Sjeba, som tilfeldigvis var til stede, blåste i hornet og holdt fram for forsamlingen at de som ikke hadde noen del i David, skulle forlate ham og overlate ham til å herske over dem som hadde valgt ham til konge (2 Sam 20,1–2). Dette kom uventet, men i den alminnelige opphisselsen

[2] Slik forstår vi uttrykket i 2 Sam 19,40, som etter hele sammenhengen ikke kan tas bokstavelig.

fant det god jordbunn hos de misfornøyde. David ble snart forlatt av de andre stammene og måtte dra inn til Jerusalem fulgt bare av sin egen stamme Juda, med utsikt til et nytt og enda farligere opprør.

Nå ble det en viktig oppgave for David å få dempet opprøret før det fikk tid til å bre seg og hisse opp stemningen i landet. Her kom de skjebnesvangre følgene av hans opptreden klart for dagen. Han ga Amasa i oppdrag å samle en hær for å slå ned Sjeba og hans forbundsfeller (2 Sam 20,4–5). Men Amasa klarte ikke å skaffe de nødvendige stridskreftene, trolig fordi folket ikke hadde tillit til denne hærføreren, som var satt inn i Joabs sted på et så ubeleilig tidspunkt.

I denne pinlige stillingen ble David nødt til å vende seg til Abisjai og Joab igjen.[3] Så snart disse populære og seiersvante krigerne sto i spissen igjen, manglet det ikke på stridsmenn, og kort etter kunne en anselig styrke marsjere av sted mot de forente stammene.

Abisjai og Joab var kommet med hæren til den store steinen ved Gibeon. Her kom Amasa imot dem fra motsatt kant, trolig på vei til Jerusalem. Joab var som vanlig omgjordet med våpenkappen sin, og utenpå den hadde han et belte med et sverd i sliren, «festet om livet».

Da han gikk fram, falt sverdet ut. Amasa ble så forbløffet over å se Joab i spissen for hæren at han ble stående rådvill foran ham. Han la ikke merke til sverdet som Joab nettopp hadde tatt opp fra bakken og nå holdt i venstre hånd, og han lot sin falske slektning ta ham i skjegget og bøye seg mot ham som for å kysse ham. I det samme ble Joabs sverd støtt inn i magen hans (2 Sam 20,8–10).

Joab hadde valgt denne framgangsmåten for å bli kvitt rivalen sin, så det skulle se ut som han var blitt Amasas banemann uten å ville det. I alle fall oppnådde han at saken ble uklar og måtte granskes rettslig. Og siden det ikke var tid til å nøle her, fortsatte hæren marsjen nordover med Joab i spissen og lot Amasa ligge og velte seg i sitt blod på landeveien.

Det var et fryktelig syn. Folket samlet seg skrekkslagne om den døende. Joab hadde satt en av de unge mennene sine ved siden av ham for å oppfordre dem som gikk forbi, til å følge Joab. Men hvor mye den unge mannen enn anstrengte seg, nølte folket med å følge oppfordringen ved dette forferdelige synet. Liket ble derfor båret bort.

Så fortsatte Davids hær under Joabs ledelse jakten på Sjeba og forbundsfellene hans. De jaget ham gjennom hele landet og helt opp i nord, der de til slutt sperret ham inne i Abel-Bet-Maaka (2 Sam 20,14–15). Joab slo leir utenfor den sterkt befestede byen. Den ville ikke lenge ha kunnet stå imot hans overlegne krigskunst om ikke ødeleggelsen var blitt avverget på en annen måte.

Også her var det en kvinne som grep inn. Hun steg fram på bymuren og ba om å få tale med Joab (2 Sam 20,16–19). Derfra holdt hun fram for hærføreren at folket i Abel ikke var kjent for å være raske til å handle, men for sin visdom og forstand når de holdt råd.

Hadde Joab undersøkt om byen han nå holdt på å legge i ruiner, noen gang hadde tatt del i Sjebas opprørske planer? Hun og byens innbyggere var altså ikke

[3] Han vendte seg først og fremst til Abisjai, men av det som følger, kan vi se at det egentlig gjaldt Joab, som overalt opptrer som gjeninnsatt øverstbefalende.

opprørere mot kongen; tvert imot var de fredelige mennesker. Hvordan kunne Joab da handle så lite fedrelandssinnet mot gode borgere? Ville han ødelegge en mor i Israel og tilintetgjøre Herrens folk?

Joab svarte at han ikke var kommet for å ødelegge en fredelig by, men for å gripe en opprører innenfor murene dens. Da foreslo kvinnen å gjøre ende på beleiringen ved å gi ham Sjebas avhogde hode som pant på at opprøreren ikke lenger var å frykte. Det var en lett måte å bli fri for alle vanskeligheter på.

Kvinnen holdt ord: Snart ble det blodige hodet kastet over muren, og Joab kunne dra bort fra den truede byen med byttet sitt (2 Sam 20,20–22). Han sendte krigerne sine hjem og vendte selv tilbake til Jerusalem. Slik endte det siste opprøret mot David, og vi kan legge til: Med dette ender også Davids politiske historie.

Kapittel 3. Tillegg til Davids historie

Tillegg til Davids historie. Hungersnøden. Pesten. Ordningene for templet. Davids siste salme og profetiske ord.

(2 *Sam* 21–24; 1 *Krøn* 21–27)

Med nedkjempelsen av Sjebas opprør slutter Davids politiske historie. Derfor ender også denne delen av beretningen om ham, slik som den første (2 Sam 8,16), med en oppregning av Davids fremste embetsmenn (2 Sam 20,23 til slutten av kapitlet). Det som så følger i 2 Sam 21–24, må regnes som et tillegg til Davids historie.

Først får vi høre om en hungersnød som herjet landet, trolig i den første tiden av Davids regjering (21,1–14), og om en pest som la landet øde mot slutten av livet hans (kap. 24). Deretter kommer noen korte opplysninger om krigene mot filistrene (21,15–22) og en utførlig oppregning av Davids helter (23,8–39). Endelig finner vi i dette tillegget også Davids siste salme og hans siste profetiske ord (23,1–7).

Alt dette er samlet i slutten av 2 Samuelsbok, trolig fordi det var vanskelig å flette disse beretningene inn på et bedre sted så lenge verkets plan – å fortelle Guds rikes historie – skulle holdes strengt. Likevel er det all grunn til å tro at særlig beretningen om pesten er satt inn her for å innlede forberedelsene til tempelbyggingen i Salomos tid (kap. 24). For David begynte straks å forberede byggingen av templet da Herren hadde vist ham hvor det skulle stå.

På dette punktet gir Første krønikebok oss verdifulle opplysninger. Der hører vi at David traf alle sine tiltak for templet med tanke på gudstjenestene i framtiden og hele gudstjenestelivet i templet (1 Krøn 22–29). Vi samler altså stoffet i dette tillegget til Davids historie under fire synspunkter: hungersnøden, pesten, ordningene for templet og Davids siste salme og profetiske ord.

1. Hungersnøden (2 Sam 21,1–14). Beretningen om den tre år lange hungersnøden og det som skjedde i forbindelse med den, har noe grufullt ved seg. Den etterlater et trist inntrykk og har neppe sitt sidestykke i Den hellige skrift. For å forstå denne tunge prøvelsen som kom over landet, må vi feste blikket på to kjensgjerninger fra den tidligere historien.

Den første er denne: Gibeonittene var hedninger – amoritter. På Josvas tid hadde de berget seg fra undergangen sammen med de andre kanaaneiske folke-

ne ved et listig og falskt påskudd. Etter at de var tatt opp i Israel, hadde de klart å holde fast på alle de særtrekkene som kjennetegnet de kanaaneiske folkene.

Den påvirkningen som gikk ut fra Israels tro og tenkemåte, fikk derfor liten eller ingen innpass blant dem. Til dette bidro det også, ganske naturlig, at de bodde for seg selv og ikke giftet seg inn i Israel. Da Sauls urettferdige framferd ga dem grunn til å påkalle lovens vern for seg selv og lovens straff over Sauls slekt, er det derfor forståelig at de med hevngjerrig villskap krevde at loven skulle brukes i all sin strenghet.

Den andre kjensgjerningen er det lovbudet som her ble påkalt. Igjen minner vi om hvordan forholdene var på den tiden, moralsk, sosialt og nasjonalt. Israels åndelige liv var ennå ikke kommet ut over barnealderen, og ut fra det må både lovbudet og etterlevelsen av det ses. I 4 Mos 35 var det slått fast som et grunnleggende prinsipp at landet var hellig, fordi Herren bodde der blant sitt folk. Derfor måtte det våkes over denne helligheten (4 Mos 35,34). Men den groveste besmittelsen av landets hellighet var å utøse uskyldig blod.

Det var en grunntanke i Det gamle testamente at uskyldig utøst blod fortsatte å rope på hevn. Ingenting kunne sone en slik forbrytelse; bare morderens eget blod kunne få det levende blodets rop om hevn til å tie, og først da var den moralske likevekten gjenopprettet.

Derfor tar loven opp den blodhevnen som var vanlig i oldtiden, og setter den inn under bestemte regler, samtidig som den gir vern til dem som uforvarende var blitt skyldige i drap. Men også landet skulle vernes mot blodsutgytelse; også landet hadde sin rett overfor forbryteren. Det skulle ikke la ham sone med penger, men kreve blod for blod.

Gibeonittene kunne altså påberope seg denne loven mot Sauls frekke ugjerning; de hadde lovens bokstav på sin side. Saul selv var riktignok borte, men det var en grunntanke i Det gamle testamente at familiens lemmer sto i et gjensidig ansvar for hverandre: Den ene måtte bøte der den andre ikke kunne stilles til ansvar. Da gibeonittene la fram kravet sitt om hevn over Sauls hus, hadde David derfor ikke noe valg; han måtte gå med på det de krevde.

Dette er det ene synspunktet saken må ses fra. Til det kommer et annet, som ikke er mindre vesentlig, selv om det er vanskeligere for oss å forstå, fordi det henger nøye sammen med forholdene på den tiden. Vi nøyer oss med å peke på det.

For datidens mennesker, og særlig for gibeonittene, var det en rettferdig sak å rope til Gud om hevn. Han var den Rettferdige, den Sanne, og når det forelå en forbrytelse som her, følte man seg i fullest samsvar med den Rettferdige når man påkalte ham mot urett og misgjerning.

Endelig vil vi legge til at Sauls regjering hadde gjort det nødvendig at offentlige forbrytelser ble straffet offentlig. Det hadde betydning for oppdragelsen av folket.

Vi skal fortelle selve hendelsen med få ord. Av en grunn som Skriften ikke nevner nærmere, hadde Saul – kanskje i et av sine anfall av kjødelig nidkjærhet – hogd ned en flokk gibeonitter. Det var et klart brudd på den høytidelige pakten dette folket hadde inngått med Josva (jf. Jos 9,15), og som til da var blitt holdt

nøye fra begge sider. Da en hungersnød senere herjet landet i tre år og David spurte Herren om grunnen, fikk han til svar at denne landeplagen kom over dem på grunn av blodskylden som fremdeles hvilte på Sauls hus (2 Sam 21,1–2).

Kongen kalte da gibeonittene sammen og spurte dem hvilken erstatning de krevde for den uretten som var gjort mot dem, så den forbannelsen de hadde kalt ned over Herrens folk, kunne bli tatt bort. Svaret de ga, var betegnende (2 Sam 21,4): «Vi krever ikke sølv eller gull hos Saul og hans hus, og vi har ikke rett til å drepe noen mann i Israel.»

David spurte videre hva de ville han skulle gjøre. Da la de fram kravet sitt med all den ville hevntørsten man kunne vente av dem. Israel selv skulle fullbyrde for dem den blodhevnen de ikke våget å ta på egen hånd, fordi de var et undertrykt folk i Israel: Sju av Sauls etterkommere skulle overgis i deres hender, så de kunne bli naglet til korset «for Herren i Gibea, hvor Saul, Herrens utvalgte, hørte hjemme» (2 Sam 21,5–6).[1]

Det var et vilt og fryktelig krav, men det var ingen råd; David måtte gå med på det. Rispas to sønner – hun var en av Sauls medhustruer – og fem sønner av Merab, Sauls eldste datter, ble tatt ut og overgitt til gibeonittene (2 Sam 21,8–10).

Så fikk Gibea se et grufullt syn. De livløse legemene hang på pælene sine fra begynnelsen av bygghøsten i april og til høstens «tidligregn» kom med det gode budskapet at landeplagen var over. Nedenfor dem holdt Rispa, Sauls medhustru, vakt. Hun bredte et sørgeklede ut på klippen, og der ble hun sittende dag og natt for å holde rovfuglene og de ville dyrene borte fra de hengte kroppene.

Det er et grufullt bilde fra Israel vi her har foran oss, men det er ikke det siste. Judaea capta – det fangne Judea – har ofte vært framstilt som en mor som gråter over sine falne barn. Men når vi tenker på de uskyldige jødiske ofrene for hedningenes forfølgelser i middelalderen, og så minnes det forferdelige ropet under korset (Matt 27,25), kommer bildet av Rispa ved de sju hengte – der hun jager gribbene og sjakalene bort fra de drepte – stadig tilbake til oss som et forferdelig sinnbilde og forbilde på det som siden er blitt virkelighet gjennom mange slektsledd.

«Da David fikk vite hva Rispa, Ajas datter, Sauls medhustru, hadde gjort, dro han av sted og hentet Sauls og hans sønn Jonatans ben fra mennene i Jabes i Gilead. Disse hadde hemmelig tatt dem bort fra torget i Betsjan, der hadde filistrene hengt dem opp den dagen de slo Saul på Gilboa. Og da han hadde ført Sauls og hans sønn Jonatans ben opp derfra, samlet de også benene av dem som var hengt. Og de begravde Sauls og hans sønn Jonatans ben i Benjamins land, i Sela, i hans far Kis' grav» (2 Sam 21,11–14).

2. Pesten. For å forstå denne straffedommen er det av den største betydning å huske at den ble sendt over Israel for synder som hele folket hadde gjort seg skyldig i. Riktignok var Davids stolthet og kjødelige selvtillit den nærmeste

[1] Korsfestelse er også nevnt i 4 Mos 25,4. Men de dømte ble ikke korsfestet levende, først etter at de var døde (se 4 Mos 25,5). Det samme gjaldt henging: Først etter at døden var inntrådt, ble de døde legemene hengt opp. Heller ikke dødsstraffen ved brenning ble fullbyrdet på levende i Israel (se 3 Mos 20,14; Jos 7,15, jf. 7,25). På dette punktet var rabbinerne grusommere: De innførte kvelning og den forferdelige straffen å helle smeltet bly i den levende (jf. Mishna Sanhedrin 7,1–3).

ytre anledningen til den, for han synes å ha hatt planer om å gjøre Israel til et militært monarki.

Men av 2 Sam 24,1 får vi vite at dette ønsket hos kongen selv var en straffedom fra Gud over Israel: Da Satan sto fram for Herren for å anklage Guds folk, fikk han lov til å føre David inn i denne hovmodssynden (1 Krøn 21,1).

Det var en synd i folket som skulle straffes gjennom kongen, men straffedommen kom gjennom en ny synd. Det var nok folkets opprør under Absalom og Sjeba som nå førte straffen over dem, og i det hadde både kongen og folket sin del. Det er en betegnende sammenheng mellom Davids hovmodige ønske om å holde denne folketellingen og straffedommen som nå kom. Både kongen og folket hadde – nå som stammene igjen var samlet til ett – så forfengelige tanker om den militære stormakten, og den ville Herren gjøre mindre. I denne syndige tanken sto folket og kongen sammen; derfor skulle de også stå sammen i straffen.

Davids ønske om å mønstre de våpenføre mennene i landet sprang ut av kjødelig hovmod og hang sammen med militær ærgjerrighet. Det bekreftes også av at beretningen om denne hendelsen både i 2 Samuelsbok og i 1 Krønikebok følger etter en oppregning av Davids helter og noen av deres berømte våpenbragder.

Kongen overlot mønstringen til Joab og andre av høvedsmennene sine (2 Sam 24,2–4). Men de gikk motvillig med på befalingen, for de forsto at denne forfengeligheten hos kongen ville bli mislikt i Israel. Folket var nok stolt av stridskreftene sine, men tålte ikke mye i den retningen. Dessuten kjente de at en slik framferd ikke kunne være etter Herrens vilje og derfor ville føre hans straffedom over landet (1 Krøn 21,3).

Men innvendingene deres endret ikke kongens beslutning, og mønstringen ble satt i gang. Levittene ble også denne gangen holdt utenfor, som i 4 Mos 1,47–54. Men allerede før mønstringen var ferdig, kalte David befalingen sin tilbake, for han ble snart klar over at det var hovmod som hadde drevet ham.[2]

Etter at David en hel natt hadde båret synden sin fram for Herren i bekjennelse og bønn, ble profeten Gad sendt til ham for å kunngjøre den straffen som skulle komme. David fikk velge mellom tre straffedommer: tre års hungersnød, tre måneder på flukt for fiendene sine eller tre dager med pest i landet. Han valgte å falle i Herrens hender og ta pesten (2 Sam 24,10–14).

Hvis han først skulle lide for syndene sine, visste han – det vi også så ofte får erfare – at det ligger en trøst i å være kastet på Herren i sin smerte. Og han ble heller ikke skuffet. Den voldsomme pesten som for fram over landet og la det øde, ble forkortet av Herren fra tre dager til mindre enn én dag, «fra morgenen til forsamlingens tid» (2 Sam 24,15), det vil si tiden for kveldsofferet.

Imens lå David og de eldste i bønn for Herrens ansikt (1 Krøn 21,16). Ved tiden for kveldsofferet stanset Herren straffedommens engel, så David og de

[2] Jf. 1 Krøn 21,6; 27,24. Av det siste stedet får vi vite at resultatet av mønstringen ikke ble ført inn i kong Davids krønike. Derfor er det lett å forklare at det oppsto usikkerhet om det nøyaktige antallet våpenføre menn. I 2 Sam 24,9 oppgis 1 300 000 og i 1 Krøn 21,5 1 570 000. Ingen av disse tallene er urimelige, for de forutsetter bare et samlet folketall på omkring 6 millioner i hele riket. Likevel mener vi at tallet i 2 Samuelsbok er det rimeligste, og at uoverensstemmelsen må bero på en eller annen unøyaktighet som ikke lar seg påvise nærmere.

eldste hans så det. Engelen hadde allerede løftet det drepende sverdet sitt mot Jerusalem fra Morija-berget, der han sto ved treskeplassen til jebusitten Aravna (2 Sam 24,16).

Det er betegnende at barmhjertigheten mot Israel gikk ut fra dette stedet. For det var her den troende Abraham, lydig mot Herrens ord, hadde gjort seg klar til å ofre sønnen sin. Men det er særlig betegnende fordi det på en synlig måte ble vist hvor Herren i framtiden ville la barmhjertighet og nåde strømme ned over sitt folk. Her ville han at det store brennofferalteret skulle bygges, der Israel med bønn og offer skulle søke hans nåde, og der han selv ville høre deres bekjennelse og bønn.

Da David så engelen med sverdet løftet mot Jerusalem, ropte han til Herren av dypet og ba om at straffen måtte ramme ham selv og hans hus og ikke folket, for synden var hans (2 Sam 24,17). Denne bønnen ble begynnelsen på frelsen.

Etter Herrens befaling kom Gad til David og ba ham kjøpe treskeplassen av Aravna «for å hellige den til Herren og bygge et alter der og ofre brennoffer og fredsoffer. David gikk opp etter Gads ord, slik Herren hadde befalt» (2 Sam 24,18–19). Dermed var stedet funnet der «Herren Guds hus» skulle stå, og der «alteret for Israels brennoffer» skulle være (1 Krøn 22,1).

Jebusitten avsto gjerne stedet, for Herren selv hadde gjort ham beredt til det. Aravna var uten tvil proselytt. Det ser ut til at han og de fire sønnene hans også hadde sett Herrens engel over seg mens de holdt på med arbeidet på treskeplassen, og at synet hadde slått dem med redsel (1 Krøn 21,20). Derfor var de villige til å gi ikke bare treskeplassen, men også alt som var på den, bare Herren ville høre kongens bønn og stanse plagen (2 Sam 24,23).

Det er talende at vi her finner jøde og hedning i hjertelig samarbeid når det gjelder å gi plass til Herrens tempel. Det peker fram mot den tiden da «skilleveggen» skal rives ned og de to skal gjøres til ett (jf. Ef 2,14).

Men David ville ikke ta imot stedet som gave – sikkert ikke fordi han var stolt eller fordomsfull, for til det var Aravnas tilbud altfor ydmykt og hjertelig ment. David viser her et trekk som en finner igjen overalt i Østen når det gjelder kjøp av en eiendom som skal brukes for Herren: Den måtte betales og erverves for en tilsvarende pris. Så kjøpte David stedet som Israels representant.[3]

Og som for offentlig å stadfeste det som var skjedd, falt det ild ned fra himmelen og tente på ofrene David hadde lagt på alteret (1 Krøn 21,26). «Og Herren hørte landets bønn, og straffedommen stanset og vek fra Israel» (2 Sam 24,25).

3. David forbereder byggingen av templet. Så snart Herren på overnaturlig vis hadde vist hvor templet skulle bygges, tok David kraftig fatt på å forberede arbeidet. Det var et stort foretak, og det trengtes derfor grundige og omfattende forberedelser (1 Krøn 22,5). Under dette byggearbeidet ble David sterk og ung igjen. Den gamle energien trådte i stedet for den trettheten og svakheten som i disse senere regjeringsårene så sørgelig hadde preget hans offentlige opptreden. Dette trekket viser oss likevel hva som bodde dypest inne i kongens hjerte.

[3] Vi har to beretninger om dette kjøpet. Den ene (2 Sam 24,24) setter prisen til «femti sekel sølv», mens 1 Krøn 21,25 oppgir den til «seks hundre sekel gull». Det siste tallet er uten tvil det riktige, mens det første skyldes en avskriverfeil, som lett lar seg forklare på dette punktet. 600 sekel gull er omkring 6,8 kilo gull.

Salomo var ung og svak, og dette verket krevde en konge som kunne øve sterk innflytelse over folket sitt, hvis det skulle bli det det burde være: et tempel verdig den levende Gud. Derfor mente David at han ikke kunne bruke de siste regjeringsårene sine bedre enn til å skaffe til veie det som trengtes for at templet kunne bygges på en verdig måte når Herrens tid kom til å begynne.

Det første han gjorde, var å holde en mønstring av alle «de fremmede» (1 Krøn 22,2), for så å skaffe arbeidere blant dem til å hogge stein og gjøre det nødvendige arbeidet med jern og tømmer.[4]

Deretter ga han Salomo den høytidelige befalingen å utføre dette arbeidet, som lå ham så sterkt på hjertet. Han kalte sønnen til seg og innviet ham i alt profeten hadde sagt til ham den gangen han selv la fram ønsket om å bygge templet.

Herren hadde da lagt denne gjerningen på sønnen og etterfølgeren hans, og den skulle være den viktigste oppgaven i hans regjering. Det gjaldt for ham å utføre den i indre og ytre lydighet mot Herrens vilje (1 Krøn 22,6–12). Hvis han gjorde det, ville lykke og velsignelse følge ham (1 Krøn 22,13).

Selv hadde David «med mye strev» skaffet til veie store skatter som skulle helliges til templet (1 Krøn 22,14), og dessuten gjort alle de forberedelser som var mulige på forhånd.[5]

Til slutt kalte han sammen Israels fyrster, prestene og levittene, stilte sønnen sin Salomo fram for dem og ba dem innstendig om å støtte og styrke ham i den gjerningen som skulle bli den viktigste i hans regjeringstid. Å reise dette templet for Herren skulle ikke bare være kongens sak, men hele Israels store felles oppgave (1 Krøn 22,19).

I denne høytidelige forsamlingen av prester og lekfolk, av representanter for hele folket, ble Salomo utropt og anerkjent som Israels konge. Ved samme anledning ble også hovedtrekkene fastlagt i den mest betydningsfulle gjerningen i hans regjering: ordningen av gudstjenestelivet i det framtidige templet.

Levittene ble mønstret, og fra tretti år og oppover var de 38 000 mann (1 Krøn 23,1–5). Av dem ble 24 000 tatt ut til å tjene ved helligdommen (1 Krøn 23,28–32), 6000 skulle være «tilsynsmenn og dommere», 4000 skulle tjene ved instrumentalmusikken og 4000 i sangkorene. De sistnevnte – og kanskje også de 4000 ved instrumentalmusikken – ble igjen delt i utlærte sangere, det vil si «kyndige», og i «lærlinger» (1 Krøn 25,7–8).

Som alle levittene ble også disse utlærte sangerne delt ved loddkasting i 24 skift, og til hvert skift ble det så føyd et visst antall lærlinger. Hvert skift av levitter skulle overta de tjenestene ved templet som falt på dem. De som hadde tjeneste ved portene, ble delt i fire klasser; i templet var det i alt 24 vaktposter der det skulle holdes vakt (1 Krøn 26,1–19).

På samme måte ble også prestene, Arons etterkommere, delt ved loddkasting i 24 skift (1 Krøn 24,1–19). Til slutt finner vi her en kort beretning om de 6000 le-

[4] Disse fremmede var ikke bare innvandrere i landet; også etterkommerne av de opprinnelige innbyggerne som var blitt spart, ble regnet med. Det var så mange av dem at Salomo kunne sette 150 000 av dem til å «bære byrder og hogge stein» (1 Kong 5,15; 2 Krøn 2,17).

[5] Det hender riktignok at tallene i disse skriftene er forvansket ved avskriverfeil, slik vi allerede har hatt anledning til å merke. Likevel er det ingen grunn til å tro at summen David hadde samlet til tempelbyggingen, er gjengitt feil når den settes til en så veldig sum.

vittene som David satte til å være «tilsynsmenn og dommere» (1 Krøn 26,29–32), og en kort oversikt over hvordan hæren var inndelt, og over embetsmennene hans (1 Krøn 27).

4. Davids siste salme og profetiske ord (2 Sam 22,1–23,7). Davids historie ender, betegnende nok, med en salme som både kan kalles programmet for livet hans og summen av det, sett fra den åndelige siden. Med noen tillempninger til bruk i gudstjenesten ble den senere tatt inn i Salmenes bok. Det er Salme 18, som vi viser leseren til. Denne storslåtte takkesalmen blir fulgt av kongens profetiske testamente, der han legger fram den åndelige betydningen som knytter seg til kongedømmet hans.[6]

Salme 18 er et storslått halleluja der kongen tar farvel med sin livsgjerning. På samme måte er disse «siste ord» i hans profetiske testamente Guds segl på alt han i salmene sine hadde sunget og profetert om betydningen av det riket han hadde fått Herrens kall til å grunnlegge – i fullt samsvar med det budskapet profeten Natan hadde brakt ham fra Herren (jf. 2 Sam 7,12–16).

Disse hans «siste ord» må derfor ses som en profetisk tale som Herrens Ånd ga David på dødsleiet: en profeti om Herrens konge og kongedømme, slik de etter Herrens vilje og tanke skulle tjene i historien. Vi tar med denne profetiske sangen i sin helhet:

> Herrens Ånd taler gjennom meg,
> og hans ord er på min tunge.
> Israels Gud har sagt,
> til meg har Israels Klippe talt:
> Det skal være en hersker over menneskene, en rettferdig, en hersker i gudsfrykt,
> og som morgenens lys når solen går opp –
> en morgen uten skyer;
> ved solskinn, ved regn spirer gresset fram av jorden.
> For er ikke mitt hus slik med Gud?
> For en evig pakt har han gjort med meg,
> ordnet i alt og bevart.
> For all min frelse og all min lyst – skulle han ikke la den spire fram?
> Men de nedrige, de er alle sammen som torner som ryddes bort; for med hånden tar man ikke i dem;
> men rører en mann ved dem,
> må han væpne seg med jern og spydskaft,
> og med ild brennes de opp der de står.

(*«Ved solskinn, ved regn …»: Etter en uværsnatt bryter solen fram, og alle planter spirer (Sal 72,6; Jes 45,8). – «Er ikke mitt hus slik med Gud?»: Her siktes det til løftet i 2 Sam 7. Det er som om han ville si: Står ikke mitt hus, min slekt, slik til Herren at den rettferdige herskeren og de velsignelsene som skal komme av hans styre, skal gå fram av det? – «Bevart», det vil si holdt vakt om, hegnet om. – «De nedrige», egentlig Belials sønner. Profeten forutsier her den straffedommen som skal komme over fiendene av det messianske riket. Vi merker oss motsetningen mellom den skjebnen som venter*

[6] Vi bruker professor Keils uttrykk.

dem som hører det messianske riket til – de skal spire fram som markens grønne vekster etter en regnnatt – og Belials sønner: De skal brennes opp som tornekratt, som på grunn av de skarpe tornene ikke kan brukes til noe annet (jf. Matt 13,30).)

Kapittel 4. Adonja og Salomo

Adonjas forsøk på å rive til seg kronen. Salomo blir salvet. Den store forsamlingen av folkets ledere. Den døende Davids påbud. Adonja forsøker igjen å komme på tronen. Herrens straff over ham. Dommen over Joab og Sjimei.

(1 Kong 1–2; 1 Krøn 23,1; 28,1–29,30)

Som vi ser av Første Krønikebok, slutter Davids historie med at det teokratiske kongedømmet høytidelig blir overdratt til Salomo. Her blir det særlig lagt vekt på det store testamentet den døende David etterlot ham, slik vi har nevnt før: å bygge templet og ordne gudstjenesten i det.

På dette punktet tar Kongebøkene over og fører den historiske beretningen videre, sett fra et profetisk ståsted. Salomos fødsel innleder oppfyllelsen av det store løftet i 2 Sam 7,12–16, som setter det nygrunnlagte kongedømmet i sitt rette historisk-profetiske lys. Løftene og formaningene i denne profetien danner den store bakgrunnen for hele den senere historien, helt ned til de seneste tider.[1]

Som vi kunne vente, er den første historiske beretningen i Kongebøkene den formelle innsettelsen av Salomo på Davids trone (2 Sam 7,12; 12,25; 1 Kong 8,20; 1 Krøn 28,5–7). Den kom litt forhastet og skapte nye vanskeligheter, og grunnen var en svakhet hos David som viste seg nå, slik den så ofte hadde gjort i hans

[1]Vi må alltid ha for øye – som nevnt i bind 4, s. 157 – at Israels historie i Kongebøkene er framstilt fra et profetisk synspunkt. Utgangspunktet for disse bøkene er det store løftet i 2 Sam 7,12–16. Vi anfører i denne sammenhengen disse ordene av Winer (Realwörterbuch, bd. I, s. 412): «Den gammeltestamentlige historien ble ikke sett på som en rekke kjensgjerninger som historieforskere måtte bearbeide og granske grundig for så å framstille dem i deres indre sammenheng. Det som her kom an på, var å se og forstå Herrens åpenbaring i de historiske begivenhetene og så framstille dem slik at de tjente dette formålet. Til det trengtes en profetisk gave; forfatteren måtte være profet.» Kongebøkene var opprinnelig ett verk. Det var Septuaginta-oversetterne som delte dem i to bøker. Derfra gikk delingen over i Vulgata, den latinske oversettelsen, og etter Septuagintas inndeling ble den ført inn i den hebraiske grunnteksten av Daniel Bomberg i begynnelsen av 1500-tallet. I Septuaginta og Vulgata utgjør Samuelsbøkene og Kongebøkene ett eneste verk, delt i fire bøker. Talmud (Baba Batra 15a) sier at Jeremia skrev dem, men uten tilstrekkelig grunn. Forfatteren av Kongebøkene nevner tre kilder han har hentet stoffet sitt fra: «Salomos krønikebok» (1 Kong 11,41), «Judas kongers krønikebok» (nevnt 16 ganger) og «Israels kongers krønikebok» (nevnt 17 ganger). Da Krønikebøkene ble skrevet, ser de to siste skriftene ut til å ha vært slått sammen til ett. Se uttrykket i 2 Krøn 16,11; 24,27 og flere steder, der de to blir nevnt under én tittel: «Judas og Israels kongers krønikebok». En annen viktig opplysning får vi ved å sammenligne Kongebøkene og Krønikebøkene. Ikke sjelden forteller de to den samme begivenheten med nesten de samme ordene. Men mens Kongebøkene i Salomos historie viser til «Salomos krønikebok», viser Krønikebøkene (2 Krøn 9,29) til «profeten Natans bok», «sjilonitten Akias profeti» og «seeren Iddos syner». Av dette går det fram at Salomos krønikebok må ha vært satt sammen av disse tre kildene. I Rehabeams historie har vi igjen i 2 Krøn 12,15 en henvisning til «profeten Sjemajas bok» og «seeren Iddos bok» når det gjelder ættetavlene. I Ussias historie vises det til et skrift av profeten Jesaja (2 Krøn 26,22), og i Manasses historie til «Hosais bok» (2 Krøn 33,19). Uten å gå inn på flere enkeltheter vil vi bare nevne at et stykke av profeten Jesajas bok (kap. 36–39) og av Jeremias bok (kap. 52) er tatt inn i Andre Kongebok. Der sies de likevel ikke å være hentet fra disse profetenes skrifter, men fra «Judas kongers krønikebok» (2 Kong 20,20). Disse merknadene viser at verkene forfatteren av Kongebøkene hentet stoffet sitt fra, igjen bygde på eldre profetiske skrifter. Vi føyer bare til at tidsrommet Kongebøkene omfatter, strekker seg over ikke mindre enn 455 år.

senere regjeringsår. Allerede i Amnons og Absaloms historie har vi sett hvordan David i kjødelig svakhet så gjennom fingrene med barna sine, og hvilke sørgelige følger det fikk både for ham selv og for folket hans.

Nå hadde både Amnon og Absalom lidd en voldsom død. En tredje sønn, Kilab, som var sønn av Abigail, ser også ut til å være død, siden Skriften ikke sier noe mer om ham. Dette var Davids tre eldste sønner. Den neste i alder var Adonja, sønn av Haggit (2 Sam 3,2–4). Som sin eldre bror Amnon var også han født i Hebron, og som Absalom utmerket han seg ved et vakkert ytre og vinnende egenskaper.

Men i likhet med de to andre var han blitt forkjælt av kongen hele livet. Som Skriften uttrykker det: «Hans far hadde aldri i hans liv tuktet ham og sagt: Hvorfor har du gjort dette?» (1 Kong 1,6). Det er lett å forstå hvilke følger en slik oppdragelse måtte få.

Adonja var nå den eldste, og dermed hadde han retten til tronen på sin side. Hvorfor skulle han da ikke prøve å skaffe seg det som var hans rett? Riktignok hadde faren hans sverget for Batseba at Salomo skulle bli hans etterfølger (1 Kong 1,13.30), og det på grunn av Guds uttrykkelige vilje. Profeten Natan (1,11) og de ledende mennene i landet visste om det, og sammen med folket sluttet de helhjertet opp om det.

Men hva hadde Adonja med det å gjøre? Han hadde aldri lært å bøye sine egne ønsker under andres vilje, og derfor kunne han ikke finne seg i en avgjørelse som for ham så urettferdig ut.

For Adonja så det sikkert ut som om denne beslutningen var kommet i stand uten at Herren hadde grepet inn – at David, Natan og Batseba sto bak den, og at Natan hadde overtalt den gamle, svake kongen til å gjøre deres vilje, fordi Natan regnet med den innflytelsen han sammen med Batseba kunne ha over Salomo. I en slik stilling kunne Adonja ikke uten videre la kronen gli seg ut av hendene, og jo raskere og dristigere han handlet, desto mer sannsynlig var det at han nådde målet.

Omstendighetene så ut til å begunstige planen hans. Riktignok var David ennå ingen olding – bare sytti år gammel – men det slitsomme livet han hadde levd, hadde gjort ham gammel før tiden. Han var så svekket at han måtte holde seg innendørs og til sengs (1,15.47).

Sykdommen hadde tatt fra kroppen hans dens naturlige varme, og legene klarte ikke å holde den oppe, selv med kunstige midler. Derfor grep de til et middel som var velkjent på den tiden: de førte varme inn i den døende kroppen ved å legge en ung og frisk pike i sengen hans (1 Kong 1,1–4).[2]

Slik kom den unge, vakre Abisjag fra Sjunem til kongens palass.[3] Så svekket som David var, kunne han ikke følge med i det som skjedde i byen, og det hadde Adonja klokt regnet med. Men andre holdt kongen underrettet, og hvis de ikke hadde gjort det, ville David ha blitt fratatt kongeverdigheten på dødsleiet.

[2] Josefus (Ant. 7,2) sier uttrykkelig at det var legene som rådet til dette middelet. Det var nemlig vanlig på den tiden å skaffe varme på denne måten. Også i senere tider har man grepet til lignende midler; se dr. Trusen, Sitten, Gebräuche und Krankheiten der alten Hebräer, s. 21.

[3] Opplysningen om Abisjag er tatt med her på grunn av den rollen hun spiller i Adonjas andre opprør. Selvsagt må denne historien bedømmes i lys av det flerkoneriet som den gang ble tålt.

Adonja hadde trukket de sterkeste kreftene over på sin side. Erfaringen fra Absaloms opprør hadde lært ham at det gjaldt å sikre seg ypperstepresten medvirkning. Det lyktes ham å få både Abjatar og Joab med seg (1 Kong 1,7–8). At Joab lot seg overtale, er lett å forstå. For ham var det en hovedsak at den nye kongen kom til å stå i et avhengighetsforhold til ham, og Salomo – «fredsmannen», profeten Natans yndling og det åndelige partiets kandidat – var neppe etter hans sinn.

Det er vanskeligere å forstå at Abjatar også lot seg trekke over til Adonja. Det ligger nær å tenke at han var drevet av misunnelse mot den andre ypperstepresten, Sadok, som gjorde tjeneste ved tabernaklet i Gibeon. I folkets bevissthet var dette tabernaklet det viktigste (1 Kong 3,4).

Når så begge helligdommene – den i Jerusalem og den i Gibeon – skulle oppheves og gå opp i det store templet når det sto ferdig, ville Sadok, slik det lå nær å tenke, bli den eneste ypperstepresten i landet. Også Abjatar hadde altså grunn til å bringe den nye kongen i et avhengighetsforhold til seg.

Alle som holdt trofast fast ved Herren og den døende kongen, måtte selvsagt ta bestemt avstand fra en bevegelse som ikke vek tilbake for slike midler; målet den siktet mot, gikk jo så åpenbart imot Herrens uttrykkelige vilje og den gamle kongens høytidelige erklæring. Det visste Adonja; derfor holdt han også alle slike utenfor festen der han nå ville la seg åpenlyst utrope til konge sammen med tilhengerne sine.

Ellers lignet framgangsmåten hans på mange måter Absaloms. Allerede tidligere hadde han arbeidet for å venne folket til å se på ham som sin framtidige konge. Han hadde skaffet seg «vogner og hestfolk og femti mann som løp foran ham», og omgitt seg med kongelig glans (1 Kong 1,5). Så kom den avgjørende dagen. Det er betegnende at han lot de sammensvorne gjøre i stand et høytidelig offermåltid for å gi tronbestigelsen et religiøst preg. De samlet seg på et skyggefullt, avsides sted i kongens hager, like under en klippe ved En-Rogel (1 Kong 1,9–10).

Faren var truende. Men en høyere makt grep inn og avverget den. Natan hadde fått vite om det, og han skyndte seg til Batseba og ba henne innstendig gripe til kraftige tiltak med en gang. Dersom Adonja ble utropt til konge, ville Salomo, Batseba og alle som hadde sluttet seg til dem, bli ryddet av veien. Under slike forhold måtte all hoffseremoniell settes til side; Batseba måtte straks oppsøke kongen og fortelle ham det (1 Kong 1,11–14).

Hun gikk da straks inn til David. Ordene hennes var preget av dyp ærbødighet og alvor. Hun fortalte ham hva som akkurat nå foregikk i kongens hager, og minnet ham om det løftet han med ed hadde gitt om etterfølgeren sin. Dette løftet hadde til nå vært avgjørende både for henne selv, for Salomo og for tilhengerne hans. Nå måtte kongen selv i dette avgjørende øyeblikket bestemme hvem som skulle arve tronen (1 Kong 1,15–21).

Hun var ennå inne hos kongen da Natan, etter avtale på forhånd, ble meldt (1 Kong 1,22–27). Han kom i samme ærend som Batseba: Han ville fortelle kongen hva Adonja og tilhengerne hans holdt på med, og at Salomo og kongens

mest trofaste venner var holdt utenfor Adonjas fest, en fest som ingen lenger var i tvil om hensikten med.

Hadde dette skjedd med kongens viten og vilje? Og i så fall – hvorfor var ikke han, som så lenge og trofast hadde tjent kongen som rådgiver, blitt fortalt at Adonja var utsett til å bli hans etterfølger på tronen?

Hvor svak David enn var, var det typisk for ham at han alltid grep inn med kraft og besluttsomhet når Guds vilje sto klart for ham, eller når det gjaldt Israels kongedømme. Slik var det også her.

Så snart Natan hadde lagt fram ærendet sitt, kalte David straks Batseba inn igjen – hun hadde i mellomtiden gått ut – og gjentok for henne den edsvorne forsikringen om at Salomo skulle bli hans etterfølger. Deretter sendte han bud etter Sadok, Natan og Benaja og ga dem befaling om straks å sørge for at Salomo kunne bli salvet og utropt til konge over Juda og Israel (1 Kong 1,28–35).

Den hellige teksten gir oss et levende bilde av det som nå skjedde. Kongens livvakt, kreterne og pleterne, ble stilt opp foran kongens palass under Benajas kommando. Snart samlet en stor folkemengde seg rundt dem. Så ble kongens muldyr ført fram, salet med det kongelige ridetøyet. Dermed var det gitt et tegn på at en viktig statshandling var nær forestående. Ryktet spredte seg raskt over hele byen: Salomo skulle salves til konge! Folk strømmet til i tusenvis fra alle kanter av byen.

Så trådte Salomo fram, fulgt av ypperstepresten Sadok, Natan og Benaja. Opptoget satte seg i bevegelse, og folkemassene fulgte etter. For å unngå sammenstøt med Adonja og folkene hans tok det en annen vei, vestover mot Gihondalen. Her ble Salomo salvet til konge etter Davids uttrykkelige befaling, og det var ypperstepresten og profeten Natan som utførte handlingen. Da den hellige seremonien var over, blåste de i hornet til tegn på at den nye kongen var salvet, og folket ropte med én røst (1 Kong 1,38–40): «Leve kong Salomo!»

Gleden blant folket var stor, og den ga seg utslag på ekte østerlandsk vis. Fløytetoner og folkets rop smeltet sammen til en øredøvende larm. Da opptoget vendte tilbake, fulgte den jublende folkemengden etter gjennom hele byen helt til kongens palass. Der gikk Salomo inn og satte seg på Davids trone og tok imot hyllesten fra de ledende mennene, mens David takket Herren for at han hadde fått oppleve denne gledesdagen.

Jubelropene hadde imidlertid også nådd ut til Adonja og mennene hans. Joab ble urolig da han hørte den velkjente lyden av hornet. Snart fikk de også vite hva som hadde skjedd ved Gihon og i kongens palass; det var Abjatars sønn som kom med budskapet. Den plutselige og uventede nyheten fylte Adonja og gjestene hans med skrekk, og hver og én av dem flyktet så fort han kunne (1 Kong 1,41–49).

Adonja skyndte seg til helligdommen og grep fatt i alterhornene. Der ble han stående til Salomo med ed hadde lovet å spare livet hans (1 Kong 1,50–53). Dette løftet ble likevel bare gitt på det vilkåret at han heretter ville oppføre seg vel.

Etter begivenhetene vi her har fortalt om – i 1 Krøn 23,1 er de bare kort antydet – fulgte en stor forsamling av de ledende mennene i landet (1 Krøn 28–29). Der ble Salomos tronbestigelse stadfestet, og han ble salvet på nytt (1 Krøn 29,22). Vi

husker at både Saul og David også ble salvet på nytt da de tok imot folkets hyllest (1 Sam 11,15; 2 Sam 2,4; 5,3).

I denne store forsamlingen trådte den gamle kongen fram med en tale som kom så å si fra dødsleiet hans, og la fram for folket de dypeste ønskene i sitt hjerte og sine innerste tanker om kongedømmet i Israel. Han begynte med å vise til det store løftet Herren hadde gitt ham og huset hans. Av det gikk det klart fram at både hans egen og Salomos opphøyelse til tronen var kommet fra Herren, Israels øverste konge.

Derfor hang også kongedømmets velsignelse for folket og landet av om kongen helhjertet og trofast holdt seg til Herren. Bare da ville kongedømmet bli varig og ha lykken med seg. Så la han både Salomo og folket på hjertet å være Herren lydige og tjene ham (1 Krøn 28,2–10).

Videre i talen lot David seg lede av det Herren hadde lovet i pakten, og pekte på det som måtte bli sønnens fremste og viktigste gjerning som konge: å bygge Herren et tempel. Dermed ville løftet få sin første, forbilledlige oppfyllelse. Så sterkt lå dette verket kongen på hjertet at han allerede hadde gjort forberedelser til byggingen av templet og samlet en stor skatt, som han hadde lagt til side for dette formålet gjennom hele sin regjeringstid (1 Krøn 28,11–29,5).

Men dette var et verk Salomo ikke kunne fullføre uten folkets fulle tilslutning. Hele landet måtte villig og med glede støtte ham i dette arbeidet. Og hvis nå denne store forsamlingen av Israels ledende menn helhjertet ville love å stå ved kongens side i denne gjerningen, kunne David med glede se sitt livsverk som fullført og gå inn til sine fedre i fred. Så avsluttet han talen med en høytidelig og glad takk, og med en inntrengende bønn for Israel og for den nye kongen (1 Krøn 29,10–19).

Vi ville gjerne ha avsluttet beretningen om Davids liv her. Men i sin troskap mot sannheten kaller Skriften oss til å være vitne til enda en scene ved dødsleiet hans. Da dødstimen nærmet seg mer og mer, kalte David sønnen sin til seg for å gi ham sine siste påbud (1 Kong 2,1–4).

Salomo var på denne tiden neppe over tjue år; det er snarere sannsynlig at han var yngre. Han var en forstandig og klok ung mann. Likevel kunne den døende kongen ikke annet enn se med frykt fram mot de mange vanskelighetene som ville møte sønnen som konge. Frykten ble bare større når han tenkte på Guds løfte og på alle formaningene og løftene som var gitt ham og huset hans.

Med tanke på dette hadde han bare én ting, ett eneste råd, å gi ham: Han måtte være fast, trofast og lydig mot Gud. Hvis han holdt fast ved dette, ville løftene til Davids hus bli oppfylt på ham. Men den unge kongen var omgitt av mange politiske farer. Først var det et mektig militærparti med den dumdristige Joab i spissen, og så et misfornøyd presteskap under Abjatars ledelse, som ville benytte enhver anledning til opprør. Dertil kom misunnelsen mellom stammene, som Sjimeis opprør i sin tid hadde vitnet så tydelig om.

Lederne for to av disse partiene, Joab og Sjimei, hadde for lengst fortjent døden for ugjerningene sine. Men omstendighetene hadde tvunget David til å se gjennom fingrene med dem. På den andre siden fantes det trofaste tilhengere som hadde gjort kongen store tjenester i nødens dager uten å få den lønnen de

hadde krav på. Blant dem var Barsillais familie, og mot den skulle Salomo derfor vise miskunn (1 Kong 2,5–9).

Det var ikke hevnlyst fra Davids side som lå bak disse rådene og påbudene, slik noen har ment. I sin siste fortrolige samtale med sønnen og etterfølgeren pekte han for den unge og uerfarne kongen på de farene som lett kunne komme over ham fra disse tøylesløse partihøvdingene. Han ga ham de rådene og påbudene som han med sin erfaring måtte forstå ville tjene kongen og riget best.

Og siden disse mennene etter Israels lov hadde fortjent døden for ugjerningene sine, er det lett å forstå at David ikke kunne la være å overlate til Salomo å fullbyrde den straffen som både visdom og rett krevde.

Rett før hadde Joab og Abjatar gjennom en sammensvergelse forsøkt å løfte Adonja opp på tronen, stikk imot både Guds og kongens uttrykkelige vilje. Det hadde smertelig minnet David om det som var forbi, og vist ham at selv om det hadde vært fred i det ytre de siste årene, ulmet opprørstanken i det stille. Den døende kongen hadde altså all grunn til å gi Salomo disse rådene.

Men hvor naturlig og fullt lovlig det enn var, kan det ikke annet enn etterlate et trist inntrykk når vi hører om dette ved dødsleiet hans. Her har vi et levende vitnesbyrd om den sannheten Paulus uttaler i Gal 4,3: Selv om de troende i Israel var «umyndige» barn – og David var et av de mest åndelig modne barna under den gamle pakt – var de likevel «trellbundet under verdens barnelærdom».

Hvor langt står forbildet tilbake for den det pekte fram mot! For om Kristus heter det: «han … skjelte ikke igjen når han ble utskjelt og ikke truet når han led, men overlot det til ham som dømmer rettferdig» (1 Pet 2,23).

Det viste seg snart at Davids frykt ikke hadde vært ugrunnet. Like etter døde den gamle kongen og ble gravlagt i «Davids by» (1 Kong 2,10–11). Det takknemlige folket hans samlet seg gråtende og klagende om båren hans, og siden bevarte de alltid minnet om ham i takknemlighet (Apg 2,29).

Adonja hadde vært nødt til å bøye seg under Salomos styre. Men dermed hadde han ikke gitt opp alt håp om å komme på tronen. Nå våget han likevel ikke å gjøre åpent opprør, men grep i stedet til en listig uttenkt plan.

I Østen ble det regnet som et utvetydig krav på den avdøde kongens rettigheter når noen giftet seg med hans etterlatte hustru eller medhustru (2 Sam 12,8; 16,21–22). Og hvis en rival tok et slikt skritt, lå det en fornærmelse i det; hvis den ikke ble straffet eksemplarisk, sank den fornærmedes autoritet håpløst i folks øyne (2 Sam 3,7).

Når Adonja for å komme på tronen måtte begynne med å svekke Salomos autoritet, uten at Salomo kunne sette seg imot det, fantes det ikke noe listigere å gripe til enn å be om å få Abisjag til kone. Med smiger og klager over den urett som var gjort mot ham, fikk han dronningmoren med på planen. Abisjag hadde jo aldri vært Davids medhustru, så ingen trengte å ha betenkeligheter med at hun ble Adonjas. Batseba gikk med på ønsket hans og la saken hans fram for kongen uten å skjønne hva han var ute etter (1 Kong 2,13–21).

Salomo gjennomskuet listen. Det var en frekk plan, lagt med dristig kløkt, og den måtte straffes med den største strenghet. Derfor befalte han Benaja å hogge Adonja ned (1 Kong 2,22–25). Hvis det skulle bli fred i landet, var det ikke annet å

gjøre. Adonja hadde jo åpent sagt at han fortsatt holdt fast på sin rett til tronen (1 Kong 2,15), og dette var det første listig planlagte skrittet mot å vriste den ut av Salomos hender.

Det står ingenting om at Joab og Abjatar også hadde vært med Adonja på denne planen. Men med den forrige sammensvergelsen friskt i minne måtte det nå bli dobbelt påtrengende for Salomo å gjøre disse to uskadelige for framtiden. Det gjaldt å statuere et eksempel som kunne virke avskrekkende.

Det viste seg også at Joab hadde dårlig samvittighet og fryktet straff: Så snart han fikk vite om Adonjas død, løp han til helligdommen og grep fatt i alterhornene. Han ville ikke forlate det hellige stedet, selv om han fikk befaling om det, og derfor ble han hogd ned der han sto (1 Kong 2,28–34). Å la ham slippe unna fordi han hadde søkt vern ved alteret, ville ha ført til store farer og dessuten vært et klart brudd på Guds lov (2 Mos 21,12; 5 Mos 19,11–13).

Det var likevel ikke for sin del i Adonjas opprør at Joab nå led døden. Denne siste synden var bare den ytre anledningen som fikk hans tidligere ugjerninger fram i friskt minne.

Abjatar fikk en mildere straff. Av hensyn til embetet hans og den stillingen han hadde hatt hos David, ble han bare avsatt fra ypperstepresteverdigheten og forvist til eiendommen sin i prestebyen Anatot (1 Kong 2,26–27). I den forbindelse viser Skriften til Guds dom over Eli og huset hans (1 Sam 2,31–36). For dommen som nå rammet ypperstepresten, sto i sammenheng med den, selv om den også var forårsaket av hans egen skyld.

Nå var det bare én igjen som åpenlyst sto fiendtlig mot den nye kongen og hans styre, og det var Sjimei. I alle disse årene hadde han vært tvunget til å bøye seg for kongehuset, som han hatet så dypt og hadde hånet i Davids person. Men nå skulle dommen komme. Salomo befalte ham heretter alltid å holde seg innenfor Jerusalems grenser, og varslet ham samtidig om at ethvert brudd på dette påbudet, uansett grunn, ville bli straffet med døden (1 Kong 2,36–38).

Sjimei hadde sikkert ventet en hardere straff, og han tok imot denne forholdsvis lille innskrenkningen i friheten med takknemlighet; han visste at enhver annen østerlandsk fyrste ville ha tatt saken hans langt alvorligere. Han ble behandlet etter samme prinsipp som drapsmannen som for livets skyld var tvunget til å holde seg innenfor en tilfluktsbys område. Salomos framferd mot Sjimei var helt nødvendig. En slik mann måtte holdes under skarp oppsikt. Dessuten trengte folket å lære å se den nye kongen som den strenge, men rettferdige herskeren som styrte riket med fast hånd.

Sjimei holdt likevel ikke lenge det påbudet han så gladelig hadde underkastet seg. Det falt ham snart tungt å bøye seg lydig under kongens befaling. Uten noen som helst tvingende grunn forlot han Jerusalem for å ordne en sak i Gat. Da han kom hjem igjen, ble han kalt fram for kongen og holdt ansvarlig for overtredelsen, som han selv visste ville føre til dødsstraff (1 Kong 2,39–45). Med hans død ble Salomos styre fritt for den siste av fiendene sine, og «kongedømmet lå trygt og fast i Salomos hånd» (1 Kong 2,46).

Kapittel 5. Salomos visdom

Salomo tar faraos datter til ekte. Offeret i Gibeon. Drømmen og bønnen. Salomos visdom. Salomos embetsmenn og hoff. Landets rikdom og lykke. Kongens store kunnskap og forstand.

(1 *Kong* 3–4; 2 *Krøn* 1)

Det er merkelig hvordan tilsynelatende uvesentlige småting i den hellige teksten får en ny og frisk betydning og vekker interesse når de blir sett fra et høyere, åndelig synspunkt. Det er heller ikke vilkårlig eller søkt å se dem fra denne siden, for det er sikkert Skriftens eget krav til oss at vi skal se dem slik.

Skriften gir oss nemlig ikke en profan, verdslig historie, men framstiller begivenhetene fra et profetisk synspunkt. Derfor følger den heller ikke en kronologisk orden, men ordner stoffet slik at alt som har betydning for å kaste fullere lys over Guds rike, blir trukket fram i forgrunnen, mens spørsmål som kunne ha stor interesse fra et rent historisk ståsted, er helt utelatt. Denne planen, som vi finner gjennomført i de historiske skriftene, svarer på det innerligste til innholdet, samtidig som den kaster lys over selv de minste småting.[1]

Det vi her har sagt, får en treffende stadfestelse i de historiske opplysningene som innleder beretningen om Salomos regjering i Kongebøkene. Vi ser at det ikke er tale om noen kronologisk orden. Fortegnelsen over Salomos embetsmenn i 1 Kong 4 nevner nemlig også navnene på to av svigersønnene hans (4,11.15), og de kan selvsagt først ha fått sin plass blant hoffets embetsmenn langt senere.

Vi må derfor spørre: Hva har forfatteren ment med først å fortelle slike tilsynelatende småting som dem vi finner her? Og hvorfor har han samlet og blandet sammen ting som i tid må ligge et godt stykke fra hverandre?

Vi vil ikke undervurdere den historiske verdien disse opplysningene har, men vi må likevel tenke oss at det ikke er der deres egentlige betydning ligger. Det er noe annet vi skal lese ut av disse detaljerte meldingene om hvordan Salomos hoff og styre var ordnet. Vi skal se hvor gjennomført Salomos kongedømme var organisert, og hvor fullt og trofast Herren i så måte hadde oppfylt sine løfter til David.

Men bør vi ikke gå et skritt videre? I denne ytre og bokstavelige oppfyllelsen kan vi se et pant og en stadfestelse på at alt dette var symboler og forbilder som

[1] Derfor bærer også de historiske bøkene i den hebraiske skriftsamlingen tittelen «Profetene».

foreløpig pekte fram mot åndelige virkeligheter, og at disse en gang også skal stå fram i all sin fullendte herlighet hos «Davids større Sønn». Sett i dette lyset må vi igjen peke på Guds løfte til David i 2 Sam 7, og se et lys ovenfra i det, et lys som kaster strålene sine fra nåtiden fram mot den fjerneste framtid.

Den første begivenheten av større nasjonal betydning var Salomos ekteskap med faraos datter (1 Kong 3,1). Politisk var det viktig både for Egypt og for Israel. En slik forbindelse med det store og mektige naboriket i sør må ha virket som noe svært stort og overraskende for Israel, som de stolte verdensrikene naturligvis ennå så ned på.

Men på den andre siden var den heller ikke uten betydning for Egypt. Det dynastiet som da regjerte (det 21., det tanittiske), sto nemlig på svake føtter og nærmet seg raskt sitt fall.[2]

Både for Israel og for folkene omkring var denne forbindelsen det beste vitnesbyrdet om hvor stor anseelse det jødiske folket og kongehuset nå hadde vunnet hos de ledende politiske maktene. Og dette folket, som en gang hadde vært treller i Egypt, sto nå med glede i forbund med det samme landet! Først nå falt det fulle lyset over hvor herlig Herren hadde fridd dem ut fra det egyptiske åket og på underfull måte oppfylt løftene han hadde gitt ved Moses.

Vi må i denne sammenhengen legge til: Slik skal også det store løftet i 2 Sam 7 en gang få sin herlige oppfyllelse for framtidens Israel, like visst som én side av det allerede er oppfylt i nåtiden.

Dommertiden hadde vært fylt av kamp, strid og forvirring, og Davids tid av kriger og blodige begivenheter. Med Salomo begynte nå en fredstid som kastet håpets stråler fram mot «Fredsfyrsten» som en gang skulle komme (Jes 9,6). Under hans styre kom Israel inn i en tid som de aldri før hadde hatt maken til.

Alt vi får vite om styret hans i denne retningen, skal, som nevnt ovenfor, vise oss hvordan Guds velsignelse hvilte over riket: lykken og freden som nå rådde over folk og land, tiltakene kongen satte i verk for å fremme orden og rett, som innsettelsen av embetsmenn rundt omkring i landet, Salomos egen visdom og hans eksempel, som oppmuntret til studier, og hans omsorg for litteratur og kunst.

Det viser hvordan Guds løfter til David hadde nådd sin foreløpige oppfyllelse, og hvordan de gjennom den pekte fram mot den lykkelige fredstiden da Herrens Israel skal blomstre på alle måter – når Herrens miskunn mot David en gang når sin fulle oppfyllelse.

Men vi vender tilbake til den hellige historien. Salomo giftet seg med faraos datter – en forbindelse det var knyttet så stor politisk betydning til – i de første årene av regjeringen hans, en tid etter at byggingen av templet og kongeborgen var begynt.[3]

[2] Jf. Stuart Poole i Smith's Bible Dictionary, bd. I, s. 511.

[3] Av 1 Kong 11,42 sammenholdt med 14,21 kan det se ut som om Salomo hadde giftet seg med ammonittinnen Naama allerede før David døde. Men dette lar seg neppe forene med 2 Krøn 13,7 og er også av andre grunner lite sannsynlig. Derfor er det rimeligst å anta at det foreligger en avskriverfeil i 1 Kong 14,21, som sikkert bør rettes slik at Rehabeam var bare 21 år da han ble konge, ikke 41.

En slik forbindelse var ikke forbudt i loven.[4] Vi finner heller ikke at Skriften åpent anklager faraos datter, slik den gjør med Salomos andre hustruer, for å ha forledet kongen til å innføre avgudsdyrkelse i landet (1 Kong 11,1–7).

Den jødiske tradisjonen gjør henne til proselytt. Likevel ser det ut til at Salomo kjente det upassende å føre henne inn i Davids palass, der Herrens ark etter 2 Krøn 8,11 ser ut til å ha hatt sin plass. Derfor ga han henne en midlertidig bolig i «Davids by» til det nye palasset var ferdig til å ta imot henne.

Men den store lykken og velstanden som rådde i landet under Salomos regjering, skyldtes – som vi snart skal se – høyere årsaker enn de rent ytre, politiske. Det var Herrens velsignelse som også her «gjorde rik», den velsignelsen det var Salomos høyeste mål i hele hans regjering å vinne for seg og folket sitt.

Israel var ennå ikke kommet lenger enn at de fortsatt var henvist til «offerhaugene» med sin tilbedelse (1 Kong 3,2–3). Den viktigste av dem var Gibeon, «de to haugene». Rett overfor selve byen, på den ene av de to haugene som har gitt stedet navnet, hadde man reist det ærverdige tabernaklet som Moses hadde latt bygge.

Her lot Salomo holde en stor offerfest da han tiltrådte som konge, trolig for å innvie kongedømmet sitt ved offentlig og høytidelig å bekjenne Herren som Israels Gud (1 Kong 3,4; 2 Krøn 1,2–6). Hele folket var med på denne høytiden, og noe lignende hadde aldri før vært sett i Israel.[5]

Men noe langt herligere enn disse tusen brennofrene, der røyken bredte seg over Gibeons hauger, ga vitnesbyrd om at den Gud som hadde ført Israel ut av Egypt og ledet det gjennom ørkenen, fortsatt holdt vakt over folket sitt.

Offerfesten nærmet seg slutten, og både folket og kongen gjorde seg klare til å bryte opp. Da Salomo lot blikket gå over de veldige skarene som hadde samlet seg i Gibeon fra alle kanter av landet, må tanken ha trengt seg sterkt på: Hvordan skulle han kunne styre et så stort og tallrikt folk som det han nå hersket over? Riket strakte seg fra Tifsah, «vadestedene» på vestbredden av Eufrat i nordøst, til Gasa ved grensen mot Egypt i sørvest (1 Kong 4,24).

Folket som erobringene nylig hadde ført sammen, var ennå langt fra smeltet sammen til en enhet, og kongen hadde selv bare små midler til å holde de opprørske provinsene sammen med makt. Dertil kom misunnelsen mellom stammene. Selv var han ennå ung og helt uerfaren. Ethvert ubetenksomt og uheldig skritt kunne få skjebnesvangre følger; ett eneste mislykket krigstog kunne løse opp det som var så løst bundet sammen.

Men på den andre siden visste han også at hele Israels historie var én eneste kjede av underfulle begivenheter, utrettet av den allmektige Herre. Hva kunne han da ikke vente og håpe på når han fikk Herrens hjelp?

Opptatt av slike tanker hadde Salomo lagt seg til hvile den siste natten i Gibeon. Vanlige drømmer ble regnet som betydningsløse. Det lærte den salomoniske visdommen senere (Fork 5,6), og det lærte både de åndelig opplyste i alle folk og Israels profeter (Job 20,8; Jes 29,7).

[4] Loven forbød bare ekteskap med kanaaneerne (2 Mos 34,16; 5 Mos 7,3).
[5] Herodot vet også å fortelle om en lignende offerfest som Xerxes holdt ved Troas.

Men selv om det var slik, erkjente man likevel det som så ofte kommer fram i Skriften: at «Den Høyeste i besøkelsens tider» tar drømmer i sin tjeneste (Sir 34,6). Slik var det også med Salomo denne natten. Det er treffende sagt om Adonja at han ikke kunne ha drømt slik etter festen ved En-Rogel, selv om planen hans hadde lykkes (1 Kong 1,9.25).

Herren kom nær til Salomo i drømmen og la dette fram for ham (1 Kong 3,5): «Be om det du vil jeg skal gi deg!» Det kom som svar på den uuttalte bønnen om hjelp som hadde fylt Salomos hjerte under ofringen i Gibeon, og det skulle samtidig lokke fram de dypeste lengslene og tankene som bodde i hjertet hans. På samme måte som Herrens spørsmål til apostelen – «Simon, Johannes' sønn, elsker du meg?» (Joh 21,15–17) – trengte inn til sjelens dypeste grunn, gjorde også dette spørsmålet det.

Slike spørsmål kommer mer eller mindre tydelig til oss alle i viktige tider av livet. De kan bli nye åndelige utgangspunkter for oss, tider da vi kjenner oss nær Gud, og som fører oss et stort skritt framover på den gode vei. Eller de kan bli fristelsestider for oss, når vi lar oss gli til side, bort fra veien, dratt og lokket av vår egen lyst. Uansett: Slik de kom til Salomo den natten, kommer de også til oss.

Hos Salomo kalte Herrens nærhet fram en bønn, en herlig bønn, der vi igjen finner de tre trekkene: takk, bekjennelse og bønn (1 Kong 3,6–9). I takken forenes en dyp erkjennelse av Gud med ydmyk blygsel for hans majestet. I bekjennelsen forenes en dyp følelse av avmakt med en inderlig trang til hjelp. Og i bønnen hans, som tillitsfullt bygde på Guds løfter (1 Mos 13,16; 32,12), ser vi en udelt lengsel etter dypere åndelig samfunn med Herren.

I Salomos «Ordspråk» finner vi vitnesbyrd om hva han så inntrengende ba Herren om. Han ba om visdom og kunnskap, og Gud ga ham det (1 Kong 3,10–13), nettopp fordi han kjente så dypt at han trengte det, og ba så inderlig om det.

Men Herren ga ham også mer. Med det indre åndelige samfunnet med Gud ga Herren også her det Herren Jesus har lovet: «alt dette i tillegg» (Matt 6,33). For gudsfrykt «har løfte både for dette livet og for det som kommer» (1 Tim 4,8) – og det stemmer godt med den kjensgjerningen at vi ved siden av det åndelige livet også har et legemlig liv, som har sine krav.

Herren ga Salomo visdom og lot den gjelde ikke bare de høyeste åndelige spørsmålene, men også det som særlig angår det daglige, legemlige livet. Og til dette la han løftet om et langt liv – men på det vilkåret at Salomo lydig holdt seg til Guds bud og befalinger (1 Kong 3,14).[6]

Salomo fikk snart anledning til å vise den visdommen Herren hadde gitt ham, og det på en måte som var særlig egnet til å gjøre inntrykk på østerlandske sinn. En sak som viste seg for vanskelig for de vanlige dommerne, ble etter skikken på den tiden brakt rett fram for kongen. Man tenkte at han som Guds representant måtte kunne gi hjelp i nøden.

Saken var av et slag der det ikke kunne føres vitner, og loven hadde heller ingen bestemmelse å dømme etter. Man ventet da at kongen skulle kunne kaste

[6]Salomo gikk likevel glipp av den gaven Herren lovet ham, fordi han ikke holdt befalingene. Han døde bare 59 år gammel.

lys over spørsmålet og treffe en avgjørelse som alles samvittighet måtte godta som klok og rett.

Det var ikke noe skjult i saken; alt som var kjent, lå åpent for alle. Det som trengtes, var at den praktiske sansen ble brukt klokt, slik at ingen kunne annet enn se sannheten når den først var brakt for dagen. Dette var praktisk visdom brukt i en vanskelig sak. Den som klokt kunne løse en slik sak, ville bli beundret og vekke alminnelig tillit blant østerlendinger; deres filosofi og livsvisdom dreide seg bare om det daglige livet og kom derfor til uttrykk i ordspråk.

Striden mellom de to kvinnene om det ene barnet er allment kjent, og vi skal ikke gjenta den her (1 Kong 3,16–27). Det så umulig ut å finne ut hvem av dem barnet tilhørte. Men kongen fant det ut på en måte som ikke kunne annet enn vinne alles samvittighet. Det var en slående og vis avgjørelse som vakte alles undring.

En konge som på denne måten kunne avsløre falskhet og løgn, måtte bli til skrekk for alle ugjerningsmenn og til vern og trøst for alle som øvde sannhet og rett. Beretningen om denne hendelsen er trolig tatt med i Den hellige skrift nettopp for å vise hva slags visdom Salomo hadde, og samtidig forklare hvordan den ble så kjent i landene (1 Kong 3,28).

Lykken og velsignelsen som vokste fram i landet under dette styret, hadde sin grunn i at kongen og hans nærmeste helhjertet holdt seg til Herrens løfte. Herfra fløt velsignelsens kilde. Derfor ble denne tiden også et forbilde på de bedre velsignelsene som en gang skulle komme. Kapittel 4 og 5 i Første Kongebok gir oss opplysninger om tilstanden i landet slik den var på høydepunktet av Salomos regjering.

Kloke og aktede rådgivere omga kongen.[7] Landet var delt inn i tolv provinser, ikke etter de tidligere grenselinjene mellom «stammene», men etter folketall og ressurser, og hver provins ble styrt av en stattholder.

Blant dem finner vi to av kongens svigersønner (4,11.15) og kjente navn som Baana (4,12), trolig en bror av historieskriveren Josjafat (4,3), og en annen Baana, sønn av Husai, antakelig den samme som var Davids rådgiver (4,16). Med denne nye inndelingen av landet i tolv provinser ble det gjort et forsøk på å få slutt på den gamle striden mellom stammene.

Den økonomiske ordningen, som i hver provins var overlatt til stattholderen, var praktisk og lagt opp slik at den skulle vekke minst mulig misnøye. Det ser ikke ut til at det var lagt på noen fastsatt skatt. I stedet skulle hver av de tolv provinsene etter tur levere det som trengtes til rikets styre og kongens hoff, slik at hver provins sørget for det nødvendige i én måned (1 Kong 4,7.27).

Denne ordningen føltes neppe tyngende så lenge landet hadde fred og styret var godt og rettferdig. Men hvis det oppsto luksus ved hoffet, og det i tillegg kom tunge tider med harde stattholdere, var den godt egnet til å fremme undertrykkelse og dermed misnøye. Av 1 Kong 12,4 ser vi at det også ble slik til slutt.

Vi legger til at rettspleien i hver provins var overlatt til kongelige embetsmenn, som altså skulle håndheve loven der det oppsto tvister. Men tilstanden

[7] Når Asarja, Sadoks sønn, i 1 Kong 4,2 blir kalt «prest», betyr ikke det at Asarja hadde presteembetet. Tittelen brukes her og flere andre steder, som 2 Sam 8,18 og 1 Kong 4,5, om et sivilt embete: kongens fortroligste rådgiver og hans representant overfor folket.

var på denne tiden så god og forholdet mellom folk så fredelig at selv i den vanskeligste provinsen øst for Jordan, som omfattet så mange ulikeartede og opprørske folk, trengtes det bare «den eneste fogd» for å holde orden (1 Kong 4,19).

I full overensstemmelse med dette forteller 1 Kong 4,20–21 hvor lykkelige Salomos undersåtter var, og hvor stort riket hans var. Slik det blir fortalt, minner det oss sterkt om Herrens løfte til Abraham om å «gjøre din ætt så tallrik som stjernene på himmelen og som sanden på havets strand. Din ætt skal ta sine fienders porter i eie» (1 Mos 22,17).

Sammenlignet med de enkle og nøkterne forholdene på Sauls og Davids tid ser Salomos hoff riktignok ut til å ha vært svært luksuriøst, ja nesten ødselt. Men vi må huske at tilstanden nå var en annen enn den gang, og opplysningene i 1 Kong 4,22–29 skal vise hvordan det israelittiske kongedømmet nå var blitt stort og mektig. Det bør likevel nevnes at det som daglig gikk med ved Salomos hoff, var langt mindre enn det som ble brukt ved det persiske hoffet da det sto på sitt høyeste.[89]

Men det ville ha vært til liten ære for det jødiske folket om berømmelsen som gikk ut fra Salomos hoff, og den lykken og velstanden som sto så herlig fram overalt i landet hans, ikke hadde rommet noe annet enn verdslig glans. Slik var det ikke. Et vitnesbyrd om dette har vi fra Salomos egen munn i Ordsp 3,13–14: «Salig er det menneske som har funnet visdom, det menneske som vinner forstand. For det gir bedre vinning enn å vinne sølv, og bedre utbytte enn gull.»

Den freden, velstanden og visdommen som rådde i landene hans, sto fram i kongens egen person. Gud ga ham «visdom» – ikke den som ellers var kjent i Østen, men en visdom som var forskjellig fra Egypts filosofi og enda større enn den ypperste i Israel.[10]

Salomos visdom rakk lenger enn noen annens. Men begynnelsen på den var «Herrens frykt»; i den hadde den sin grunn (Ordsp 1,7; 9,10). Om dette heter det i 1 Kong 4,29: «Gud ga Salomo visdom og overmåte stor innsikt, en forstand så mangfoldig som sanden på havets bredd.»

Salomo var ikke fornøyd med det late livet som var så vanlig for østerlandske konger. Han gikk selv foran og ga et oppmuntrende eksempel når det gjaldt studier og litteratur. Og den litterære interessen hans omfattet ikke bare filosofi

[8] Opplysningen i 4,22 og 24 om hva som daglig gikk med ved hoffet, er ikke overdrevet når vi tar i betraktning hva som trengtes, ikke bare til hoffets underhold, men også til folkene ved de kongelige stallene. I 4,26 er tallet på hestene ved en avskriverfeil satt til 40 000 i stedet for 4000 (jf. 2 Krøn 9,25). Etter 1 Kong 10,26 og 2 Krøn 1,14 hadde Salomo 1400 vogner, og til dem trengtes altså 2800 hester. Regner vi så med omkring 1000 reservehester, kommer vi, som sagt, til omkring 4000.

[9] Det er vanskelig å gjengi nøyaktig i våre mål de «tretti kor fint mel og seksti kor vanlig mel» som nevnes i 4,22. Etter rabbinernes beregninger skulle det svare til omkring 99 sekker mel. Thenius har regnet ut at det i brød ville gi to pund brød daglig til 14 000 mann. Men denne beregningen er overdrevet. Fra pålitelige kilder har jeg fått vite at en bushel hvetemel kan bakes til fjorten firepunds brød, og en sekk (fire bushel) altså til 56 brød eller 224 pund brød. 99 sekker ville da gi 22 176 pund brød, og med to pund til hver person ville det daglig forsyne 11 088, eller i runde tall 11 000 mann. Av dette gikk «det fine melet», de tretti kor, sikkert til selve hoffet, og det kunne bakes til omkring 1848 brød med en vekt på 7392 pund. Antallet personer som daglig levde ved det persiske hoffet, sies å ha vært 15 000 (Speaker's Commentary, s. 502). Thenius har videre regnet ut at de tretti oksene og hundre sauene ville gi halvannet pund kjøtt til hver av 14 000 personer. Ved Kyros' hoff ser den daglige forsyningen ut til å ha vært 400 sauer, 300 lam, 100 okser, 30 hester, 30 hjorter, 400 gjødde gjess, 100 unge gjess, 300 duer, 600 små fugler, 3750 potter vin, 75 potter nysilt melk og 75 potter sur melk (jf. Bähr i Langes Bibelwerk, bd. VII, s. 29). Men også her ser Thenius' beregning ut til å være overdrevet.

[10] Jf. 1 Krøn 2,6. Om Etan: 1 Krøn 6,44; 15,17.19; Sal 89. Om Heman: 1 Krøn 6,33; 25,5; Sal 88.

og diktning, men også naturvitenskapene på ulike felt (1 Kong 4,32–33).[11]

En slik konge må ha hatt en mektig innflytelse i alle retninger. Han var enestående i sin tid, og blant sitt eget folk var han selv den største.

[11] Av ordspråkene hans er bare 915 vers tatt med i Ordspråkene, og av sangene hans, foruten Høysangen, bare Sal 72 og 127.

Kapittel 6. Salomo bygger templet

Salomo bygger templet. Forberedelsene. Templets plan og bygning. Innredningen. Templets historie. Jødisk tradisjon.

(*1 Kong* 5–6; 7,13–51; 8,6–9; *2 Krøn* 2–4; 5,7–10)

Mens Salomo slik ordnet styret sitt i Herrens frykt og med visdom, nådde landet en lykke, en rikdom og en makt som det verken før eller siden har kjent. Likevel sto det største verket i hans regjering ennå igjen: å bygge «et hus for Herrens navn» (1 Kong 5,5).

Vi har allerede sett hvor inderlig dette hadde ligget David på hjertet, hvor fullt det stemte med Guds løfte, og hvordan arbeidet var blitt overlatt til Salomo som hans viktigste oppgave som konge. Som fredsfyrste skulle han i dette ypperste verket være et forbilde på «Davids større Sønn», som skulle komme.

Alle ytre forhold var nå – som en kunne vente – særlig gunstige for verket. Som folk var ikke Israel bestemt til å bli ledende i vitenskap og kunst. Hvis vi våger å si noe om slikt, må det bli at Guds forsyn hadde overlatt utviklingen av kunst og vitenskap til den hedenske verden. Israel hadde derimot en annen oppgave i verdenshistorien: å vokte den åndelige sannheten som i tidens løp skulle utfolde seg gjennom dette folket og så bli hele verdens eie.

Hedningeverdenens oppgave var på sin side å frambringe og utvikle den kunnskapen og det åndslivet som kunne legge det naturlige grunnlaget for at evangeliet ble tatt imot. Slik kunne sannheten bli kjent fra alle sider og legges fram i former som svarte til behovet hos de forskjellige folkene; slik kunne den møte savnet og avhjelpe nøden hos alle. Dette ble allerede antydet i et bilde da Salomo bygde templet. Hvis tempelbygningen bare hadde vært utført av jødiske hender, ville den ha blitt svært mangelfull sammenlignet med det den virkelig ble.

Men slik skulle det ikke være. Hedning og jøde skulle her stå sammen og i et forbilde peke fram mot det som skulle skje når de begge var blitt ett i Kristus, «oppbygd som levende steiner» i det ene og samme herlige Guds tempel (1 Pet 2,5). Derfor styrte Guds forsyn det slik at oldtidens dyktigste byggmestere og beste materialer ble tatt i bruk da Israels Guds tempel ble bygd i Jerusalem.

Etter Herrens styrelse satt det nettopp på denne tiden en fyrste som Hiram på tronen i Tyrus. Han var Davids venn og forbundsfelle, og David hadde gjort ham kjent med sine store byggeplaner (jf. 1 Kong 5,1). Allerede i Davids tid hadde Hiram skaffet en god del av byggematerialene (1 Krøn 22,4).

Fønikernes – og særlig sidoniernes – dyktighet i byggekunst var kjent over hele oldtidens verden. Likeså fantes det utmerkede materialer i landet deres. I Libanons lier vokste de verdensberømte sedrene som Assyrias palasser var prydet med, og like ved, i Gebal (det gamle Byblos, nå Jebeil), bodde de mest berømte bygningsmennene (Esek 27,9).

I de samme liene vokste også sypressen. Den egnet seg godt til gulv og var så hard at den sto seg både mot råte og mark. Fønikiske kjøpmenn fra Tyrus førte dessuten med seg fra Ofir det sandeltreet som var så kostbart i oldtiden, og Salomo fikk det til sitt bruk (jf. 1 Kong 10,11).

De fønikiske bygningsmennene var like dyktige i andre kunstferdige håndverk som i å arbeide med tre – i treskjæring, steinhogging, farging, modellering og lignende. Slike arbeidere hadde Salomo mange av, under ledelse av en fønikisk mester (2 Krøn 2,13–14). Sammen med de omfattende forberedelsene David hadde gjort, satte dette kongen i stand til å fullføre det veldige bygget på den forholdsvis korte tiden av omkring sju år (1 Kong 6,37–38). Byggingen av kongeborgen tok derimot hele tretten år (1 Kong 7,1).

Planen Salomo fulgte for templets bygning og grunnmål, var likevel ekte jødisk. Kunsten til bygningsmennene fra Tyrus ble bare brukt til å smykke tempelbygningen og sette den kunstferdig sammen etter det mønsteret som forelå fra tidligere tid.

Arbeidet med templet begynte i den andre måneden – Siv, «glans», det vil si måneden da naturens skjønnhet folder seg ut – i Salomos fjerde regjeringsår, altså i det 480. året etter utgangen av Egypt (1 Kong 6,1).[1]

Det var et merkelig arbeid. I all den travle virksomheten på Moria-berget hørtes det ikke en lyd av larmende verktøy. Dag for dag reiste det herlige bygget seg i all sin skjønnhet, men alt foregikk i høytidelig stillhet (1 Kong 6,7). Den jødiske tradisjonen sier om dette: «Jernet er skapt for å forkorte menneskets dager, alteret for å forlenge dem; derfor er det ikke rett at det som forkorter, blir løftet opp på det som forlenger» (Midd 3,4).

De veldige tømmerstokkene ble ikke bare hogd til, men også pusset før de ble fraktet ned til havet. Derfra ble de ført i store flåter til Joppe, og fra Joppe var det bare omkring 60 kilometer til Jerusalem (1 Kong 5,9). Det samme gjaldt steinene: De ble ført ferdig tilhogde, pussede og merkede fra steinbruddene til Jerusalem (1 Kong 6,7). Ennå finnes det rester av dem i den gamle tempelmuren, og noen av de største steinene er over 9 meter lange og omkring 2,3 meter høye og veier omkring 100 tonn.

Et slikt foretak krevde naturlig nok en stor arbeidsstyrke i en tid som ennå ikke kjente noe til nyere tids oppfinnelser. I alt var det 160 000 mann, delt i to grupper. Den første gruppen besto av innfødte israelitter, og av dem ble 30 000 «utskrevet» til arbeidet. Går vi ut fra folketellingen i Davids tid, ser vi at ikke mer enn omkring hver 45. mann ble tatt ut.

Disse 30 000 arbeidet på skift: 10 000 av dem var i arbeid om gangen, slik at hver av dem hadde to måneder fri etter én måneds arbeid (1 Kong 5,13–14).

[1] Riktigheten av dette årstallet er blitt bestridt, og Septuaginta har endret det. Men det er ingen grunn til det. Se den kronologiske tabellen i bind III og de grundige merknadene av Bähr i Langes Bibelwerk, bd. VII, s. 40–41.

Den andre gruppen – fremmede som bodde i landet (1 Kong 5,15; 2 Krøn 2,17–18) – talte 150 000. Av dem arbeidet 70 000 som bærere og 80 000 som steinhoggere. Det skilles uttrykkelig mellom de to gruppene. Israelittene var frie arbeidere under ledelse av mesterne fra Tyrus. Den andre gruppen, som var levningene av den opprinnelige kanaaneiske befolkningen, gjorde tjeneste som «arbeidspliktige treller» (1 Kong 9,20–21; 2 Krøn 2,17–18; 8,7–9).

Det er ingen grunn til å holde tallet på hele arbeidsstyrken – 160 000 mann – for overdrevet. Vi kan for eksempel sammenligne det med styrken som ble brukt for å bygge én eneste pyramide i Egypt: Plinius forteller i sin *Naturalis historia* at det ble brukt ikke mindre enn 360 000 mann, og det i tjue år.

Over hele arbeidsstyrken sto det 3300 formenn (1 Kong 5,16) og dessuten 550 overformenn (1 Kong 9,23), og av disse siste synes 250 å ha vært innfødte israelitter (2 Krøn 8,10).[2]

Hvor mange kunstferdige arbeidere kong Hiram sendte til Salomo, blir ikke sagt, men etter all rimelighet var de ikke mange. Den hellige teksten har gitt oss en kort beretning om avtalen mellom de to kongene. Hiram hadde sendt et sendebud for å hilse Salomo og ønske ham lykke da han ble konge. Salomo sendte et høflig og vennlig svar, og med det la han fram ønsket om å få Hirams hjelp til tempelbyggingen (1 Kong 5,1–6; 2 Krøn 2,3–10).

Hiram tok svært imøtekommende imot kongens anmodning. Av svaret hans kunne en lett få det inntrykket at han selv kjente og tilba Israels Gud. Men slik var det ikke. Han anerkjente Herren som Israels nasjonale gud og ga uttrykk for det på ekte østerlandsk vis, høflig og hjertelig. Mer ligger det ikke i det (1 Kong 5,7; 2 Krøn 2,12).

Avtalen de ble enige om, synes å ha gått ut på at Salomo påtok seg å forsyne Hirams menn med hvete, bygg og olje i den mengden som er nevnt i 2 Krøn 2,10. Så lenge det trengtes byggematerialer, skulle Hiram dessuten hvert år få 20 000 kor hvete og 20 kor olje av «knuste oliven» (1 Kong 5,11).

Olje av knuste oliven var den beste som fantes på markedet, og den hadde navnet sitt av at olivenene ble knust før de var helt modne. For å forstå avtalen er det nyttig å vite at fønikerne måtte hente korn og olje fra Israel (Esek 27,17; Apg 12,20).

Til slutt oppgis også navnet på kunstneren som Hiram sendte til Jerusalem. Det var Huram, eller rettere Churam, en mann som på morssiden nedstammet fra Israel (2 Krøn 2,13–14; jf. 1 Kong 7,14; 2 Krøn 4,16). Av denne avtalen med kong Hiram og av måten alt ble ordnet på, ser vi hvor klokt og praktisk Salomo gikk fram. Også her viste det seg at «Herren ga Salomo visdom» (1 Kong 5,12).

Uten å gå inn på enkeltheter er det ikke vanskelig å gi et riss i store trekk av templet Salomo bygde. Templet vendte mot øst; det vil si at de som tilba, gikk inn fra øst, og at det aller helligste altså lå mot vest. Når en gikk inn fra øst, hadde en like foran seg en forhall. Den strakte seg langs hele templets bredde, omkring 20 alen, og var omkring 10 alen dyp.

[2] I virkeligheten er det ingen motsigelse mellom tallene i Krønikebøkene og Kongebøkene. Begge steder er formennene til sammen 3850. Men Krønikebøkene synes å ha fulgt en annen inndeling, nemlig etter hvor de kom fra, mens Kongebøkene deler dem etter oppgavene deres. Kongebøkene har 3300 + 550, 2 Krøn 3600 + 250.

Selve helligdommen var 60 alen lang, 20 alen bred og 30 alen høy (1 Kong 6,2–3). Høyden på forhallen er ikke oppgitt i Kongebøkene, og tallet som står i 2 Krøn 3,4, beror åpenbart på en avskriverfeil. Det er grunn til å tro at den høyst var 30 alen.[3]

Av hele helligdommen tok det hellige 40 alen (det var altså omkring 18 meter langt, 9 meter bredt og 13,5 meter høyt), og det aller helligste 20 alen. Ifølge 1 Kong 6,20 var det aller helligste 9 meter både i lengde, bredde og høyde. De 10 alnene som det hellige altså var høyere enn det aller helligste, ble åpenbart tatt opp av et tomt rom over det aller helligste.

Trolig ble dette rommet, som også nevnes i Herodes' tempel, brukt her som der til å slippe inn arbeidere når noe skulle repareres inne i helligdommen. Gjennom forhenget hadde de nemlig ingen adgang. Derfor måtte de fires ned fra taket, som uten tvil var flatt.[4]

Tallene som er nevnt, gjelder selvsagt de innvendige målene. Utvendig må vi regne med de tykke murene på begge sider og det høye taket, og dessuten med en rekke sidebygninger som lente seg mot selve templet. De besto av kamre bygd over hverandre og omga templet i sør, vest og nord; østsiden ble dekket av forhallen som er nevnt ovenfor.

Disse sidebygningene var bygd rett inntil tempelmurene. Avsatser i selve tempelmuren bar bjelkene som var tak for de nederste kamrene og samtidig gulv for de midterste, og likeså bjelkene som var tak for de midterste og gulv for de øverste.

Disse avsatsene var nesten en alen dype, og muren fikk derfor et trappeaktig utseende. Mens tempelmuren slik ble 45 centimeter tynnere for hver etasje i sidebygningene, ble kamrene samtidig 45 centimeter bredere. Setter vi tykkelsen på muren ved den laveste etasjen til omkring 2,7 meter, var den altså 2,3 meter i andre etasje, 1,8 meter i tredje og bare 1,4 meter helt oppe ved taket. Følgelig ble kamrene tilsvarende bredere i de øvre etasjene: Hvis det nederste kammeret var 2,3 meter bredt, var det midterste 2,7 meter og det øverste 3,2 meter.

Regner vi nå med at disse sidebygningene medregnet taket var omkring 16 til 18 alen høye (1 Kong 6,10), og husker at tempelmurene med taket var 32 alen, finner vi at det må ha vært omkring 14 alen mellom taket på sidebygningene og tempeltaket. Vi antar at templets vinduer var satt inn i denne murflaten, mot sør og nord. Det aller helligste, som vendte mot vest, hadde ikke vindu, og på templets forside mot øst sto forhallen.

Teksten forteller ikke hva kamrene ble brukt til. Det rimeligste er at de var oppbevaringssted for levninger fra det gamle tabernaklet og for de hellige karene som ble brukt i templet. Mindre rimelig er det, som noen har ment, at prestene som gjorde tjeneste, brukte dem som soverom.

Inngangen til kamrene var en dør midt på sørsiden, og derfra gikk det også en vindeltrapp opp til de øvre kamrene (1 Kong 6,8). Templets vinduer, som vi har

[3] Litteraturen om dette er temmelig stor, og det er nettopp om enkelthetene striden står. – Den hebraiske alen som er brukt her, var 46 centimeter. – Høyden som er oppgitt i 2 Krøn 3,4, ville gi et meningsløst forhold.

[4] Av disse tallene ser vi at det aller helligste i Salomos tempel var nøyaktig dobbelt så stort som i tabernaklet, mens det hellige i templet i tillegg til den doble størrelsen var 4,5 meter høyere.

tenkt oss over taket på sidekamrene, var satt inn med faste gitter (1 Kong 6,4). De kunne ikke åpnes slik som i jødenes private hus, og de var trolig bygd som vinduene i våre gamle slott og kirker: med vide åpninger innover, men smale utover.

Mens dette storslåtte bygget var under arbeid, kom Herren – uten tvil gjennom en profet – til Salomo og Israel med et trøstende og oppmuntrende ord (1 Kong 6,11–13). I det stadfestet han ikke bare løftet til David (2 Sam 7,12 flg.). Han knyttet også huset som ble bygd, til det gamle løftet i 2 Mos 25,8; 29,45, at Gud ville «bo midt iblant Israels barn» og ikke «forlate mitt folk Israel».

Slik løftet han både kongens og folkets tanker ut over dette ytre templet, som så lett kunne vekke nasjonal stolthet. Han viste dem til det åndelige templet – det indre samlivet med Herren og hans folk – og til de vilkårene som måtte være oppfylt om dette samfunnet skulle bestå og nå sitt mål.[5]

Vi har nå gitt en kort beskrivelse av templets ytre. Det står igjen å gi et bilde av det indre. Går vi ut fra Esekiels tempel (Esek 40,49) og fra det vi vet om Herodes' tempel, mener vi at det førte noen trappetrinn opp til forhallen foran templet. Når en var kommet opp, sto en like foran den storslåtte forhallen. Den ble dannet av en rekke søyler av seder og var dekket av et marmortak, og gulvet var lagt med hogde steiner.[6]

I forhallen var det særlig to søyler som dro blikket til seg, de såkalte Jakin og Boas. Hiram, den kunstferdige bygningsmannen som kongen i Tyrus hadde sendt til Salomo, satte dem opp der (1 Kong 7,15–22). Søylene sto, som det uttrykkelig blir sagt, innenfor selve forhallen (1 Kong 7,21), og de tjente både bygningsmessige og symbolske formål. De ble satt inn etter at huset var ferdig, trolig for å gi bedre støtte til det tunge marmortaket. De var av forunderlig skjønnhet og godt egnet til å vekke beundring.

Den ene het, som nevnt, Jakin, «han skal befeste», og den andre Boas, «i ham er styrke». Begge navnene viste til Herren: Av ham fikk templet sin styrke og fasthet, og han ville gjøre sterk hver den som gikk inn der for å be i tro på ham.

Det er vanskelig å regne ut høyden på søylene medregnet søylehodene (1 Kong 7,15–22). Det rimeligste synes likevel å være at hver av dem besto av et søyleskaft på 18 alen i høyden og 12 alen i omkrets, med to søylehoder oppå hverandre.[7]

Det nederste søylehodet var 5 alen høyt og prydet med et nedhengende nettverk og to rader med til sammen 100 granatepler. Det øverste søylehodet var 4 alen høyt (1 Kong 7,19) og formet som en lilje. Disse bildene hadde en symbolsk betydning: De skulle betegne Det hellige lands fruktbarhet, og samtidig var de sinnbilder på helligheten i dens salighet og ynde. Setter vi søylenes høyde medregnet søylehodene til 27 alen, har vi 3 alen igjen til forhallens tak og bjelkelag (18 + 5 + 4 + 3 = 30).

[5]Det ville føre utenfor rammen av dette verket å gi en grundigere beskrivelse av templet. Om dette finnes en betydelig litteratur og mange avvikende meninger, som vi ikke kan gå inn på.

[6]Noen har ment at det aller helligste, som koret i våre kirker, var lavere enn det hellige. Lundius har tenkt seg forhallen ragende opp til en svimlende høyde, som et kirketårn. Mange har forsøkt å tegne riss av Salomos tempel og har da som oftest gitt fantasien fritt spillerom.

[7]Canon Rawlinson har påvist at søylene i de egyptiske templene var tykkere enn søylene i Salomos tempel.

Taket i forhallen var kledd med gull på innsiden, og fra forhallen førte en dobbeltdør inn til det hellige. Dørene var til sammen en fjerdedel av murens bredde (1 Kong 6,33), altså 5 alen. De var laget av sypresstre og hang i gullhengsler på dørstolper av oliventre. De var utskåret med mange figurer av kjeruber mellom palmetrær, og over dem blomsterknopper og kranser; de utskårne bildene var kledd med tynne gullplater.

Inne i helligdommen var alt det hellige utstyret av gull, mens karene og redskapene som ble brukt til hellig tjeneste utenfor selve templet, var av kobber. Med rette kunne templet derfor kalles et gyllent hus. Gulvet var av sypresstre og kledd med gull. Veggene var panelt med seder, utskåret med de samme figurene som dørene, og likeså kledd med gullplater; det samme gjaldt taket.

Vi kan tenke oss hvordan lyset fra de syvarmede lysestakene må ha glitret i alt gullet som veggene var prydet med (2 Krøn 3,6). I alt var det ti lysestaker i det hellige, alle syvarmede og av rent gull. De sto til høyre og venstre foran det aller helligste (1 Kong 7,49).

Inngangen til det aller helligste var dekket av et forheng av «blå og purpurrød og karmosinrød ull og hvitt lin», med kjeruber på (2 Krøn 3,14). Mellom lysestakene sto røkelsesalteret, som var laget av sedertre og kledd med gull (1 Kong 6,20.22; 7,48). Ti skuebrødsbord av gull (2 Krøn 4,8) sto til høyre og venstre. Alle redskapene og de mindre karene som hørte til utstyret, var også av gull (1 Kong 7,49–50).

Fra det hellige inn til det aller helligste førte en dobbeltdør av samme utseende og utstyr som dem vi allerede har beskrevet. Den eneste forskjellen var at disse dørene var laget av oliventre og ikke var en fjerdedel, men en femtedel av murens bredde. Dørene sto trolig alltid åpne, og åpningen ble skjult av forhenget. Bare på forsoningsdagen ble det løftet til side, når ypperstepresten gikk inn.

Merknaden i 1 Kong 6,21 er vanskelig, og den er blitt tolket på forskjellige måter. Noen har ment at gullkjedene som Salomo ifølge teksten «hengte bortetter veggen foran det innerste rommet», var en del av selve bygget. De skulle da holde fast sederplankene som skilte det hellige fra det aller helligste, omtrent slik stengene i tabernaklet holdt sammen veggbordene mellom det hellige og det aller helligste.

Vi foretrekker likevel en annen forklaring. Med rabbinerne mener vi at gullkjedene var hengt opp langs den øverste kanten av mellomveggen mellom det hellige og det aller helligste. Denne veggen gikk da ikke helt opp til taket.[8]

Det er nemlig all grunn til å tro at det har vært en eller annen åpning mellom de to delene av templet. Uten en slik åpning ville røkelsesrøyken aldri ha sluppet ut av det aller helligste, og ikke det minste lysskjær ville ha trengt inn – og det er utenkelig. I et slikt mørke ville det ha vært umulig for ypperstepresten å utføre sin viktige tjeneste der inne på den store forsoningsdagen.

Inne i det aller helligste sto bare paktsarken, overskygget av kjerubene. Det var den samme som hadde stått i det gamle tabernaklet. Men på hver side av den (i sør og nord) satte Salomo en kjempeskikkelse av en kjerub, skåret ut av

[8] Andre fortolkere mener at gullkjedene skulle stenge for det aller helligste. Men i så fall ville vi vente å høre at ypperstepresten måtte ta dem bort på forsoningsdagen.

oliventre og kledd med gull. Hver av kjerubene var 10 alen høy, og slik de sto med vingene utbredt over nådestolen, arkens lokk, var de 10 alen brede. Med vingene nådde de altså fra den ene veggen til den andre, i sør og nord (1 Kong 6,23–28).

Men mens kjerubene som Moses lot lage, hadde ansiktene vendt innover og ned mot nådestolen, så Salomos kjeruber utover mot det hellige, likevel med hodet litt bøyd mot paktsarken (2 Krøn 3,13).

Av 1 Kong 8,8 får vi vite at stengene som paktsarken skulle bæres med, «ble trukket fram», slik at knappene på dem kunne ses fra det hellige. Det må forstås slik at knappene trykket mot forhenget og dermed ble synlige. Det var jo ikke tillatt å trekke stengene helt ut av arkens ringer (2 Mos 25,15), like lite som noen fikk se inn i det aller helligste. Når de likevel kunne ses fra det hellige, må det ha vært på den måten som er beskrevet her. Av dette går det fram at stengene vendte mot øst og vest, og ikke, som en vanligvis mener, mot sør og nord.

Når en gikk ned trappetrinnene fra forhallen, kom en til den «indre forgården» eller «prestenes forgård» (1 Kong 6,36; 2 Krøn 4,9). Den var lagt med store steiner, og det samme gjaldt den ytre, «den store forgården», eller «folkets forgård» (2 Krøn 4,9).

I prestenes forgård sto brennofferalteret like foran inngangen til helligdommen (1 Kong 8,64). Det var laget av kobber og trolig fylt med jord og uhogde steiner. Det var 10 alen høyt og 20 alen langt og bredt ved foten, og trolig noe smalere øverst (2 Krøn 4,1).[9]

Mellom alteret og forhallen sto det veldige «kobberhavet», 5 alen høyt og 30 alen i omkrets (1 Kong 7,23–26; 2 Krøn 4,2–5). Den øvre randen var bøyd utover, «som randen på et beger, lik en liljeblomst». Under randen var det prydet med to rader rosenknopper, ti på hver alen. Det veldige karet hvilte på en fot formet som tolv okser, i grupper på tre som vendte hodene utover mot hver sin himmelretning. Kobberhavet ble brukt som vaskekar for prestene og levittene.

Til å vaske offerkjøttet og innvollene sto det ti mindre kar på høyre og venstre «side av huset» (1 Kong 7,38; 2 Krøn 4,6). De sto på firkantede fotstykker av kobber, 4 alen lange og brede og 3 alen høye, som igjen hvilte på fire hjul, slik at karene kunne føres bort til alteret når det trengtes. Når vi husker at alteret var 10 alen høyt, skjønner vi hvorfor karene med fotstykkene var så høye: selve karet 4 alen og fotstykket med hjulene omkring 4 alen.

Sidene på disse kobbervognene, som vi kan kalle dem, var rikt prydet med bilder av løver, okser og kjeruber, og innenfor dem var det «kranser og nedhengende løvverk» (1 Kong 7,29). Det er ikke lett å danne seg et klart bilde av disse karene med fotstykkene. Beskrivelsen synes likevel å tyde på at fotstykkene hadde et lokk som hevet seg mot midten for å støtte under karet, og at karet dessuten ble støttet rundt omkring av «skulderstykker» som var festet til fotstykkene.

Inne i prestenes forgård sto endelig også den forhøyningen av kobber som Salomo ba innvielsesbønnen fra (2 Krøn 6,13). De senere kongene synes også å ha brukt den når de var i templet (2 Kong 11,14; 23,3). Til forhøyningen førte en

[9] Slik var alteret bygd i Herodes' tempel; jf. Midd 3,1. Om dette templet viser jeg til min beskrivelse av det i boken «Templet og dets gudstjeneste på Kristi tid».

egen oppgang fra palasset (1 Kong 10,5), og denne oppgangen synes senere å ha fått tak over seg som vern mot været. Prestenes forgård var omgitt av en mur bygd av «tre lag tilhogd stein og ett lag sederbjelker» (1 Kong 6,36).[10]

Fra prestenes forgård førte trapper ned til den ytre forgården, «folkets forgård» (jf. Jer 36,10). Den var omgitt av en solid mur, og fra den førte fire massive porter, kledd med kobber, ut til tempelberget (2 Krøn 4,9). I denne forgården var det søylerader, kamre og forskjellige rom til bruk for prestene og levittene og for de mange tingene som trengtes til gudstjenesten.

Den viktigste porten var uten tvil den østlige (Esek 11,1), som svarte til porten «som kalles Den fagre» i Herodes' tempel (Apg 3,2). Går vi ut fra forholdet mellom selve tempelbygningen og tabernaklet og bruker det samme forholdet på forgården, kan prestenes forgård settes til 100 alen bred og 200 alen lang og den ytre forgården til det dobbelte (jf. også Esek 40,27).[11]

Slik var templet som Salomo bygde «for Herrens navn». Templets videre historie gjennom de 416 årene det sto til det ble ødelagt, kan følges i Den hellige skrift på disse stedene: 1 Kong 14,26; 15,18 flg.; 2 Krøn 20,5; 2 Kong 12,5 flg.; 14,14; 15,35; 2 Krøn 27,3; 2 Kong 16,8; 18,15 flg.; 21,4–5.7; 23,4.7.11; 24,13; 25,9.13–17.[12]

[10] Oppgangen var den «overdekte sabbatsgangen», 2 Kong 16,18. Ifølge rabbinerne var det kongenes forrett å få sitte i prestenes forgård.

[11] At forgården var omgitt av mur og porter, går fram av 1 Krøn 26,13–16. – Jeg ville svært gjerne ha gått inn på templets symbolske betydning, men det ville føre utenfor planen for dette verket.

[12] Sammenlignet med Herodes' tempel var Salomos tempel langt ringere, både i størrelse og i arkitektonisk skjønnhet og prakt.

Kapittel 7. Templets innvielse

Templets innvielse. Når den fant sted. Innvielsen og sammenhengen med løvhyttefesten. Innvielsesgudstjenestene. Kongens del i dem. Den symbolske betydningen av de store embetene i Israel. Innvielsesbønnen. Likheten med Herrens bønn. Takksigelser og offer.

(*1 Kong* 8; *2 Krøn* 5,1–7,11)

Endelig var det hellige huset ferdig. Salomo hadde bygd det «for Herrens navn», og så mange inderlige forhåpninger var knyttet til det. Den høytidelige innvielsen fant sted året etter at det var fullført, og den ble – meningsfullt og betegnende – knyttet til løvhyttefesten. To viktige spørsmål møter oss her.

Det første gjelder at den hellige teksten (1 Kong 7,1–12) knytter beretningen om Salomos bygging av kongepalasset rett til beretningen om tempelbyggingen; de to slynger seg så å si inn i hverandre. Grunnen var nok delvis et naturlig ønske hos forfatteren om ikke å bryte av fortellingen om Salomos store byggeverk, særlig siden de alle ble utført med hjelp av arbeidere fra Tyrus og under Hirams tilsyn.

Men også en annen tanke har knyttet beretningene så nær sammen. De to byggverkene sto nemlig i en indre sammenheng med hverandre, og det er først og fremst dette som forbinder dem.

Det var ikke noe vanlig tempel og ikke noe vanlig palass Salomo bygde. Begge var tvert imot knyttet til Israels liv og historie på en betydningsfull måte. Tempelbyggingen ga klart uttrykk for at den foreløpige og forberedende tiden i Israels historie, da Herren hadde vandret med dem «i et telt, i et tabernakel», nå var forbi. Israel var kommet til ro. Guds kongestyre i Israel hadde nådd fram til det punktet da Herren for alltid ville knytte sitt navn til et midtpunkt han selv hadde valgt.

Men denne faste skikkelsen som Guds kongestyre nå fikk, hang igjen inderlig sammen med kongedømmet i Israel. Etter løftet i 2 Sam 7,5–16 betydde Salomos regjering at Israels trone ble grunnfestet. Slik var det en indre sammenheng mellom templet og kongepalasset: De ga uttrykk for at Guds kongestyre og det jordiske kongedømmet hadde fått fast skikkelse og sto i nær forbindelse med hverandre.

Israels konge skulle ikke, som Østens herskere, regnes som Guds stedfortreder og representant, men være Herrens tjener, satt til å gjøre hans vilje og vokte

hans pakt. Det er denne tanken byggverkene skal uttrykke. Derfor er beretningene om dem også så tett flettet sammen at de blir fortalt under ett.

Disse betraktningene forklarer også hvorfor templets innvielse ble lagt til løvhyttefesten. Templet ble ferdig i den åttende måneden, men innvielsen ble utsatt til løvhyttefesten året etter. Det var ikke bare fordi det knapt lot seg gjøre å samle folk fra alle landets kanter til den sju dager lange festen så sent på året som i den åttende måneden. Det var heller ikke bare fordi løvhyttefesten egnet seg særlig godt til templets innvielse, siden en så stor folkemengde pleide å dra opp til Jerusalem til den. Det hadde også indre grunner.

Festen hadde nemlig en tredobbel betydning. For det første pekte den tilbake til den tiden da Israel på ørkenvandringen, som fremmede og pilegrimer, ennå bodde i telt. Nå var det kommet et herlig motstykke til den trengselstiden: Med kongen i spissen kunne folket samles om det prektige templet for å innvie det, mens det nye kongepalasset like ved var i ferd med å reise seg.

For det andre var løvhyttefesten først og fremst en takkefest. Når folket hadde høstet og samlet inn årets grøde, møtte det takknemlig fram i Jerusalem for å gi Herren æren. Han var landets rette herre, og ham tilhørte all grøden. Men nå kunne de samles innenfor de herlige tempelmurene, som var det ytre bildet på hans nådige nærvær blant folket, og bære fram sin takk og lovprisning der.

For det tredje pekte løvhyttefesten fram mot den tiden da Herrens navn skulle være kjent til jordens fjerneste kanter, og alle folk skulle komme opp til hans tempel for å tilbe. Også fra denne siden er det en betydningsfull sammenheng mellom templets innvielse og løvhyttefesten – selv om den tiden da alle folks tilbedelse og lovprisning skal samles om Herrens tempel, den gang ennå var fjern, ja, fremdeles synes å være fjern.

Men som nevnt er det et annet spørsmål som synes å by på større vanskeligheter. Hvis en dømmer etter måten beretningene er ordnet på, skulle en tro at templet først ble innviet etter at Salomo hadde fullført kongepalasset – et byggverk som tok ikke mindre enn tretten år (jf. 1 Kong 8 og 7,1).

Dessuten heter det at Herren åpenbarte seg for Salomo andre gang «da Salomo hadde fullført arbeidet med å bygge Herrens hus og kongens hus og alt det han ønsket å gjøre» (1 Kong 9,1). Av det har en sluttet at templets innvielse må ha funnet sted like før denne åpenbaringen, særlig fordi Herrens ord til Salomo i åpenbaringen synes å vise tilbake til bønnen kongen ba ved innvielsen (1 Kong 9,3.7–8).

Men selv om en innrømmer at åpenbaringen fant sted på denne tiden, kan en ikke trekke de slutningene som en har gjort. Det er liten grunn til å tro at templet ble stående ubrukt i hele tretten år etter at det var ferdig. Derimot er det ingenting i veien for å tro at Hiram, mens han arbeidet med kongepalasset, fortsatt hadde noen av de hellige karene til templet under arbeid.[1]

Hvis en skulle trekke alle de slutningene som lar seg trekke av 1 Kong 9,1, måtte en si at templet først ble innviet etter at Salomo hadde fullført alle sine

[1] Det er likevel ikke noe tvingende eller avgjørende som taler for at åpenbaringen fant sted da. Ordene i 1 Kong 9,1 må ikke presses. Verset er snarere en alminnelig innledning og overgang til det som følger, enn en beretning om en viktig historisk hendelse. Også 2 Krøn 7 synes å tale for en slik forståelse.

byggverk. Og ordene Herren talte til Salomo i synet han ga ham (1 Kong 9,3–9), viser riktignok tilbake til kongens bønn ved innvielsen.

Men hensikten med dem er ikke egentlig å svare på bønnen hans. De er snarere en alminnelig advarsel mot den faren kongen nå sto i, omgitt av all denne rikdommens lykke og glans. Sett i dette lyset avgjør det ingenting om når templet ble innviet, at ordene viser tilbake til Salomos bønn.

Av alle disse grunnene slutter vi at templets innvielsesfest, som varte i sju dager, fant sted i den sjuende måneden, Etanim, den senere tisjri, året etter at templet var fullført – altså omkring elleve måneder senere – og like før løvhyttefesten det året (jf. 1 Kong 6,38; 8,2).

Beretningen om templets innvielse viser at høytiden forløp slik: Først ble det holdt en innvielsesgudstjeneste, så kom innvielsesbønnen, og til slutt takksigelsene og festofrene. Men før vi skildrer dette nærmere, er det viktig å framheve det merkelige at det var kongen selv – og ikke ypperstepresten, som en kunne ha ventet – som ledet alle disse gudstjenestlige handlingene. Det må ikke forstås slik at Salomo tok seg denne retten og trengte ypperstepresten og prestene til side. Tvert imot handlet kongen her helt i samsvar med den dypeste grunntanken i det israelittiske kongedømmet.

Salomo var ikke konge i den forstand som andre folk – for eksempel de gamle sakserne – forsto kongedømmet, nemlig som et uttrykk for makt og kraft. Etter Herrens paktsord var tvert imot hele Israel Guds tjener (3 Mos 25,42.55; jf. Jes 41,8–9; 44,1–2.21; 45,4; 49,3.6; Jer 30,10). Som tjenere skulle de være et kongerike av prester (2 Mos 19,6).

Sett fra denne siden var presten folkets representant, bare utrustet av Herren med visse særlige rettigheter og embetsplikter. Men det folket var som helhet, var Israels konge i særlig grad under Guds kongestyre: Herrens tjener (1 Kong 8,25.28–29.52.59). Det var som Herrens tjener Salomo sto fram og tok del i templets innvielse, og det går tydelig fram av hans egne ord ved denne anledningen (se de stedene som er nevnt).

Slik trådte den innerste og dypeste tanken i Israels folk og kongedømme stadig klarere fram i Det gamle testamentes historie, til den til slutt fikk personlig skikkelse i sin fylde i Kristus Jesus – i ham nådde Israels embeter og ordninger sitt mål. For han er Herrens tjener.

I Herrens tjener samles den dypeste grunntanken i alle de israelittiske embetene. Profeten, som bar Herrens ord fram for folket, presten, som bar folkets ord – bønn, takk og bekjennelse – fram for Gud, og kongen, som ved sitt styre skulle bane vei for Guds ord til folket – alle tre tjener den samme tanken; de er alle bare ett og det samme: Guds tjener.

Det som ga dette tredobbelte embetet betydning og sant verd i dets virkning nedover, oppover og utover, var den store sannheten at det i hvert av dem var Herrens tjener som virket – med andre ord at Gud var alt i dem alle. Med disse grunntankene for øye vil vi lettere forstå det som nå følger.

1. Innvielsesgudstjenestene (1 Kong 8,1–21). De begynte med at paktsarken og de andre hellige karene, sammen med det gamle tabernaklet, ble flyttet over i det nye templet. Det gamle tabernaklet og andre hellige levninger ble, som

vi har antydet før, lagt inn i de forskjellige kamrene som var bygd til templet. Denne delen av høytidelighetene ble utført etter Herrens uttrykkelige bud i loven, «av prestene og levittene», fulgt av kongen og «Israels eldste og alle stammehøvdingene, overhodene for Israels barns familier». De var kalt sammen som folkets representanter for anledningen.

Da det høytidelige opptoget gikk gjennom en veldig folkemengde og inn i de hellige forgårdene, ble det båret fram en mengde offer. Så ble paktsarken båret inn på sin plass i det aller helligste (1 Kong 8,5–6).[2]

Prestene hadde trukket seg ærbødig tilbake og gått inn i det hellige for å brenne røkelse på gullalteret. Da senket «skyen», det synlige tegnet på Guds nærvær, seg ned over templet, slik som da tabernaklet ble innviet (2 Mos 40,34–35), og fylte templet med Guds herlighet (1 Kong 8,10–11). Prestene kunne ikke holde det ut; de måtte forlate offertjenesten sin.

Men også her merker vi den store forskjellen mellom den gamle og den nye pakt som apostelen Paulus taler om i 2 Kor 3,13–18. For mens Gud i den forberedende pakten bodde i en «sky» og i «tykt mørke», ser vi nå alle «Guds herlighet» i «hans Salvedes ansikt».[3]

Dette var den helligste høytideligheten ved templets innvielse; det var Herrens egen innvielseshandling. Nå vendte kongen seg mot det aller helligste, som var fylt av Herrens herlighet, og talte innvielsesordene, korte og enkle, slik det sømmet seg ved den hellige handlingen (1 Kong 8,12–13):

> «Herren har sagt at han vil bo i det dunkle.
> Nå har jeg bygd et hus til bolig for deg,
> et sted hvor du kan bo til evig tid.»

Det kan se ut som om kongen her viser til et bestemt ord fra Herren. Men det er neppe slik det skal forstås. Snarere lot han tanken gli over Herrens løfter i deres helhet og sammenheng – løfter som var knyttet til hverandre som en gyllen kjede og speilet seg i sin herlighet for kongens indre blikk.

Steder som 2 Mos 19,9; 20,21; 3 Mos 16,2; 5 Mos 4,11; 5,22 måtte helt naturlig komme ham i hu; de fant sin herlige oppfyllelse i Herrens synlige nærvær, som nå åpenbarte seg for ham i «skyen» i det hellige huset.

Slik er det heller ikke ett enkelt ord eller ett enkelt løfte det siktes til når ordene «for at det skulle oppfylles …» så ofte forekommer i evangeliene (jf. Matt 2,15.23). Det er snarere en hel rekke utsagn som når sitt høydepunkt i en bestemt stor hendelse. Og når Salomo sier at templet skulle være Guds bolig «til evig tid», må vi ikke overse at han dermed viser at han forsto noe mer: Både Herrens nærvær i skyen og selve det hellige huset var et symbolsk uttrykk for en indre virkelighet.

For det symbolske er i sitt vesen det midlertidige, det som skifter ytre skikkelse med tiden. I symbolet tilpasser det evige seg etter tidens forhold. Det som

[2] Opplysningen i 1 Kong 8,9 synes ikke å kunne forenes med det vi får vite i Hebr 9,4. Men både Talmud (Joma 52b) og den samstemte jødiske tradisjonen (se Delitzsch, Commentar zum Briefe an die Hebräer, s. 361) holder fast på at arken hadde vært oppbevaringssted for de hellige tingene som nevnes i Hebr 9,4. Likevel heter det uttrykkelig i 1 Kong 8,9 at den bare inneholdt de to steintavlene da Salomo satte den inn i det aller helligste. Disse hellige tingene må altså ha blitt fjernet tidligere, kanskje mens arken var hos filistrene.

[3] Vi vil her sitere det gamle ordet: «Nebula Deus se et repraesentabat et velabat» – «I skyen både åpenbarte Gud seg og skjulte seg».

er «til evig tid», er ikke den ytre formen, men det indre vesenet – ikke den ytre måten, stedet eller skikkelsen, men Guds nærvær blant sitt folk. Salomo så inn til den indre virkeligheten som først i Jesus Kristus fikk sin endelige og blivende skikkelse. For i ham er Guds nærvær blant sitt folk blitt en evig og uforanderlig virkelighet.

Da kongen hadde talt disse ordene, vendte han seg fra helligdommen mot folket, som sto ærbødig og ventet på å høre hva han ville si til dem. I 1 Kong 8,14 blir talen hans til folket kalt en velsignelse; det vil her si en tale der velsignelsen var det vesentlige innholdet. I korte trekk minnet han om Herrens nådige løfter til David og om hvordan de nå var blitt herlig oppfylt i det de selv opplevde. Med kongen i spissen sto Israel nå like foran den herlige oppfyllelsen av det som var lovt i 2 Sam 7,8.

2. Innvielsesbønnen. Da kongen hadde sluttet sin korte tale, gikk han bort til brennofferalteret og steg opp på forhøyningen av kobber som var bygd der. Han falt på kne for Herrens åsyn, bredte ut hendene og ba innvielsesbønnen (jf. 2 Krøn 6,12–13). I finhet, alvor, ydmykhet og tro har ikke denne bønnen sitt like i Det gamle testamente, og den kan best sammenlignes med Herrens bønn, det hellige Fadervår.[4]

Lik Fadervår består den av en innledning (1 Kong 8,23–30), sju bønner (8,31–53) og en avslutning i form av en lovprisning (2 Krøn 6,40–42). Innledningen kan kalles en gammeltestamentlig gjengivelse av innledningen til Herrens bønn: «Fader vår» (jf. 8,23–26), «du som er i himmelen» (8,27–30). Vi kan ikke her gå inn på en grundig gjennomgåelse. Vi får nøye oss med å vise hvordan bønnen slynger seg som en gyllen tråd om de gamle løftene, og så peke på noen av dens mest framtredende særtrekk.

Her har vi et fremragende eksempel på hvordan Guds nådige ledelse i fortiden oppmuntrer og driver til tillitsfull bønn for framtiden. I dette er Salomos bønn til styrke og oppmuntring for oss. Vi viser til en sammenligning mellom versene 23–26 og steder som 2 Mos 15,11; 5 Mos 4,39; 7,9; Jos 2,11; 2 Sam 7,12–22; 22,32; Sal 86,8.

Når det gjelder den andre delen av innledningen (8,27–30), peker vi på hvor inderlig og visst bønnen holder fast på at han hvis nærvær de så i skyen foran seg, er Herre i himmelen og samtidig «Faderen» på jorden.

Disse to tankene kommer klart fram i innledningen til bønnen, og i dem viser dens nytestamentlige ånd seg. Bønnen står like fjernt fra hedenskapet – som drar Gud ned i det jordiske – som fra den kjødelige jødedommen (Jer 7,4; Mika 3,11). Denne jødedommen hadde den mekaniske tanken om Gud at han nødvendigvis var til stede hos sitt folk når det nærmet seg ham i gudstjeneste og offer etter lovens ytre forskrifter.

[4]Den moderne kritikken har i behandlingen av denne bønnen brukt sin vanlige taktikk: å bruke noe som ennå ikke er vitenskapelig godtgjort, som bevis mot den. Den erklærer hele bønnen for oppdiktet og flytter den til en langt senere tid, helt ned til det babylonske eksilet. Den eneste grunnen den gir, er at bønnen har flere henvisninger til 5 Mosebok. Den moderne kritikken nekter at 5 Mosebok er skrevet av Moses, og flytter den til en langt senere tid – og da må selvfølgelig også bønnen dele skjebne med den! Men en slik tankegang går fra én hypotese over i en annen som er enda mer urimelig. Vi nevner bare at vi her har to samstemte beretninger, i 1 Kong 8 og i 2 Krøn. Dessuten er bønnen av en slik art at den slett ikke passer inn i eksilets tid og forhold. Hele dens ånd, uttrykksmåte og sammenheng forutsetter nettopp en tid som den vi har for oss: templet i Jerusalem og Davids ætt på Israels trone.

Den sanne troen står høyere. Den løfter seg fra det synlige til det usynlige, fra Israels Gud til Faderen i himmelen; den trenger fram til barneforholdet og ber Gud tillitsfullt om hjelp i all nød og på ethvert sted. Disse vesentlige kjennetegnene på den sanne bønnen finner vi igjen i Salomos bønn, som holder seg like langt borte fra den åndløse realismen som fra den virkelighetsløse spiritualismen.

Den første bønnen (8,31–32) innleder i strengere forstand selve bønnen, som i 8,28 blir betegnet som «bønn», «rop om nåde» (syndenes forlatelse og miskunn) og «takksigelse» (lovprisning).[5] Den kan kalles et gammeltestamentlig «Helliget bli ditt navn!», for den påkaller Herrens hellighet til dom over den skyldige og til rettferdiggjørelse av den uskyldige i Herrens hus.

Likheten mellom den andre bønnen (8,33–34) og den andre bønnen i Fadervår er ikke så tydelig ved første øyekast. Men den er der likevel. For oppfyllelsen av denne bønnen forutsetter at Guds rike kommer, tross både våre synder og rikets ytre fiender. I denne bønnen har vi henvisninger til steder som 3 Mos 26,3.7.14.17; 5 Mos 28,1–7.15–25, og videre til 3 Mos 26,33.40–42; 5 Mos 4,26–28; 28,64–68 og 4,29–31; 30,1–5.

Den indre forbindelsen mellom himmel og jord som kommer til uttrykk i den tredje bønnen i Fadervår, finnes også i den tredje bønnen hos Salomo (8,35–36). Forskjellen er bare at den ene uttrykker det nytestamentlige idealet, den andre det gammeltestamentlige synspunktet. Vi finner i denne bønnen henvisninger til 3 Mos 26,19; 5 Mos 11,17; 28,23–24.

Den fjerde bønnen hos Salomo (8,37–40) svarer tydelig til den fjerde i Herrens bønn når en tar det nødvendige hensynet til forskjellen mellom det gammeltestamentlige og det nytestamentlige ståstedet. Den femte bønnen (8,41–43) handler om at Herren i nåde skal ta imot bønnen som den fremmede sender opp fra templet. Den hviler på den grunntanken at det må være kommet et gjensidig broderforhold mellom den fremmede og Israel – et broderforhold som forutsetter at det gamle fiendskapet er tatt bort og det gamle skillet opphevet.

Også her må vi merke oss forskjellen mellom Det gamle og Det nye testamente, mellom Salomos bønn og vår Herre Jesu bønn – en karakteristisk forskjell som også finnes i de to neste bønnene. Disse to siste synes ikke å ha stor likhet med de to tilsvarende i Fadervår. Men selve bønnens ord viser at det i dem virkelig bes om utfrielse fra «fristelse» og «fra det onde». I 8,46–47 tales det om krigens «fristelser» og fangenskapets «onde». Det går også fram av at de fangne i Babylon bokstavelig brukte denne bønnen (Dan 9,5; Sal 106,6).

Vi merker oss her i slutten av 8,47 hvordan synden til de fangne som bekjenner for Herren, blir framstilt fra tre sider: «Vi har syndet» – det vil si: vi snublet og nådde ikke målet; «vi har båret oss ille at»; og «vi har vært ugudelige» – det vil si: vi har gjort ugudelig opprør mot Gud.

De tre avsluttende versene i bønnen (8,51–53) slutter seg til hele bønnen som en begrunnelse og kan regnes som et gammeltestamentlig «For riket er ditt og makten og æren i evighet». Hele bønnen hviler på synd og nåde og kretser om dem; derfor trenger den også inn i himmelen. Det er en bønn i ånden.

[5] I den norske bibeloversettelsen: «bønn», «ydmyke begjæring» og «rop».

3. Takksigelsene og ofrene ved innvielsen. Som svar på Salomos bønn falt det ild ned på alteret, trolig fra skystøtten, og tente på offeret (2 Krøn 7,1). Kongen reiste seg fra knærne, vendte seg igjen mot folket og bar fram takk og lovprisning til Herren for all hans nåde (1 Kong 8,54–61). Denne bønnen hans er gjennomsyret av løfter; vi skal bare nevne steder som 5 Mos 12,9–10; Jos 21,44 flg.; 23,14, og 3 Mos 26,3–13; 5 Mos 28,1–14.

Ved denne avsluttende takksigelsen bør vi særlig merke oss at alt her beveger seg på det høyeste åndelige plan, og at tonen nesten er nytestamentlig. For når kongen ber Herren om fortsatt hjelp og velsignelse, er det for at Gud kan bøye hjertene deres inderligere til seg selv og til sine bud (8,58; jf. Sal 119,36; 141,4). Og når han ber Herren høre denne bønnen, er det for at alle folk på jorden skal kjenne «at Herren er Gud, han og ingen annen» (8,60).

Så slutter beretningen om denne dagens høytidelighet med å fortelle om de veldige ofrene som Salomo og Israel bar fram for Herren, og om løvhyttefesten, som var den høytidelige avslutningen på templets innvielse (1 Kong 8,62–66; 2 Krøn 7,4–10).[6]

[6]Noen har innvendt at disse ofrene er altfor veldige til å være virkelige. Men Canon Rawlinson (Speaker's Commentary II, s. 533) har anført mange sitater fra oldtiden som viser at ofrene på ingen måte står i misforhold til andre. Når det gjelder spørsmålet om hvor lang tid disse ofrene måtte ta, har vi en historisk opplysning hos Josefus (Den jødiske krig VI,9,3): Ved en anledning ble det ofret 256 000 påskelam, og det tok bare tre timer av én ettermiddag. Av 1 Kong 8,64 får vi vite at det også ble brukt andre altere enn selve brennofferalteret, som var for lite. Prestenes oppgave ved en slik anledning var selvfølgelig i hovedsak å stenke blodet på alteret.

Kapittel 8. Salomos byggverk og rikdom

Templets omgivelser. Jerusalem på Salomos tid. Kongepalasset. Salomos festningsbyer. Rikets forbindelser med utlandet. Den indre tilstanden. Handel, rikdom og luksus. Dronningen av Saba besøker Salomo.

(1 Kong 9–10; 2 Krøn 7,11–9,28)

Vi er nå kommet til den tiden da Salomos kongedømme sto på sitt høyeste i ytre glans og herlighet. Tempelbyggingen var fullført, men flere store byggearbeider sto ennå igjen.

Toppflaten på Morias berg var altfor liten til å gi plass for selve templet, enn si for forgårdene og de andre bygningene. Som vi hører hos Josefus (Ant. 15,11,3), måtte det derfor reises store murverk for å utvide byggegrunnen. Slik ble tempelberget gjort bredere både mot øst og mot vest, så det ble plass til de omfattende byggverkene som ble reist i tilknytning til templet. Forgårdene ble bygd på terrasser som steg i trappeform, den ene over den andre, og øverst dannet selve tempelbygningen den storslåtte avslutningen.

Det er antatt, og trolig med rette, at den nåværende Omar-moskeen står på grunnen der det gamle templet sto. Etter jødisk tradisjon sto Abrahams brennofferalter, der han ofret Isak, på den klippen som denne muhammedanske helligdommen nå omslutter. De store murverkene som selve tempelbygningen hvilte på, ble selvsagt reist i grove trekk før templet ble bygd. Men arbeidet med de storslåtte tilbyggene og de veldige murverkene som hørte til dem, pågikk trolig i mange år – ja, under flere konger – etter at templet var ferdig.

Det vi her har sagt om tempelmurene, gjelder også et annet byggverk, det såkalte «Parbar» (1 Krøn 26,18). Som før nevnt hadde den ytre tempelgården fire massive porter (1 Krøn 26,13–16). Den vestlige av dem førte ut til Parbar, eller, som det også ble kalt, Parvarim. Dette byggverket synes å ha vært et slags tilbygg på vestsiden av templet. Det var innredet med mange kamre og tjente som stall for offerdyrene (2 Kong 23,11). Fra Parbar førte trapper ned til den dype Tyropøon-dalen, som skilte den østlige og den vestlige byen fra hverandre.

Det hører ikke hjemme her å gi en detaljert beskrivelse av Jerusalem. Vi vil nøye oss med et kort riss i grove trekk av den hellige byen slik den så ut på Salomos tid. Jerusalem var bygd på to høyder som lå rett overfor hverandre, i øst og vest, skilt bare av den dype Tyropøon-dalen. Den østlige høyden var omtrent

30 meter lavere enn den vestlige. Dens nordlige og høyeste del var Morias berg, som skråner 15 meter ned mot Ofel, der prestene senere hadde husene sine.

Noen nyere forskere har ment at det er her vi skal lete etter den gamle jebusittiske festningen som David inntok, og der han bygde Davids by – at vi altså her har det opprinnelige «Sions berg». Denne antakelsen strider mot den tradisjonelle, som sier at den vestlige høyden er det gamle Sions berg, men likevel taler sterke grunner for den. Her er ikke stedet å vise det i enkeltheter; vi skal bare kort nevne hva som støtter den.

Beretningen om hvordan David kjøpte treskeplassen til jebusitten Aravna (2 Sam 24,16–24; 1 Krøn 21,15–25), viser at jebusittene hadde eiendommer på den vestlige høyden. Den viser også at Davids palass, som vi vet sto i Davids by, må ha ligget like i nærheten, litt nedenfor Morias berg, for fra palasset sitt kunne kongen tydelig se ødeleggelsens engel over Aravnas treskeplass. Dette stemmer med at jebusittenes festning lå i skråningen fra Morias berg ned mot Ofel, og at David bygde palasset sitt i nærheten av Moria.[1]

Med denne antakelsen ville uttrykket «Sions berg», som forekommer så ofte i De hellige skrifter, få en dypere betydning. Det ville stå i den inderligste forbindelse med Moria og med at Herren bodde der i sin sjekina. Men hvordan det nå enn er med det: Jebusittenes egentlige eiendommer må i alle fall søkes på den vestlige høyden, ned mot Tyropøon-dalen, mens det jødiske kvarteret, der benjaminittene bodde, lå på den høyere terrassen lenger øst, den såkalte «øvre byen».

Festningen Millo lå på det nordøstlige hjørnet av den vestlige byen. Her forlenget David muren, som tidligere hadde omsluttet den vestlige høyden mot nord og vest, og førte den østover, slik at det vestlige Jerusalem ble helt omgitt av festningsverk (2 Sam 5,9; 1 Krøn 11,8). Rett overfor, på den andre siden av Tyropøon-dalen, lå det like sterkt befestede stedet som senere ble kalt Ofel. Salomo bandt nå disse to festningsverkene sammen ved å utvide Millo og føre festningsmuren tvers over Tyropøon-dalen (1 Kong 3,1; 11,27).

Salomo reiste mange praktfulle byggverk, og byen vokste sterkt i hans tid. Under hans regjering økte folketallet så mye at det neppe noen gang før eksilet har vært så stort. Den mer velstående delen av folket bodde på den vestlige terrassen av den vestlige høyden, i den «øvre byen», og her gikk gatene fra nord til sør. De østlige skråningene av den vestlige høyden var dekket av den «midtre byen» (2 Kong 20,4).

Hittil var bare de sørlige delene av både den østlige og den vestlige høyden bebygd. Da kong Salomo hadde bygd templet på Morias berg, den nordlige skråningen av den østlige høyden, førte det stadig voksende folketallet til at man også begynte å bygge på den vestlige høyden rett overfor tempelberget.

Her strakte byen seg forbi den gamle muren nord for den «midtre byen» og ut over den nordlige delen av Tyropøon-dalen. Dette var den «andre

[1]Denne antakelsen gjør det mulig for oss å forstå hvordan Joab inntok festningen Jebus. Det gikk uten tvil en underjordisk vannledning fra Jebus ned til En-Rogel. Med Aravnas hjelp har Joab trolig våget seg gjennom denne vannledningen, tatt seg opp til festningen og åpnet porten for krigerne sine. Dermed har Aravna gjort seg fortjent til å få bli boende på Morias berg innenfor Davids eiendommer. Jf. det vanskelige uttrykket «gjennom kildevannet» i 2 Sam 5,8; Warren, Recovery of Jerusalem.

bydelen» (2 Kong 22,14; 2 Krøn 34,22; Neh 11,9), som hos Sefanja kalles «Morteren» (Sef 1,11), på hebraisk *maktesj*. Det var det egentlige forretningskvarteret med torg og gater. Her lå Fiskeporten og Fåreporten, basarene og handelsbodene – «bakerens gate» (Jer 37,21), gullsmedenes og kjøpmennenes kvarter (Neh 3,8.32), «ostehandlernes dal» og så videre.

Denne forstaden ble snart også omgitt av en mur. Vi vet ikke hvem som bygde den, eller når. Men vi vet at den ble revet ned (2 Kong 14,13; 2 Krøn 25,23), og at den senere ble bygd opp igjen (2 Krøn 32,5).

Vi har ennå ikke omtalt det prektige palasset Salomo lot bygge for seg selv etter at han var ferdig med templet (1 Kong 7,1–12; 2 Krøn 8,1). Det lå på østsiden av den vestlige høyden, trolig på samme sted som makkabeernes og Agrippa IIs palass senere sto, altså rett overfor templet. Den veldige bygningen dekket et område fire ganger så stort som templet uten forgårdene.

En trapp førte fra palasset ned i Tyropøon-dalen, og derfra førte en storslått oppgang til den kongelige inngangen, som trolig lå ved det sørvestlige hjørnet av templet (jf. 2 Krøn 9,4; 2 Kong 16,18). Beliggenheten var godt valgt: Slottet lå i ly av festningen Millo og hadde utsikt til tempelberget, mens byens rikere kvarterer grenset til det i sør.

Når man steg opp fra Tyropøon-dalen til palasset, måtte man først gjennom et slags forbygg og så inn i en buegang, som førte inn i en praktfull søylehall. Den gikk rundt «Libanon-skoghuset», som hadde fått navnet sitt av det kostbare sedertreet det var bygd av. Der lå «tronhallen», hvor Salomo dømte (1 Kong 7,6–7). Innenfor den indre gården lå til slutt «huset der Salomo selv bodde», og huset «han bygde for faraos datter», med tilbygg (1 Kong 7,8).

Kongepalasset besto altså av tre atskilte bygninger. Utvendig så det ganske alminnelig ut, for det var bygd av hogd stein, men innvendig var det desto prektigere.

Første etasje besto av søylerader av prektige sedrer, og bjelkene var felt inn i ytterveggene. Ved visse anledninger kunne disse søyleradene deles inn i ulike rom ved hjelp av tepper. Over søylehallen reiste det seg på hver side av gården tre etasjer med femten kamre i hver, med vinduer mot hverandre. Her lå de store salene der hoffestene ble holdt, og her fantes blant andre kostbarheter de «gullskjoldene» som er nevnt i 1 Kong 10,16.

Når man gikk videre, kom man til en ny søylehall, og innenfor den lå den store domshallen med audiensrommene ved siden av. Her sto den storslåtte elfenbenstronen som er nærmere beskrevet i 1 Kong 10,18–20 og 2 Krøn 9,17–19. I den innerste gården lå til slutt kongens egentlige gemakker.[2]

Salomos byggearbeid var likevel ikke begrenset til templet, kongepalasset, utvidelsen av festningen Millo og tempelmuren. I tillegg reiste han betydelige festningsverk rundt om i landet. Til vern mot syrerne i nord bygde han en festning i Hasor (Jos 11,13; Dom 4,2). Likeså anla han festningsverk ved Megiddo til vern mot innfall fra nord og vest over Jisreel-sletten, som hadde vært skueplass for så mange kriger.

[2] I beskrivelsen av Jerusalem og Salomos palass har jeg i det store og hele fulgt artikkelen i Riehms Handwörterbuch des biblischen Altertums, del VIII, s. 679 flg.

Veien fra Egypt i sør ble vernet av et lignende festningsverk ved Geser. Farao hadde tidligere tatt denne byen fra kanaaneerne og brent den, men så gitt den til datteren sin som bryllupsgave da hun ble gift med Salomo (1 Kong 9,16). Ikke langt fra Geser lot Salomo dessuten bygge festningen Baalat i Dans område, med samme formål (jf. Josefus, Ant. 8,6,1).

Rikets østlige og nordøstlige deler ble vernet av Tamar eller Tadmor, som trolig er det samme som oldtidens Palmyra, og av Hamat-Soba (2 Krøn 8,4), mens veien inn mot Jerusalem fra nordvest ble sperret av festningsverkene ved øvre og nedre Bet-Horon (1 Kong 9,15–19; 2 Krøn 8,3–6). Dessuten anla kongen forrådsbyer og byer der han hadde vognene og rytterne sine; de fleste av dem lå trolig i nord. Til disse festningsarbeidene brukte Salomo de underkuede kanaaneerne som pliktarbeidere under oppsyn av jødiske befalingsmenn (1 Kong 9,20–23).

Likevel ble de økte skattene og byrdene disse arbeidene la på undersåttene, selvsagt svært tyngende, slik at de følte som «den harde tjenesten og det tunge åket» (1 Kong 12,4). Sammen med byggelysten ser det ut til at Salomo mer og mer lot seg friste av østerlandsk glans og luksus, og at prakten etter hvert begynte å sløve hans åndelige liv. Den utviklingen som her viser seg i sin skjebnesvangre begynnelse, gikk raskt framover og bar sine sørgelige frukter under hans vanslektede sønn: Da sønnen besteg tronen, gjorde folket åpent opprør på grunn av de tunge byrdene.

Men Salomo var ennå inderlig hengitt til Herren. Det ser vi blant annet av at han hvert år ved høytidene (2 Krøn 8,12–13) pleide å bære fram store offer for Herren ut over de vanlige.[3]

Når det gjelder Salomos forbindelser med utlandet, har vi allerede i kapittel 5 omtalt ekteskapet hans med faraos datter (1 Kong 3,1), som ble inngått i hans første regjeringsår.

Denne faraoen var etter all sannsynlighet en av de siste kongene i det 21. dynastiet. Dynastiets makt var da i sterk tilbakegang, og derfor må det ha vært kjært for den egyptiske kongen å knytte seg til en så mektig fyrste som Salomo. På den andre siden måtte en slik forbindelse kaste stor glans over det nye israelittiske kongedømmet. Skriften taler mye om faraos datter, og det viser hvor stor vekt Israel selv la på dette ekteskapet.

I denne sammenhengen vil vi igjen påpeke at det ingen steder i Skriften heter om faraos datter at hun lokket Salomo til å innføre avgudsdyrkelse i landet. Blant de avgudene kongen lot seg dra mot, nevnes heller ingen av egyptisk opprinnelse (1 Kong 11,5–7). Derimot framheves det at faraos datter som medgift ga folket tilbake den viktige byen Geser, som Salomo senere lot befeste.

Salomo fortsatte å stå i forbindelse med kong Hiram i Tyrus, men ved én anledning truet det vennskapelige forholdet med å slå over i fiendskap. Hiram forsynte Salomo med tømmer til byggearbeidene og forstrakk ham dessuten

[3] I 1 Kong 9,25 heter det om Salomo at han brente røkelse. Keil kaller denne oversettelsen misvisende, for det er bare tale om den vanlige brenningen av ofrene. Bähr forstår det derimot om den røkelsen som ble brent på det store alteret sammen med matofferet (3 Mos 2,1–2). Hvordan det nå enn skal forstås, må det ikke tas slik at Salomo selv tok seg prestenes rett til å brenne røkelse på gullalteret i Det hellige (Thenius). Hvordan en slik påstand skal kunne forenes med teorien om at Kongebøkene er skrevet sent, får de som har satt den fram, vise.

med gull (1 Kong 9,11), et betydelig beløp – trolig de 120 talentene som nevnes i 1 Kong 9,14, omkring fire tonn gull.

For å betale tilbake denne store summen synes Salomo å ha avstått en del av eiendommene sine i Nord-Galilea, i alt tjue byer. Dette distriktet var hedensk, som vi ser av Jes 9,1, og derfor kunne han lettere skille seg av med det. Men Hiram, som trolig ønsket seg en del av landet langs kysten, var ikke fornøyd med dette, og han ga området det foraktelige navnet «Kabuls land» (1 Kong 9,12–13).

Senere synes distriktet å ha kommet i Salomos eie igjen (2 Krøn 8,2). Salomo har trolig stilt den tyriske kongen tilfreds ved å betale gjelden i penger og andre ytelser og fått de avstått eiendommene tilbake.[4]

Salomos og Hirams senere forbindelser gjaldt først og fremst handel. Sammen rustet de ut en betydelig flåte og drev skipsfart til fjerne land, blant annet Ofir og Tarsis. De fleste fortolkere mener riktignok at flåten som seilte til Ofir (1 Kong 9,27–28), er den samme som Tarsis-flåten (1 Kong 10,22), men neppe med rette. Det synes nemlig tydelig at vi må tenke på to forskjellige flåter. Det viser både navnene Ofir og Tarsis, varene disse flåtene sies å ha ført hjem, og det at Tarsis-flåten gikk i fast rute til Tarsis hvert tredje år.

Det er også delte meninger om hvor Ofir skal søkes, og om hvilken del Hiram hadde i disse utrustningene – om han bare skaffet sjøfolk (1 Kong 9,27) eller også skip (2 Krøn 8,18).

Det mest sannsynlige er at Hiram lot tømmeret til disse skipene hogge på Libanon. Derfra ble det fløtet til Jaffa og fraktet videre til Esjon-Geber og Eilat ved Rødehavet, der fønikiske skipsbyggere bygde skipene. Ofir, der de hentet gull, må etter den rimeligste oppfatningen legges til Arabia.

Teksten sier ikke om disse ferdene til Ofir var regelmessige, slik ferdene til Tarsis var. At vi ikke hører noe om det, taler snarest for at de ikke var det, men at skipene bare av og til ble sendt på slike ferder. Det fortelles at det på denne måten kom inn i alt 420 talenter gull, omkring fjorten tonn.

Et slikt foretak ble naturligvis hilst med stor begeistring i landet, for det førte så store rikdommer inn og åpnet samtidig en ny nasjonal handel – den første i sitt slag i Israel. Vi ser også at kong Salomo selv reiste til de to havnene der skipene ble rustet ut (2 Krøn 8,17), for å bli personlig kjent med dette store nasjonale foretaket. Fra Ofir førte den fønikiske flåten også med seg «sandeltre … og edelsteiner» (1 Kong 10,11), og av sandeltreet lot Salomo lage «rekkverk» i templet og i sitt eget palass, og dessuten musikkinstrumenter.

Det var trolig det store utbyttet av disse foretakene som fikk Salomo til å åpne en lignende skipsfart sammen med fønikerne til Tartessus (Tarsis), den handelsbyen på sørkysten av Spania som er så mye omtalt i oldtiden. Teksten sier at en slik ferd tok tre år, og handelen ble så regelmessig at man begynte å kalle alle større handelsskip «Tarsis-skip» (jf. 1 Kong 22,49; Sal 48,8; Jes 2,16).

Varene som ble ført hjem fra Tarsis, var gull, sølv, elfenben, aper og påfugler (1 Kong 10,22). De to siste viser at østerlandsk luksus i betenkelig grad hadde funnet vei inn i Salomos land.

[4] Uttrykket «Kabul» er omstridt. Det betyr trolig «ubetydelighet», «ingenting».

Salomo bukket her under for den tilbøyeligheten som alltid frister mektige fyrster: å slippe den ytre glansen inn med all dens prakt. David hadde et øyeblikk latt seg friste av militærmaktens tillokkelser og kjent sterk trang til å grunnlegge et erobringsrike som det romerske. Salomo slo inn på en annen vei, som ikke var mindre i slekt med hedenskapet: Han åpnet døren for hedenskapets luksus og overdådighet, og folket fulgte kongen sin bare altfor gjerne på denne veien.

Den hellige teksten skjuler ikke dette for oss. I skildringen av dronningen av Sabas besøk i Jerusalem får vi et kort, men klart bilde av hvor fort luksus og ytre glans hadde trengt inn (1 Kong 10,5 flg.).

Her omtales kongens trone (1 Kong 10,19–20) og hans bordservise av gull og sølv. To hundre store skjold og tre hundre små, alle dekket med rent gull, hang rundt om i Libanon-skoghuset. Alle kongens drikkekar og alt servise som ble brukt ved hoffestene, var av rent gull. Kjøpmennene brakte Østens krydderier til Jerusalem (1 Kong 10,15).

I ett år kom den veldige summen av 666 talenter gull inn i kongens skattkammer (1 Kong 10,14) – over tjue tonn, nesten like mye som perserkongenes årlige inntekt. Den persiske kongen fikk årlig inn bare 1 000 000 mer i skattkammeret sitt (Herodot 3,95).

Når vi legger til kongens vogner og ryttere, landets store rikdom ellers og den store tilførselen av hester fra Egypt, som nesten gjorde Israel til et fast marked for denne varen, forstår vi lett at konge og folk her sto på et sted der veien bar altfor bratt nedover mot hedenskapet og dets farer.[5]

All denne herligheten, rikdommen og glansen hadde ikke sitt like selv i Østen. Sammen med kongens store politiske makt og hans høye visdom og forstand trakk den mange besøkende til Jerusalem (1 Kong 10,24). Men ingen av dem ble så hedret som dronningen av Saba (1 Kong 10,1–13; 2 Krøn 9,1–12). Besøket hennes hadde også særlig betydning fordi det på en symbolsk måte skulle peke på Israels høye åndelige kall blant folkeslagene (Sal 72,10–11; Jes 60,6).

Også i Det nye testamente blir besøket hennes omtalt. Herren nevner henne som vitne mot slekten i sin egen tid, som ikke ville vende seg til ham som var større enn Salomo (Matt 12,42; Luk 11,31).

Saba, som må skilles fra Seba eller Meroe i Etiopia, var et kongerike i Sør-Arabia langs kysten av Rødehavet. Riket synes for det meste å ha vært styrt av dronninger. Folket drev en utstrakt handel og ble regnet for et av de rikeste i hele Arabia.[6]

Ryktet om Salomo hadde trolig nådd dit med Ofir-flåten, som ferdedes i disse farvannene. Dronningen bestemte seg da for å besøke Jerusalem for selv å få visshet om virkeligheten svarte til fortellingene og ryktene som gikk overalt om Salomo, hans visdom og rikdom.

[5] 1 Kong 10,28 synes å forutsette at kongen hadde en flokk kjøpmenn som hadde i oppdrag å skaffe hester og vogner kjøpt i Egypt. 1 Kong 10,29 oppgir prisen for en vogn med hester: 600 sekel sølv, det vil si omkring 1474 kroner.

[6] Den gamle fortellingen om at den etiopiske kongeslekten stammet fra kong Salomo og dronningen av Saba, må derfor avvises som helt uhistorisk.

Vi kan ikke si nøyaktig hva som særlig fikk henne til å legge ut på denne lange og uvanlige reisen. Men teksten viser at hun kom til Salomo for å høre hans visdom, som hun satte i sammenheng med «Herrens navn» (1 Kong 10,1), og for å lære. I Ordsp 3,14–18 har Salomo selv uttalt hva denne visdommen betyr, og i 2,4–6 hvor kilden til den er å finne. Ingenting satte de dannede menneskene i Østen så høyt som visdom. Det var derfor å vente at Salomo ville virke sterkt tiltrekkende på de fyrstene som hadde tankene sine rettet mot den.

Dronningen av Saba hadde likevel neppe ventet at alt skulle stemme med det hun hadde hørt; den østerlandske tilbøyeligheten til å overdrive måtte også her ha gjort seg gjeldende. Men hun ble ikke skuffet. Tvert imot: Hun la fram sine dunkle spørsmål for kongen i den østerlandske gåteformen, og Salomo tydet for henne både det hun sa, og det hun tenkte.

Hun ble helt overveldet av det hun så og hørte, og måtte uvilkårlig føre all denne rikdommen, lykken og forstanden hun møtte hos kongen, tilbake til «lysenes Far». Derfor forlot hun også Jerusalem mens hun priste Salomo og hans Gud, og hun ga ham rike gaver: «hundre og tjue talenter gull og krydderier i stor mengde og edelsteiner» (1 Kong 10,10).

Josefus forteller (Ant. 8,6,6) at balsamplantasjene som senere ble dyrket omkring Jeriko, hadde sitt opphav i dronningen av Sabas besøk i Jerusalem. Vi lar det Josefus forteller, stå ved sitt verd. Men opplysningen er likevel av dyp symbolsk interesse.

Sabas krydderier var så ettertraktet i den gamle verden at de ble ført som handelsvare rundt i alle land, og etter profetiens ord skulle de føres til Jerusalem og slå rot i den hellige jorden (Sal 72,10–11; Jes 60,6). Men nå ligger balsamhagene ved Jeriko, der Sabas krydderier ble plantet, øde. «Dronningen fra Syden» har stått fram ved dommen mot «denne slekt», som i vantro vendte seg bort fra ham som var større enn Salomo.

Kapittel 9. Salomos frafall og død

Salomos hoff. Han tar seg mange hustruer. Utenlandske og fremmede tankesett trenger inn i landet. Utenlandske skikker etterlignes. Luksusen tiltar. Salomos åndelige liv går tilbake. Dommen blir varslet for Salomo. Hans fiender Hadad, Reson og Jeroboam. Årsakene til folkets misnøye. Akia forutsier at riket skal deles. Jeroboam gjør opprør og flykter til Egypt. Salomos død.

(1 Kong 11)

Når vi stiller forholdene ved Salomos hoff ved siden av Herrens ord i 5 Mos 17,16–17 om hvordan Israels konger skulle innrette hoffet og familielivet sitt, kan vi ikke annet enn bedrøves over hvor stor motsetningen nå var blitt. Herrens ord påbød at kongen ikke skulle ta seg mange hustruer, men ved Salomos hoff finner vi et stort antall: «sju hundre koner av fyrstelig rang og tre hundre medhustruer» (1 Kong 11,3).

I Høys 6,8 står det riktignok et mindre tall, så det er nok en viss grunn til å anta at det her foreligger en avskriverfeil. Men i alle tilfeller blir det mange nok igjen til at han på dette punktet var kommet langt bort fra Herrens lov.

Den hellige teksten sier også uttrykkelig at flerkoneriet hans, og særlig ekteskapene med kvinner fra folk som Israel ikke hadde lov til å gifte seg med, var anledningen, om ikke årsaken, til hans synder og den straffen som fulgte.[1]

Skylden for at flerkoneriet kom inn i Israel, kan likevel ikke legges på Salomo. Guds bud om ekteskap mellom én mann og én kvinne var krenket for lenge siden, så allerede Moses «for deres hjerters hardhets skyld» (jf. Matt 19,8) hadde måttet gi lover om skilsmisse for å ordne slike forhold når de oppsto. Denne krenkelsen av Herrens hellige bud førte mye ulykke over folket. Som vi har påpekt, var det herfra ulykken brøt inn i Davids familieliv, og den samme synden fortsatte å føre fordervelse over Davids etterkommere.

Når Moses var nødt til å ta hensyn til «hjertenes hardhet» i loven og tåle flerkoneriet, var det ikke for å bøye loven og det moralske budet. Budet ble stående i all sin hellighet. Det ser vi tydelig av at synder på dette punktet, særlig når de kom fra kongen, førte straffedommer med seg over både konge og folk.

Den egentlige årsaken til Salomos fall lå likevel dypere. Flerkoneriet var snarere en følge av den åndelige tilbakegangen i livet hans enn årsaken til den.

[1] Egentlig var det i Israel bare forbudt å gifte seg med kanaaneiske kvinner (2 Mos 34,11–16; 5 Mos 7,1–3). Men det lå i lovens ånd at forbindelser med andre folk selvsagt måtte være forbudt så lenge de dyrket avguder (jf. Esra 9,1; Neh 13,23). En jødisk legende forteller også at Salomo giftet seg med en datter av Hiram.

Den lå i den tiltakende luksusen ved hoffet. Forholdene kongen nå levde under, var svært forskjellige fra dem som hadde rådet under David.

Ved Salomos hoff var det ikke lenger noe igjen av det kongeloven fastsatte (5 Mos 17,16–17). Alt var blitt ujødisk, fremmed, asiatisk. I stedet for å skille seg skarpt fra de hedenske nabofolkene, slik lovens ånd krevde, begynte man i Jerusalem å etterligne dem og kappes med dem, ja, overgå dem i ytre glans og luksuriøst levesett. Salomo gikk så langt i dette at hoffet hans ble kjent blant alle nabofolkene for sin glans, rikdom og luksus.

Det var en skjebnesvanger begynnelse. Den jødiske folkeåndens tilbøyelighet til stolthet og selvforgudelse la her grunnen til den sørgelige utviklingen som, slik vi vet, førte til fall, ulykke og undergang. Det er i denne trangen til å overgå de andre folkene i hoffliv, levesett og ytre glans at vi må søke grunnen til Salomos store harem. Hvis det hadde vært rå sanselighet som drev ham til å samle et slikt harem, var det å vente at han hadde inngått disse ekteskapene og forbindelsene med medhustruer da han var yngre, og ikke først på sine gamle dager.

Om sju hundre av kvinnene i Salomos harem heter det at de var «av fyrstelig rang». Uten å presse dette uttrykket kan vi trygt anta at kongen på denne måten søkte å knytte nabofyrstene og fremstående familier til seg. Den egentlige grunnen til at han holdt dette store haremet, var altså at han på en iøynefallende måte ville styrke sin stilling og gi et talende bevis på sin rikdom og makt som konge – uten å ta hensyn til at han dermed ga hedenske tanker og ideer fritt løp i landet.

Vi forstår hvor nær forbindelse det slik oppsto mellom Israel og verden utenfor. Folk som Israel før hadde sett på som hedninger og ikke tålt i sin midte, slo seg nå ned i Jerusalem i store skarer. Dermed kom både konge og folk i nærmeste berøring med utenlandske ideer. De fremmede ble ikke bare tålt; de fikk til og med lov til å dyrke avgudene sine offentlig i Jerusalem.

Salomo lot dem bygge avgudsaltere på sørsiden av Oljeberget (1 Kong 11,7). Og siden ble stemningen så gunstig for de fremmede og deres avgudsaltere at disse alterne ble stående helt til Josjias tid (2 Kong 23,13), enda både Asa, Josjafat, Joas og Hiskia gjorde kraftige forsøk på å rense Israel for avgudsdyrkelse. En så slapp tidsånd innebar selvsagt de største farer for Israels åndelige liv, selv om den på mange måter sto høyt i dannelse og kunnskap.

Når vi har tenkt gjennom alt dette, kan vi danne oss et klarere bilde av de ulike omstendighetene som førte til den sørgelige tilbakegangen i Salomos liv. Da trenger vi verken å unnskylde skylden hans eller, som det oftere skjer, framstille den altfor grelt.

Den hellige teksten ser fallet hans i et historisk lys. Etter dens framstilling var kongen blitt gammel og hadde derfor mindre kraft til å stå imot innflytelsen fra sitt hedenske harem; slik gikk han så langt at han lot bygge avgudsaltere der de fremmede kunne dyrke gudene sine. I den betydningen heter det også om ham at han «fulgte Astarte, sidoniernes guddom, og Milkom, ammonittenes styggedom» (1 Kong 11,5).

Dermed er det ikke sagt at Salomo selv dyrket disse gudene. Det er ingen grunn til å anta at han noen gang falt bort fra tilbedelsen av Herren og selv tok del i hedenske skikker. Likevel pådro han seg en stor skyld da han i den grad tålte, ja, oppmuntret den hedenske dyrkelsen ved hoffet sitt at han lot bygge altere for «hedningenes styggedommer». Derfor beskriver også den hellige historien ferden hans slik: «Hans hjerte var ikke helt med Herren hans Gud», og «Salomo gjorde det som ondt var i Herrens øyne. Han fulgte ikke trofast etter Herren» (1 Kong 11,4.6).

Og synden hans var desto mer uunnskyldelig fordi han hadde sin far Davids eksempel så nær. Han hadde fått det store oppdraget å bygge Herren et tempel og to ganger fått herlige åpenbaringer fra Herren; av ham var det å vente at han ble stående i det inderligste samfunn med Gud. Sett i dette lyset blir synden hans enda mer sørgelig.

Til slutt kommer det at han i sin synd dro hele landet og folket med seg. Alle så nemlig selvsagt opp til ham som det store forbildet, og det han gjorde, ble fulgt nøye med på og etterlignet.[2]

Det er klart at en offentlig synd som Salomos måtte føre store straffedommer med seg. Men Herren lot ikke straffen komme uten advarsel. Av 1 Kong 9,4–9 ser vi at han ga Salomo et syn der han åpenbarte for ham hva som ville komme hvis han vek av fra Herrens bud. Men kongen var opptatt av andre tanker; han misforsto og glemte Herrens advarsel.

Så kom selve varslet om dommen. Det var trolig profeten Akia som ble sendt av Herren for å bære det fram for Salomo. Med forferdende klarhet la han fram for ham hva som ville komme: Salomos rike skulle rives fra ham og gis til hans tjener (1 Kong 11,11–13).

Likevel ville Herren vise Salomo langmodighet. Det skulle ikke skje i hans dager, og en del av riket ville fortsatt gå i arv i slekten hans. At Herren ikke slo hardere, var for Davids skyld – fordi han hadde gitt David det store løftet i 2 Sam 7,14–16 – og for sitt eget navns skyld, fordi han hadde utvalgt Jerusalem som stedet der han alltid ville åpenbare sin herlighet (1 Kong 9,3).

Men selv om dommen slik var skjøvet ut i framtiden, viste det seg snart flere tegn på at den var i anmarsj. Igjen får vi se hvordan Herrens forutsigelse ble oppfylt gjennom den naturlige utviklingen. Leseren vil huske at David etter tronbestigelsen ble innviklet i to store kriger, og at den voldsomste av dem var krigen mot de forente folkene langs den østlige grensen av landet hans. Det var en alvorlig kamp, som ikke gikk av uten mye blodsutgytelse. Men Joab og Abisjai, som førte hæren, vant herlige seirer på alle kanter (2 Sam 8; 10; 1 Krøn 19).[3]

[2]Når de jødiske kongene selv dyrket avguder, bruker grunnteksten det hebraiske ordet avad, «tjene» (jf. 1 Kong 16,31; 22,54; 2 Kong 16,3; 21,2–6.20–22). Den jødiske tradisjonen framhever med styrke at Salomo aldri selv gjorde seg skyldig i avgudsdyrkelse (Shabbat 56b). Josefus' bemerkning (Ant. 8,7,5) har her ingen verdi. – Astarte, fønikernes gudinne, ble dyrket med usedelige, sanselige skikker. Milkom, Malkam eller Molok var ammonittenes fremste gud. Denne guddommen var likevel forskjellig fra den Molok som vi først senere hører om i Israel, med sin forferdelige dyrkelse (2 Kong 16,3). Kamosj var moabittenes sol- og krigsgud; navnet hans forekommer ofte på den kjente moabittiske steinen.

[3]Se bind IV, kap. 18, av dette verket.

Fiendene ble riktignok underkuet for en tid, men i lengden var det umulig å holde de urolige elementene i disse folkene under åket. Kampen mot Edom hadde vært særlig hard, og straffedommen over dette folket blodig (1 Krøn 18,12).

Likevel hadde en liten, tapper flokk edomitter klart å redde en ung prins ved navn Hadad ut av blodbadet og føre ham uskadd til Egypt. Der ble den unge edomitten vel mottatt av den regjerende farao, trolig den nærmeste forgjengeren til Salomos svigerfar. Den egyptiske kongen knyttet nok gjerne til seg en ung, krigslysten fyrste som i framtiden kunne hjelpe ham med å stanse Israels stadig voksende makt. Hadad hadde dessuten slike egenskaper at han vant sin beskytters udelte gunst (1 Kong 11,14–19).

Hadad ble gift med dronningens søster, og med henne fikk han et barn som ble oppdratt sammen med de egyptiske kongebarna. Da budskapet om at David og Joab var døde, nådde Egypt, ville den unge fyrsten vende tilbake til Edom. Farao så i dette en fare for det fredelige forholdet mellom seg og Israel og satte seg imot det, men Hadad dro likevel tilbake (1 Kong 11,21–22).

I begynnelsen holdt han seg i ro, så lenge Salomo ennå sto på sitt høyeste. Men da luksus og bløtaktighet mer og mer trengte inn ved hoffet og i landet og svekket både kongen og folket, begynte han å reise opprørsfanen og voldte Israel skade, som det heter i den hellige teksten. Fra denne kanten begynte altså straffedommen å bryte inn over Israel. Men ikke bare herfra.

Også i det fjerne nordøst trakk et uvær opp. Under kampen mellom David og Hadadeser (2 Sam 8,3; 10,18) hadde en av Hadadesers hærførere, Reson, «flyktet fra sin herre» og samlet en flokk om seg. Med den trakk han seg tilbake til Damaskus og gjorde seg til konge der (1 Kong 11,23–25). Han holdt seg i ro og våget ikke å gå til kamp mot Salomo, men han unndro seg det jødiske overherredømmet og «hatet Israel», som det heter.[4]

Fra disse to kantene truet nå et uvær med å bryte inn over Salomos rike. Den gamle sammensvergelsen fra Davids tid holdt på å danne seg igjen, men nå med større utsikt til å lykkes enn den gangen. Men den hellige teksten lar oss vite at dette uværet ikke kom uten Herrens styring.

I 1 Kong 11,14.23 heter det at det var Herren som reiste opp disse motstanderne mot Salomo. Dette uttrykket viser oss helt tydelig at det var Herren som ledet begivenhetene (jf. 5 Mos 18,15.18; Dom 2,18; 1 Sam 2,35; Jer 29,15; Esek 34,23). Det betyr ikke at Herren vekker de ærgjerrige og onde tankene og lidenskapene i menneskets hjerte. Hver og en velger sin vei med fri vilje, men Herren styrer utfallet etter sin vise plan: Han gjengjelder synden med straff og leder samtidig begivenhetene slik at hans plan når fram til målet (jf. Sal 2,1–2; Jes 10,1–3).

Men en annen og enda alvorligere fare truet Salomos trone. Samtidig som det sto fram fiender i det fjerne, begynte misnøye og utilfredshet å vise seg innenfor landet. Det var tydelig at et opprør var i anmarsj, og at man bare ventet på det rette øyeblikket da glørne ville slå ut i lys lue.

For det første var det den gamle misunnelsen mellom Efraim og Juda. De gamle løftene til Efraim (1 Mos 48,17–22; 49,22–26) hadde vakt forhåpninger i

[4]Rawlinson ordner de syriske kongene i Damaskus slik: Hadadeser (Hadad I), samtidig med David; Reson, samtidig med Salomo; Hesjon (Hadad II), samtidig med Rehabeam; Tabrimmon (Hadad III), samtidig med Abia; og Benhadad (Hadad IV), samtidig med Asa.

denne stammen om at den skulle være den ledende i Israel. Forhåpningene var også blitt styrket ved at efraimitten Josva hadde ført folket inn i Kanaan (4 Mos 13,8). Likeså hadde Efraim hatt den ledende stillingen i Gideons og Jeftas dager (Dom 8,1).

Men Efraim hadde ikke bare spilt en betydningsfull rolle i den politiske historien; stammen kunne også rose seg av den framtredende plassen den hadde hatt i Israels åndelige liv. Både Sjilo og Kirjat-Jearim, der arken så lenge hadde stått i den tidligere historien, lå nemlig innenfor denne stammen. Likeså var Samuel, enda han var levitt, født i Efraim, og denne Herrens profet lyste som ingen annen fra tiden som var gått.

Da Saul ble valgt til konge, var det ingenting han fryktet så mye som motstand fra de andre stammene (1 Sam 9,21), enda Samuel klart sto på hans side. Først etter det seierrike slaget ved Jabes i Gilead, der Herren så synlig hadde kjempet for ham, ble kongedømmet hans alminnelig anerkjent av alle stammene (1 Sam 11,1–15).

Også mot David hadde de enkelte stammene gjort motstand, og ikke minst Efraim (2 Sam 2,9). Denne stammen hadde stilt seg på Isjbosets side og kjempet for ham til ethvert håp om å lykkes var ute. Men så snart Davids makt begynte å synke, sto Efraim fram igjen – «en mann fra Efraim-fjellet» (2 Sam 20,21) – for å blåse liv i den gamle stammestriden og reise opprørsfanen mot ham.

Da Salomo så hadde besteget tronen, fått et fast grep om kongedømmet og bygd Herrens helligdom i Jerusalem, syntes forrangen for alltid å være gått over fra Efraim til Juda. Jerusalem var nå landets midtpunkt både åndelig og politisk. Efraim og de andre stammene måtte av tvang yte sine bidrag til Jerusalems herlighet og stadig se på at den nye kongsbyen ble sterk og stor på de andres bekostning.

Til dette kom at den byrden det nye kongedømmet la på de andre stammene, tynget temmelig hardt (1 Kong 12,4). Tempelbyggingen hadde riktignok bare møtt interesse og begeistring over hele landet, så folket gjerne ga sine bidrag til den.

Men Salomos byggearbeid stanset ikke med det. Han bygde et storslått kongepalass og mye annet som kostet landet veldige summer (1 Kong 9,15.17–19). Det var nok nyttige arbeider som i høy grad måtte interessere hele landet. Men det la likevel store byrder og mye pliktarbeid på folket, og det frihetselskende folket kunne vanskelig forsone seg med det (1 Kong 4,6; 5,13–14; 11,28).

Og så kongens hoff! Det slukte uhyre summer (1 Kong 4,21–27). Det var tungt å tåle alt dette pliktarbeidet i flere måneder hvert år, når familienes mest arbeidsføre medlemmer ble tatt fra hjemmet – og det for en konge som styrte stadig svakere. Slikt ville ha vært hardt for ethvert folk, og ikke minst for Israel, som hittil hadde vært fritt for alle slike byrder og hatt borgerlig frihet i stort monn.

Misnøyen var alminnelig, og det trengtes bare en leder til å samle alle de misfornøyde om seg. Også ham skaffet Efraim: en av stammens ærgjerrige sønner, Jeroboam, Nebats sønn, fra Serada eller Serera (Dom 7,22) i Efraim.

Denne mannen var, som det heter i den hellige teksten, «en dyktig kar». Ved sitt kraftfulle ytre og hele sin framferd hadde han vakt Salomos oppmerksom-

het, så kongen hadde satt ham til å ha tilsyn med alt pliktarbeidet som var pålagt «Josefs hus» (1 Kong 11,26–28). Det var en farlig post å sette denne ærgjerrige mannen på. Slik vendte han landsmennenes blikk mot seg, samtidig som han selv ble kjent med hva de tenkte og følte om kongen og det tunge åket som tynget dem. Det var derfor naturlig at han ble leder for den alminnelige misnøyen med Salomo og hans styre.

Under disse forholdene ble stillingen hans ved hoffet mer og mer uholdbar. Han forlot derfor Jerusalem, trolig også for å forberede det opprøret som så lenge hadde ulmet i det skjulte. På veien kom profeten Akia fra Sjilo ham i møte. Profeten var selv fra Efraim og kjente derfor både til Jeroboams planer og til landsmennenes tanker. Han gikk bort til Jeroboam, tok tak i den nye kappen han selv hadde på seg, og rev den i tolv stykker. Så rakte han ti av dem til Jeroboam og forklarte at slik skulle Herren rive kongedømmet ut av Salomos hånd (1 Kong 11,29–31).

Akia sto her fram som Herrens sendebud – ikke for å egge Jeroboam til opprør, men for å dra fram i lyset det som gjæret i det skjulte. Jeroboam hadde allerede tatt sin beslutning. Herren tillot det han gjorde.

Likevel skulle ikke alle tolv stammene, men bare de ti, rives bort fra Salomo; de to andre skulle fortsatt holde fast ved Davids slekt for Davids skyld. Det var straffen over Salomo for hans synd. Det var profetens oppdrag å gjøre dette klart og dermed også tale et advarende ord fra Herren til Jeroboam.

Selv om denne ærgjerrige mannen av egen drift hadde lagt sin plan og i stillhet truffet sine forholdsregler, skulle han vite at den bare ville lykkes fordi Herren selv tillot det. Igjen ser vi her hvordan det naturlige og det overnaturlige fletter seg inn i hverandre, og hvordan Herren selv trer inn i forholdet mellom årsak og virkning og leder begivenhetene etter sin vise plan.

Det var mye i profetens ord som Jeroboam hadde gjort vel i å legge seg på hjertet. Om David og hans slekt sa han at David alltid skulle ha «en lampe» i Jerusalem (1 Kong 11,36) – med andre ord at det alltid ville sitte en etterkommer av David på tronen i Jerusalem, og at denne byen med sitt tempel og sin gudstjeneste alltid ville være Herrens utvalgte. Israels gudstjeneste skulle fortsette her, i den sentrale helligdommen, og Davids etterkommere sitte på Israels trone til han kom som var Davids større Sønn.

Herren hadde knyttet Davids Sønn til sin by og sitt tempel, slik at den endelige ødeleggelsen av helligdommen samtidig skulle innlede den endelige oppfyllelsen av profetiene om Davids hus. Slik strakte løftet seg ut over den nærmeste tiden med alle dens villfarelser og ulykker, fram til Davids Sønn. Når det gjaldt Jeroboam selv, skulle han og slekten hans bare få beholde kongedømmet over de ti stammene om han ville bøye seg lydig under Guds bud og befalinger, slik David hadde gjort (1 Kong 11,34–39).

Men Jeroboam var av en annen ånd enn David. David ville ikke løfte hånden mot Saul så lenge Saul levde, enda han selv var salvet til konge. Jeroboam derimot hadde straks tatt saken i egen hånd og bare fulgt sine egne ærgjerrige tilbøyeligheter. Herrens bud og befalinger lot han ligge; han ville styre riket sitt

etter eget hode. Derfor endte det også med ulykke for ham: Sønnen hans falt for en morders hånd (1 Kong 15,28).

Verken han selv eller slekten hans etter ham tok hensyn til Herrens løfte til David og til de forhåpningene som var knyttet til Jerusalem. Derfor ble også det politiske skillet mellom de to rikene et åndelig skille. De ti stammene ble revet bort fra den rette gudsdyrkelsen og templet, og i stedet ble avgudsdyrkelse innført i Israel.

Når det gjelder Salomo, gjenstår det bare å fortelle om hans død. Verken i livet eller i døden lignet han sin far. Alt vi nå hører om ham, er at han gjorde et maktesløst forsøk på å bli kvitt sin farligste fiende, Jeroboam, som flyktet til Egypt for å unngå faren (1 Kong 11,40). Så heter det videre at han etter førti års regjering la seg til hvile hos sine fedre og ble begravet i sin far Davids by (1 Kong 11,42–43).

Det har ikke nådd oss noe godt og gledelig ord fra hans dødsleie, slik det har fra Davids. Vi hører ingen oppmuntrende og formanende ord til etterfølgeren, slik som dem David hadde rettet til Salomo. Her hører vi ikke de glade takke-ordene for det som var gått, og heller ikke de lyse forhåpningene for framtiden som strålte så herlig fram hos den døende David.

Kong Salomos dødsleie er omgitt av taushet. Her er ingen vakker solnedgang som lover en enda herligere morgen. Salomo hadde gjort mer enn noen annen konge i Israel for å føre folket bort fra dets fortid. Derfor er også forholdene ved hans død så sørgelige: opprør inne i landet, og utenfor grensene Edom og Syria under våpen, klare til angrep, og Egypt under Sjisjak i ferd med å ruste seg til krig – og så bare en Rehabeam til å holde statens ror i stormen som var i anmarsj!

Kapittel 10. Rehabeam, Judas første konge

Rehabeam, den første kongen i Juda. Salomos familie. Rehabeams alder og karakter. Oversikt over Israels og Judas åndelige historie. Forsamlingen i Sikem. Jeroboam vender tilbake fra Egypt. Rehabeams svar til folkets utsendinger i Sikem. De ti stammene gjør opprør. Rehabeams og Jeroboams regjering. Sjisjak faller inn i Juda. Kirke og stat i Israel. Rehabeam prøver å vinne tilbake de ti stammene. Hans familiehistorie. Åndelig forfall i Israel og følgene av det.

(1 Kong 12; 14,21–31; 2 Krøn 10–12)

Salomo hadde inngått mange ekteskap, knyttet forbindelser med fremmede folk og samlet umåtelige rikdommer. Likevel var huset hans langt fra mektig da han døde. Det ser ut til at han ikke etterlot seg noen annen sønn enn Rehabeam; i alle fall nevnes ingen flere.

Vi hører ikke om andre barn av ham enn det vi tilfeldigvis får vite i 1 Kong 4,11.15: at han hadde to døtre. Det utelukker ikke at han kan ha hatt flere. Men så mye synes sikkert at ingen av dem fikk noen innflytelsesrik stilling eller gjorde seg gjeldende i sin samtid, slik Davids sønner gjorde. Ingenting tyder derfor på at noen i Salomos slekt bestred Rehabeams rett til tronen.

Rehabeam – også kalt Rekhavam, det vil si «han som utvider folket» – må ha vært svært ung da han ble konge. Det går fram av måten den hellige tekst omtaler dem på «som var vokst opp sammen med ham» (1 Kong 12,8), og av måten hans sønn og etterfølger omtaler ham på (2 Krøn 13,7). Det er derfor all grunn til å anta at opplysningen i 1 Kong 14,21 om at han var førtien år gammel, beror på en avskriverfeil som lett lar seg forklare.[1]

Det går også fram av teksten at Rehabeam ikke ble født i Salomos unge dager. Han var nemlig ikke sønn av faraos datter, Salomos første dronning, men av ammonittkvinnen Naama. Og vi vet at Salomo først i den senere delen av sin regjering giftet seg med «de fremmede kvinnene», og blant dem nevnes nettopp ammonittiske.[2]

[1] I den hebraiske grunnteksten er alderen hans skrevet med to hebraiske bokstaver. Trolig har det stått כא, det vil si 21, og det er blitt lest som מא, det vil si 41.

[2] Hvis Rehabeam hadde vært 41 år da han ble konge, måtte Salomo ha vært gift med Naama allerede før han selv ble konge, og det er lite trolig. Rabbinerne prøver å unnskylde Salomos ekteskap med Naama ved å vise til Rut og Boas (Jalkut II, 32a).

Om Rehabeams karakter kan vi danne oss et pålitelig bilde. David hadde omhyggelig sørget for Salomos oppdragelse ved å overlate den til profeten Natan. Historien viser at den unge prinsen vokste opp i omgivelser som holdt ham borte fra all dårlig påvirkning og tidlig preget ham med gudsfrykt og fromhet.

Med Rehabeam var det annerledes. Da han ble født, hadde Salomo allerede slått inn på den veien som snart skulle føre både ham og folket hans ut i ulykke. Sammen med andre unge menn av fornem ætt ble prinsen oppdratt ved et overdådig og forkvaklet hoff, der utenlandske tanker og skikker rådde. Det gamle, enkle og tillitsfulle forholdet mellom konge og folk fra Davids tid var avløst av et østerlandsk enevelde, som skapte en gapende kløft mellom aristokratiet og folket, mellom konge og undersåtter.

Under slike forhold vokste Rehabeam opp, og det er lett å forstå at han slo inn på en annen vei enn den forgjengerne hans var blitt ført inn på. Det kom også snart for en dag. Allerede ved sin første regjeringshandling viste han – ledet av sine unge rådgivere – hva som bodde i ham.

Han var dessuten en svak karakter, forfengelig og lett å påvirke. Hvis han kom under press utenfra, slapp han lett en sak som han ivrig hadde grepet fatt i så lenge ingenting tvang ham. Han hadde ingen faste prinsipper og lot seg lede av sine tilbøyeligheter til den formen for avgudsdyrkelse som tiltalte ham mest i øyeblikket, og på dette punktet gikk han sørgelig langt (jf. 1 Kong 14,23–24; 2 Krøn 11,13–17; 12,1).

I de tre første årene av regjeringen holdt han riktignok fast ved fedrenes tro, trolig fordi flokkene av levitter som samlet seg om ham fra hele Israel, ledet ham til det. Kanskje bidro det også at han bittert hadde fått erfare hvilke sørgelige følger hans første, egenrådige regjeringshandling hadde fått.

Men så snart presset utenfra og de politiske hensynene veide mindre, og han selv følte seg tryggere på tronen, ga han sin dragning mot avgudsdyrkelsen fritt løp. Han falt fra til de fremmede religionene, også i deres mest avskyelige former. Slik var den mannen som nå steg opp på Israels kongetrone.

Her, der historien om Israels og Judas riker skiller lag, vil det være nyttig å gi en kort, samlet oversikt over de to folkenes historie, særlig når det gjelder forholdet deres til Herren. Vi merker oss da først at Guds straffedom over Israel – da folket ble ført bort fra landet sitt i landflyktighet – kom omkring 123 år tidligere enn over Juda. Det viser at Israels frafall fra Herren var langt dypere og utviklet seg langt raskere enn i Juda.[3]

Fra rikene ble delt på Rehabeams tid, til den assyriske kongen Salmanassar førte Israel bort i landflyktighet, gikk det omkring 253 år. I denne tiden regjerte tretten konger i Juda og tjue i Israel. Tistammerikets åndelige historie gjennom hele denne tiden kan skrives med få ord.

Om Israels konger heter det i den hellige tekst at «de vandret på Jeroboams, Nebats sønns vei». Bare tre konger i Israel får ikke denne karakteristikken i Skriften: Akab og hans to sønner Ahasja og Joram. Men om dem sies det noe enda verre, for i deres regjeringstid var baalsdyrkelsen landets offisielle

[3] Se den kronologiske tabellen og merknadene til den bak i dette bindet.

religion. Gjennom hele dette lange tidsrommet på omkring 250 år var det altså ikke én konge i Israel som tjente Herren og tilba i hans tempel.

I Juda var det derimot minst fem konger som utmerket seg ved gudsfrykt og fromhet: Asa, Josjafat, Ussia, Jotam og Hiskia. Av de åtte andre holdt to, Joas og Amasja, fast ved den rette gudsdyrkelsen i lengre tid, mens en tredje, Rehabeam, også bekjente seg til Herren en kortere tid.

Fire av de fem andre kongene ble sørgelig kjent for sin frekke gudsbespottelse. Abia, Rehabeams sønn og etterfølger, fortsatte i samme spor som faren hadde gått i den siste delen av sin regjering. Under Joram ble baalsdyrkelsen innført i Juda, og under Ahasja og Atalja ble den ført videre med hardnakket frekkhet, til ugudelighetens mål ble fullt under Akas. Han besteg tronen tjue år før tistammeriket ble ført bort i landflyktighet, og under ham ble templets dører stengt og et avgudsalter satt opp i forgården (2 Kong 16,10–16; 2 Krøn 28,24).

Men til tross for alt dette slo avgudsdyrkelsen aldri for alvor rot i folket, og det av tre grunner. For det første gikk det ut en mektig innflytelse fra helligdommen i Jerusalem. Her ser vi i historiens lys hva en sentral helligdom betydde, og vi har sannelig rett til å si at også her ligger en av grunnene til at Herren så strengt påla Israel å holde all sin gudsdyrkelse innenfor templets murer.

For det andre ble de avguderiske kongene i Juda alltid etterfulgt av fromme og nidkjære konger, som med stor kraft søkte å fjerne hvert spor av forgjengernes avgudsdyrkelse. Og endelig regjerte de avguderiske kongene alltid kort sammenlignet med de fromme og nidkjære.

Av de 253 årene fra Rehabeam besteg tronen til tistammeriket gikk under, falt altså 200 år på gode konger som holdt fast ved dyrkelsen av Herren, mens de ugudelige kongene, som mer eller mindre holdt seg til avgudsdyrkelsen, til sammen regjerte bare 53 år.[4]

Vi gjentar: Det ville være feil å mene at delingen av riket bare skyldtes Rehabeams tverre og tåpelige avslag da folket ba ham lette det tunge åket som Salomo hadde lagt på dem. Misnøyen hadde ulmet lenge, og Rehabeams skjebnesvangre første regjeringshandling satte i full gang det opprøret som alt hadde truet med å bryte løs.

Vi har tidligere sett hvordan misnøyen kom til syne i de nordlige landsdelene allerede i Salomos dager, og hvordan Jeroboam til og med prøvde å sette opprøret i gang, selv om det den gangen mislyktes. Vi har også pekt på den dype misunnelsen mellom Efraims og Judas stammer, og på hvordan den gang på gang brøt ut i åpent fiendskap (Dom 8,1–3; 12,1–6; 2 Sam 2,9; 19,42–43). Her må vi søke en av grunnene til det bruddet som nå kom.

Hvis vi vil ha flere bevis for at dette er riktig forstått, trenger vi bare å peke på svaret som representantene for Israels stammer ga Rehabeam da de så å si sa opp sin troskap mot ham. Det er nøyaktig det samme som Sjeba ropte da han reiste opprørsfanen mot David og samlet om seg de av Israels stammer som tidligere hadde stått i et særlig forhold til hverandre – vi kunne gjerne si som en slags forbundsrepublikk (jf. 2 Sam 20,1 med 1 Kong 12,16).

[4] Vi kommer fram til dette slik: Avgudsdyrkelsen varte i 14 år under Rehabeam, 3 under Abia, 6 under Joram, 1 under Ahasja, 6 under Atalja og 16 under Akas, i alt 46 år. Til dette kommer 7 år fra Joas' og Amasjas tid. Se Keil, Bibl. Comm. III, s. 137 f.

Enda mer feilaktig ville det være å mene at Israels og Jeroboams opptreden mot Rehabeam og Juda hadde sin grunn i profeten Akias forutsigelse av den sørgelige delingen (1 Kong 11,29–39). Profeten opptrådte her bare som Herrens sendebud. Han forutsa en historisk hendelse som måtte bli kjent hvis ikke løftet til David skulle stå uklart og tvetydig for de oppriktige i landet.

Men forutsigelsen ga ikke støtet til opprøret; det kan til og med være tvilsomt om den på dette tidspunktet var alminnelig kjent blant stammene. Det var tvert imot opprøret som framkalte Herrens forutsigelse.

I en annen forstand er det riktignok sant at også denne hendelsen kom fra Gud. Grunntanken i Det gamle testamente er at det er Herren som regjerer, og derfor fører det alle hendelser tilbake til hans styrelse.

Det er også en av grunnpilarene i vår tro at Herren griper kraftig inn i historien og bærer alle ting ved sitt mektige ord. For alle ting er av ham. Han sender velsignelse over sitt folk og tar hevn over deres onde påfunn. Han regjerer over himmelens hærer og over jordens innbyggere, og han lar både menneskers vrede og sitt folks tilbedelse bli til pris for seg.

Han gjør alltid under – enten han fullfører sin plan ved å gripe direkte inn i tingenes gang fra sin himmelske trone, eller, som det oftere skjer, gjennom den naturlige kjeden av årsak og virkning, der han selv holder det første leddet i sin hånd og mennesket det siste.

Denne herlige sannheten er uttalt i lovsangens form i Sal 147. I den har vi det faste ankeret som holder oss til klippegrunnen når den lille livsbåten vår så ofte driver på de opprørte bølgene. Stadig å se opp til Gud, å vende blikket bort fra alle mellomårsaker og feste det på ham som regjerer – i det skal vi alltid eie den seieren som overvinner alt. For «dette er den seier som har seiret over verden: vår tro» (1 Joh 5,4).

Da faren døde, ser det ut til at Rehabeam straks og uten motstand fra noen kant besteg tronen og tok kongeverdighetens tegn på seg. Juda og nabostammen Benjamin hyllet ham med én gang. Etter gammel skikk skulle også de andre stammene ha møtt fram ved sine representanter i residensbyen og hyllet sin nye konge (jf. 1 Sam 11,15; 2 Sam 2,4; 5,3; 1 Krøn 29,22).

Men i stedet for å dra til Jerusalem samlet representantene for de ti stammene seg i Sikem, Efraims gamle hovedstad (1 Kong 12,1). Der var det tidligere holdt mange viktige folkemøter (Jos 8,30–35; 24,1–28), og der hadde Abimelek reist de første kravene på kongedømmet i Israel (Dom 9,1–23).

Valget av dette stedet kunne bare ha én betydning: Når de kom sammen her, var det for å hevde sine gamle stammerettigheter. De hadde riktignok tenkt å ta Rehabeam til konge, men bare på det vilkåret at rettighetene deres ble fullt ut respektert, og at alle de tunge byrdene som Salomo hadde lagt på dem, ble tatt bort.

Men for å legge kravene fram for den nye kongen og føre sin sak trengte de en kraftfull leder. En slik hadde de i Jeroboam, som allerede i Salomos dager hadde stilt seg i spissen for folkebevegelsen. Forsøket mislyktes den gangen, og Jeroboam hadde i all hast flyktet til Egypt, der kong Sjisjak tok vennlig imot ham (1 Kong 11,40).

Det svake tanittiske dynastiet som Salomo hadde vært i svogerskap med, var nå avløst av et nytt: den kraftfulle Sjisjaks regjering. Det er lett å forstå at Sjisjak gjerne så at det israelittiske riket ble svekket av indre uroligheter. Riket hadde vokst så raskt, og det sto dessuten i nærmeste forbindelse med det egyptiske dynastiet han hadde styrtet.

Det var tydeligvis hans plan å oppmuntre Jeroboam og gjøre sitt til at Salomos store og mektige rike ble delt i to; da kunne Egypt lett få makt over begge delene. Derfor ser vi også at Sjisjak fem år senere dro i krig mot Rehabeam, trolig ikke så mye for å ydmyke Juda som for å styrke det nyopprettede riket Israel.

Den hellige tekst lar det stå åpent om Jeroboam vendte tilbake til Sikem på egen hånd da han fikk høre at Rehabeam var blitt konge, eller om han kom fordi Israels representanter sendte bud på ham. I alle fall var han ikke i Sikem da utsendingene fra Israels ti stammer holdt møtet sitt der, men de hentet ham til forsamlingen for at han skulle føre deres sak (1 Kong 12,2–3).

Under disse omstendighetene var det en svakhet av Rehabeam å møte opp i Sikem, og det kunne bare gjøre de forsamlede enda mer pågående i kravene sine.

Klagene de la fram for den nye kongen, virket rimelige og berettigede så langt de gjaldt det tunge pliktarbeidet og de trykkende skattene. Men når de talte om det tunge åket de måtte bære, lå det i dette at de i bunn og grunn følte seg ufrie under kongedømmet og gjerne ville ha et styre der de var sine egne herrer. Slik må klagene deres forstås, og bare slik kan vi få fram den rette meningen i svaret Rehabeam ga dem.

Han ba om tre dagers betenkningstid og vendte seg først til Salomos gamle rådgivere (1 Kong 12,5–7). De rådet ham enstemmig til i alle fall foreløpig å gå varsomt fram og gi etter. Men kongen likte ikke rådet deres. Som Absalom en gang, og som svake fyrster ellers alltid gjør, vendte han seg til andre rådgivere – dem som den hellige tekst foraktelig kaller «guttene» som hadde vokst opp sammen med den unge kongen.

Disse unge rådgiverne var oppdratt med forestillinger om en enevoldig kongemakt. De mente at det her ville være galt å gi etter, og at de ti stammenes krav om større frihet var et angrep på selve kongemakten. Derfor rådet de ham til å vise den største strenghet. Rehabeam skulle slett ikke forhandle med dem, men bare la dem vite at de nå hadde med en konge å gjøre som var langt sterkere og strengere enn faren hans hadde vært.

For å bruke disse gutterådgivernes brautende ord skulle han si til dem: «Min lillefinger er tykkere enn min fars midje! Har min far lagt et tungt åk på dere, så vil jeg gjøre åket enda tyngre. Har min far tuktet dere med sveper, så vil jeg tukte dere med skorpioner» (1 Kong 12,10–11) – det vil si pisker med skarpe pigger, som ble brukt når forbrytere skulle hudstrykes.

Det var et tåpelig råd, men Rehabeam fulgte det likevel. Rett etter beretningen om dette føyer den hellige forfatteren til som forklaring: «Herren styrte det slik for at hans ord skulle bli oppfylt, det som Herren hadde talt til Jeroboam, Nebats sønn, ved Akia fra Sjilo» (1 Kong 12,15).

Følgene av dette uforstandige skrittet lot ikke vente på seg. Hele forsamlingen gjorde Sjebas gamle opprørsrop til sitt (1 Kong 12,16): «Hva del har vi i David? Vi har ingen lodd i Isais sønn. Til dine telt, Israel! Sørg nå selv for ditt hus, David!» Og dermed forlot de forsamlingen og dro hjem.

Rehabeam forsto at han hadde forløpt seg, men nå var det for sent å gjøre det ugjort. Likevel gjorde han et forsøk: Han sendte Adoram, som hadde oppsyn med pliktarbeidet, for å forhandle med opprørerne på ny. Men folket tok dette som en ny fornærmelse, som en lek med deres nød. I harme grep de den forhatte embetsmannen og steinet ham (1 Kong 12,18). Samme skjebne ville uunngåelig ha rammet kongen selv hvis han ikke i all hast hadde steget opp i vognen sin og flyktet tilbake til Jerusalem.

Dette revolusjonære skrittet ble snart fulgt av et nytt. Så snart Israels representanter var kommet tilbake fra Sikem, lot de det bli kjent rundt om i landet hva som hadde skjedd, og at Jeroboam var kommet tilbake. Stammene kom da sammen i en stor forsamling og gjorde ham til konge over hele Israel (1 Kong 12,20).

Men dette må ikke forstås slik at hele tistammeriket med én gang og uten videre bøyde seg for den nye regjeringen. I Israel hadde de enkelte byene med tilhørende distrikter sine særlige rettigheter. De ble styrt av sine eldste og utgjorde så å si en rekke små republikker.

Den hellige forfatteren gjør uttrykkelig oppmerksom på at de av Israel som bodde i byene innenfor Judas grense, forble Rehabeams undersåtter (1 Kong 12,17). Det nevnes også som et klokt tiltak av Rehabeam at han fordelte sønnene sine rundt omkring i Judas og Benjamins land for å sikre seg underkastelse og troskap der (2 Krøn 11,23). Det gjorde han uten tvil for å vinne byenes hengivenhet uten å øve noen som helst vold mot rettighetene deres.

Jeroboam grep til andre midler i sitt land. Av 2 Krøn 11,13–16 får vi vite at han og hans etterfølgere tok fra levittene deres gamle rettigheter og inntekter og innsatte et nytt, avguderisk presteskap som ble gjort avhengig av kongemakten.

Derfor forlot en stor del av levittene byene sine og flyttet til Juda, fulgt av en skare lekfolk; det heter at de «vendte sitt hjerte til å søke Herren». Dette må likevel ikke forstås slik at alle levittene og alle de fromme flyttet ut av Israel. Men vi kan med sikkerhet slutte at stemningen – særlig i de gamle levittbyene i Israel – var så sterkt opphisset at Jeroboam foreløpig ikke fikk sin regjering anerkjent der.

Og her kommer den verdslige historien oss til hjelp og gir sikre opplysninger. På muren i det store egyptiske tempelet i Karnak har Sjisjak latt hogge inn en beretning om sitt tog mot Juda og seirene han vant der. Man har klart å tyde 133 av navnene som står der, mens 14 er uleselige. Navnene er samlet i tre grupper: byer i Juda, arabiske byer og endelig de gamle kanaaneiske og levittiske byene innenfor tistammerikets grenser. Det er de sistnevnte som særlig har interesse for oss.

Det må overraske oss at Sjisjaks tog overhodet berørte byer i tistammeriket, siden angrepet hans bare gjaldt Juda og skulle trygge Jeroboam i hans nyopprettede rike. Navnene er også bemerkelsesverdige ved at de alle gjelder gamle

kanaaneiske eller levittiske byer i alle deler av tistammeriket, mens det slett ikke sies at andre byer som lå mellom disse, ble inntatt.

Alle disse kjensgjerningene fører til den slutningen vi allerede er kommet fram til av andre grunner: De levittiske og gamle kanaaneiske byene i Israel hadde ikke underkastet seg Jeroboams regjering. Derfor ble de angrepet av Sjisjak, som kom for å hjelpe Jeroboam både mot de opprørske byene i hans eget land og mot rivalen hans i Jerusalem.

Vi kan ikke forlate dette punktet uten igjen å peke på hvor merkelig beretninger fra den verdslige historien, oppdaget ved en tilfeldighet, står fram som vitner for den gamle, ofte mistrodde Bibelen og stadfester og belyser dens korte beretninger.

Videre har vi her et historisk vitnesbyrd om hvor vise og tilpasset tidens behov ordningene i Det gamle testamente var, og det kommer tydelig fram når det gjelder levittbyene. Vi har vanskelig for å forstå mye ved opprettelsen av dem og ved lovens inndeling, der levittene ble spredt i sine byer rundt om i landet.

Men her viser det seg at levittbyene både bandt hele folket til den sentrale helligdommen i Jerusalem og samtidig spredte kunnskap og opplysning om den rette tro og gudsdyrkelse. De hadde både en politisk og en åndelig betydning, og her ser vi at de, om enn ofte på skrøpelig vis, hadde maktet å fylle denne oppgaven etter Herrens vise plan.

Vi vender tilbake til historien. Da Israels ti stammer hadde opphøyet Jeroboam til konge, gjorde Rehabeam et nytt forsøk på å vinne tilbake de tapte landsdelene.

Han samlet en hær på 180 000 mann fra Juda og Benjamin – den siste stammen var mer og mer gått opp i Juda etter at Jerusalem, som lå nettopp på grensen mellom dem, var blitt hovedstad og templet bygd. Med denne hæren sto han rede til å angripe Israel. Men krigstoget ble stanset av Herrens sendebud, profeten Sjemaja (1 Kong 12,21–24; 2 Krøn 11,1–4).

Vi må beundre motet profeten viste da han som Herrens sendebud trådte fram for kongen og la ned innsigelse mot et foretak som både kongen og folket ønsket like sterkt. Og det kan ikke annet enn overraske oss at det profetiske ordet maktet å stanse krigen og avvæpne de mange tusener. Denne opplysningen gjør oss i stand til å danne oss et klarere bilde av hvordan tidens politiske og åndelige forhold hang sammen, og samtidig kaster den lys over profetdømmet i Israel.[5]

Rehabeam prøvde ikke senere å gjenta angrepsplanene sine, og det kom ikke til noen egentlig krig mellom de to rikene. Men gjennom hele Rehabeams regjering var det stridigheter ved grensen, og det ble gjort røverske innfall fra begge sider, som vi ser av 1 Kong 14,30.

Det den hellige historie ellers forteller om Rehabeams regjering, gjelder bare de indre forholdene i Juda: byggearbeidene hans for å befeste landet, og de forandringene i gudsdyrkelsen som kom etter hans tredje regjeringsår. Om dette har vi en utførlig beretning i 2 Krøn 11,4–12,16.

[5] Av 2 Krøn 12,15 får vi vite at denne profeten skrev Rehabeams historie.

Der fortelles det først at han lot bygge 15 festninger. Tretten av dem lå i selve Juda, med Hebron som midtpunkt, og bare to – Sora og Ajalon – i Benjamin. Slik fikk landet et sammenhengende forsvarsverk mot sør og vest, mens det mot nord var helt ubeskyttet. Ut fra disse tiltakene ser det ut til at Rehabeam først og fremst ventet et innfall fra Egypt. Men det følger slett ikke av dette at festningsverkene først ble bygd etter Sjisjaks tog mot Juda.

Den neste opplysningen i 2 Krønikebok gjelder Rehabeams familieforhold. Det fortelles at han hadde atten koner og seksti medhustruer (ifølge Josefus tretti). Også i dette fulgte han altså det dårlige eksemplet Salomo hadde gitt.

Bare to av konene hans nevnes ved navn (2 Krøn 11,18–20). Den ene var Mahalat, datter av Davids sønn Jerimot – som enten er den samme som Jitream (1 Krøn 3,3), eller var sønn av en av Davids medhustruer – og av Abihajil, datter av Davids eldste bror Eliab. Den andre var Maaka, datter eller rettere datterdatter av Absalom gjennom hans eneste barn, Tamar (2 Sam 14,27; 18,18; jf. Josefus, Ant. 8,10,1), som var gift med Uriel fra Gibea.

Maaka, som bar navnet etter sin oldemor på farssiden (Absaloms mor, 1 Krøn 3,2), var kongens yndlingskone. Kongen foretrakk hennes eldste sønn, Abia, framfor de andre sønnene, for han ønsket å sette ham på tronen etter seg.

De andre sønnene sine plasserte Rehabeam, som før nevnt, i de forskjellige delene av riket. Han ga dem det de trengte for å leve et fyrstelig liv, og lot dem ta seg mange koner fra de fornemste slektene i landet for på den måten å sikre seg vennskapet til disse slektene. I alt hadde Rehabeam tjueåtte sønner og seksti døtre.[6]

Disse alminnelige merknadene gjelder ikke noen enkelt periode av regjeringen, men hele hans tid. Nå går vi over til det Skriften særlig omtaler som den mest betydningsfulle hendelsen i hans regjeringstid. Derfor skildres den også utførlig i 1 Kong 14,22–24, og straffedommen som kongen dermed dro over seg selv og landet, i 2 Krøn 12,2–12.

Etter de tre første årene av Rehabeams regjering skjedde det en stor åndelig forandring i landet. I det ytre holdt riktignok konge og folk fast ved dyrkelsen av Herren. Kongen fortsatte å gå opp til Herrens hus for å tilbe, og etter at Sjisjak hadde falt inn i landet, ser det til og med ut til at det kom en åndelig vekkelse (2 Krøn 12,11–12).

Likevel beskriver den hellige tekst hele denne perioden slik at både Rehabeam og folket «forlot Herrens lov», at han gjorde det som var ondt i Herrens øyne, og hele Israel med ham, og at han «ikke vendte sitt hjerte til å søke Herren» (2 Krøn 12,1.14). Og endelig heter det: «Juda gjorde det som var ondt i Herrens øyne. Med sine synder egget de ham til nidkjærhet mer enn deres fedre hadde gjort» (1 Kong 14,22).

Syndene deres besto i at de bygde såkalte *bamot* (במות, «offerhauger»), det vil si altere, på hver høyde, og at de i hver lund satte opp *massebot* (מצבות, minnesteiner og støtter) for Baal og *asjerim* (אשרים), bilder av tre, for Astarte, og drev den avskyelige avgudsdyrkelsen som hørte til denne guddommen. Denne avgudsdyrkelsen var ikke ny i Israel, men den var aldri før blitt praktisert i

[6] Slik bør 2 Krøn 11,23 forstås.

et slikt omfang som nå. Vi leser nemlig at enkelte personer ble innviet til den syriske gudinnen og til de gruelige avskyelighetene som hørte med til dyrkelsen av henne.

Denne formen for hedensk tøylesløshet var utelukkende av kanaaneisk opprinnelse. Vi har tidligere hørt at noen av de gamle kanaaneiske byene sluttet seg til Rehabeam sammen med levittbyene. Her ser vi at denne forbindelsen fikk en sørgelig følge for kongen og landet, for den førte til kanaaneisk avgudsdyrkelse i de groveste former.

Guds straffedom over denne synden lot ikke vente lenge på seg. Men også denne gangen kom den på naturlig vis, framkalt av de politiske motivene som drev Sjisjak til å gripe til våpen mot Rehabeam. I Rehabeams femte regjeringsår rykket en stor hær av egyptere, libyere, sukkitter – det vil si teltboere (kanskje arabere) – og etiopiere inn i Juda med 1200 vogner og 60 000 ryttere (1 Kong 14,25; 2 Krøn 12,2–4). Etter å ha inntatt de sørlige byene langs veien marsjerte hæren mot selve Jerusalem, der Rehabeam sto med sin hær.

Igjen trådte profeten Sjemaja imellom og avverget en kamp som bare ville ha endt med ulykke og nederlag for Juda. Han sto fram for kongen og viste ham at selv om faren tilsynelatende kom av politiske årsaker, var det deres synd mot Gud som hadde framkalt den (2 Krøn 12,2). Derfor var det helt nytteløst å kjempe, for Gud hadde nå gitt dem i fiendens vold fordi de før hadde forlatt ham (2 Krøn 12,5). Ordet hans fikk den virkning at både kongen og høvdingene ydmyket seg.

Som frukt av at de ydmyket seg, sendte Herren profeten til kongen igjen med et nytt ord: Herren ville ikke ødelegge dem, men «la dem så vidt bli frelst» (2 Krøn 12,7–8). Likevel skulle de bli Sjisjaks tjenere og lære hva det betydde å tjene fremmede land og fyrster – at syndens tjeneste var bitrere enn Herrens.

Slik ville han på den ene siden la dem se hva som ventet dem, og samtidig dra dem tilbake til seg ved å peke på frafallets bitre frukter. Men Guds forbarmelse strakte seg ennå 370 år over Juda før den trusselen som profeten Sjemaja hadde uttalt, brøt inn over landet.

Denne gangen ble altså Jerusalem spart. Kongen og folket underkastet seg frivillig, og Sjisjak marsjerte inn i byen og tok «skattene i Herrens hus og skattene i kongens hus», sammen med gullskjoldene som Salomo hadde latt lage til livvakten sin ved høytidelige anledninger (1 Kong 14,26; 2 Krøn 12,9).[7]

[7]Rehabeam lot lage kobberskjold i stedet. Til tross for denne nasjonale skammen og ulykken taler rabbinerne likevel om Rehabeams regjering som en av de fem lykkelige – Davids, Salomos, Rehabeams, Asas og Abias (Shem. R. 15). Hos rabbinerne finnes det også en legende (Pes. 119a) om at Josef hadde samlet all verdens gull og sølv i Egypt, og at Israel tok det med seg til Kanaan. Da Sjisjak inntok Jerusalem, skal han ha tatt det med tilbake til Egypt. Siden skal romerne ha tatt disse skattene ved sine erobringer, og de skal ennå være i Roms eie og bli oppbevart et sted der.

Kapittel 11. Jeroboam, Israels første konge

Jeroboam, den første kongen i Israel. Jeroboams politiske tiltak. Gullkalvene. Det nye presteskapet og den nye høytiden. «Guds mann fra Juda». Budskapet og tegnet hans. Jeroboam blir slått av Herren og underfullt helbredet. Innbydelsen til Guds mann. Hedensk syn på undere. Den gamle profeten. Guds mann vender tilbake til Betel. Han blir straffet for sin ulydighet. Den gamle profetens og Guds manns karakter. Jeroboams gudfryktige barn sykner hen. Moren blir sendt til Akia. Straffedommer blir forutsagt. Barnet dør. Merknader om Jeroboam.

(1 Kong 12,25–14,20)

Fra Rehabeams historie vender vi oss nå til Jeroboam og beretningen om det nyopprettede riket i Israel, som vi har i Kongebøkene (1 Kong 12,25–14,20). Vi finner da at det første Jeroboam (det vil si «han som gjør folket tallrikt») gjorde etter at han var blitt konge, var å sikre seg kongemakten.

For det formålet befestet han Sikem, det nåværende Nablus, som han foreløpig gjorde til residensby, og det gamle Pnuel øst for Jordan (1 Mos 32,30–31; Dom 8,8). Pnuel behersket den store karavaneveien til Damaskus og Palmyra, og festningsverkene der kunne derfor tjene to formål: sikre Jeroboams besittelser i disse østlige områdene og samtidig forsvare dem mot angrep fra øst og nordøst.

Det neste skrittet hans skulle også sikre ham det nye kongedømmet, og det gjaldt gudsdyrkelsen. Han ville forandre den fullstendig ved å bytte ut tilbedelsen av Herren med hedenskap – et skritt ingen hittil hadde våget å ta i Israel, og som også fikk de sørgeligste følger både for Jeroboam selv og for Israel.

Kongen sto ikke alene om dette. Representantene for de ti stammene var rådgiverne hans, og hele folket ga sitt samtykke, unntatt levittene og de fromme i landet. At Israel som helhet oppga troen sin av politiske grunner, viser tydelig hvor dypt folket var sunket, og at det i hast gikk den store straffedommen i møte, den som ubønnhørlig måtte komme over det.

Selv en mindre klok og listig natur enn Jeroboam måtte forstå hvilke farer det ville føre med seg for det nye kongedømmet om folket fortsatt fikk dra opp til Jerusalem ved de store høytidene. Der ville de igjen komme i nær berøring med helligdommen og Davids kongehus (1 Kong 12,26–27). Denne faren gjaldt

det å avverge, og det eneste middelet som bød seg, var å hindre all forbindelse med Jerusalem og templet og innføre en ny gudsdyrkelse i Israel.

Jeroboam lot seg desto mindre skremme av dette fordi han kunne unnskylde seg med at han ikke ville avskaffe folkets gamle gudsdyrkelse, bare forandre den noe og gi den en form som passet bedre for de nye forholdene. Han hadde dessuten, mente han nok, historisk grunn å stå på: I den tidlige tiden hadde folket samlet seg i tilbedelse om gullkalven, og det med samtykke fra Aron, den første ypperstepresten (jf. 2 Mos 32,1–6).

Han fant dette gamle symbolet tjenlig for sitt formål og ville ta det opp igjen og slik spare folket for den byrdefulle årlige reisen til Jerusalem for å tilbe i templet. Derfor lot han lage to gullkalver og stilte dem opp, den ene i den sørlige og den andre i den nordlige delen av landet sitt (1 Kong 12,28–29). På den måten ville han gjøre gudsdyrkelsen bekvem for folket.

Med omhu valgte han steder som var knyttet til betydningsfulle minner fra den tidligere historien. Det ene var Betel, «Guds hus og himmelens port» (1 Mos 28,17), der Herren to ganger hadde åpenbart seg for Jakob, og der den gamle Samuel hadde holdt sine høytidelige forsamlinger (1 Sam 7,16). Det andre var Dan i nord, som helt fra dommertiden hadde vært kjent for den gudsdyrkelsen Mika hadde innført der for danittene (Dom 18,30–31).

Da gullkalvene ble opphøyd til symboler for tilbedelsen, førte det også andre forandringer med seg. Jeroboam lot bygge «hus», det vil si templer, på offerhaugene, med altere og tilhørende presteboliger etter mønster av templet i Jerusalem. Han innsatte også et nytt presteskap til å gjøre tjeneste der, for levittene ville dels ikke bøye seg for avgudsdyrkelsen hans, dels ble de forkastet fordi de var altfor sterkt knyttet til templet i Jerusalem.

Prestene sine valgte han ikke fra én bestemt stamme eller slekt, men tok dem fra alle de ti stammene og fra alle lag av folket, og etter hedensk skikk gjorde han seg selv til ypperstepresten (jf. 1 Kong 12,32–33). Til sist flyttet han løvhyttefesten fra den sjuende til den åttende måneden, men beholdt den femtende dagen i måneden; den nye tiden passet trolig bedre for de nordlige distriktene på grunn av innhøstingen.

Det er unødvendig å påvise at dette – trass i forsøket på å bevare noe av de gamle formene – allerede var hedensk avgudsdyrkelse og i framtiden enda mer måtte utvikle seg til det. Det sies også uttrykkelig i 2 Krøn 11,15, der denne kalvedyrkelsen nevnes sammen med tilbedelsen av «bukker». Det er ikke noe annet enn den gamle egyptiske dyrkelsen av guden Pan i skikkelse av en bukk (3 Mos 17,7).

Og av måten Skriften omtaler presteskapet Jeroboam innsatte på, går det fram at han la denne tjenesten i hendene på hvem som helst: Han «gjorde hvem han ville av folket til prester», og «hver den som kommer med en ung okse og sju værer», ble tatt opp (jf. 1 Kong 12,31 og 13,33 med 2 Krøn 13,9). Man kan derfor tenke seg hvordan det måtte gå med gudsdyrkelsen under slike forhold.

Israels eksistens som folk hvilte på at det lydig holdt fast ved den gudsdyrkelsen Gud selv hadde innsatt og påbudt. Det kan ikke tenkes en frekkere forakt for

den. I den gamle gudsdyrkelsen hadde hvert bud og hver ordning den dypeste betydning, så ingenting kunne forandres uten at helheten led skade.

Likevel ble den satt til side på den mest lettsindige måte, og et helt system av kløktig uttenkt hedenskap ble innført – og det bare av rent politiske grunner. Det var en synd som ropte til himmelen om hevn og straff. Her, om noe sted, måtte vi vente å se Guds hånd gripe inn. Og det lot heller ikke vente lenge på seg.

Det var fest i Betel. Folket var kommet sammen i den åttende måneden for å feire løvhyttefesten med kongen som yppersteprest. Det er grunn til å anta at festen også skulle innvie den nye gudstjenesten og det nybygde alteret. Det var derfor kongen, som det heter i teksten, hadde holdt denne festen «for Israels barn».

De forberedende ofringene var over, og den mest høytidelige delen av festen skulle nettopp begynne idet kongen nærmet seg alteret. Alles blikk var vendt mot ham der han sto ved alteret og skulle til å tenne offeret. Da lød det plutselig en røst fra mengden, til forferdelse for alle, og den stanset kongen midt i ofringen.[1]

Det var en fremmed som talte, en «Guds mann» fra Juda. Han var kommet opp til Betel på Herrens bud for å bære fram et budskap fra Herren, og det budskapet ropte han nå ut over hele folkemengden, nettopp idet kongen rakte hånden ut for å tenne sitt første offer (1 Kong 13,2): «Alter, alter! Så sier Herren: Det skal fødes en sønn for Davids hus – Josjia skal han hete – og på deg skal han ofre offerhaugens prester, de som brenner røkelse på deg, og det skal brennes menneskeben på deg.»

Guds mann rettet Herrens ord til alteret, for det var den falske gudstjenesten Herren ville stride mot – ikke Jeroboam; han var bare et maktesløst redskap i Herrens øyne.

Dette alteret, og den løgnaktige og tomme politikken som hadde reist det, skulle bli dypt til skamme. Alteret skulle bli vanhelliget på den mest forferdelige måten, og det endog av en «Davids sønn»: Han skulle ofre avgudsprestene på det. Og som bevis på at ordene hans kom fra Herren, ga Guds mann straks folket det symbolske tegnet: Alteret skulle revne, og asken, blandet med fettet fra offeret, skulle bli spredt utover (1 Kong 13,3).[2]

Denne påtrengende fremmede, som kongen mente måtte være en fanatisk fiende, stanset ham midt i den høytidelige ofringen. Kongen snudde seg raskt og ropte (1 Kong 13,4): «Grip ham!» Men en mektigere hånd enn Jeroboams var allerede rakt ut.

---

[1] Når vi forbinder 1 Kong 12,33 med 13,1, går det fram at kongen ved denne store festen han holdt for Israel, selv opptrådte som yppersteprest. Mens det samlede folket så på, gikk han opp til alteret for å bære fram – slik vi antar – det første, innviende røkelsesofferet.

[2] Vi har satt ordene «Josjia skal han hete» mellom tankestreker for å vise at de ikke hører til den opprinnelige profetien, men er føyd inn etterpå av forfatteren av Kongebøkene som en forklarende merknad, for å stille profetien i lyset av oppfyllelsen. Grunnene våre til å anta dette er følgende: For det første finnes det en lignende forklarende tilføyelse i 13,32, der Samarias byer nevnes, og der kan det ikke være tvil om at den er føyd til senere, for Samaria ble først bygd av Omri. For det andre har vi ellers ikke noe eksempel på at profetien går slik i detaljer. For det tredje ville dette stedet være det eneste unntaket fra denne regelen. Man har riktignok vist til at også Jesaja nevner Kyros ved navn i sin forutsigelse (Jes 44,28; 45,1). Men disse stedene er ingen parallell, for der står Kyros som en vanlig betegnelse på det persiske kongedømmet – navnet betyr «sol» – og det var et navn denne persiske kongen senere tok som sitt eget. Det er ingen grunn til å tro at profetien her, mot den vanlige regelen, skulle nevne navnet på denne Davids-sønnen 300 år i forveien, mens vi på den andre siden har eksempler på at slike forklarende tilføyelser senere er skutt inn i teksten.

Nå om noen gang måtte Herren hevde sitt navn og vise at han var den eneste sanne Gud – han hvis herredømme Jeroboam og Israel hadde forkastet. Her var rett tid og sted til å vise det: her i avgudstemplet, i det øyeblikket kongen innviet avgudsalteret mens hele folket så på. Jeroboam hadde samlet folket til den første avgudsfesten og sto der selv i all sin kongelige prakt, stolt av sin innbilte makt (jf. Apg 12,22–23).

Kongen hadde rakt ut hånden for å befale, men han kunne ikke dra den til seg igjen. Herrens hånd holdt den; et hemmelighetsfullt slag hadde rammet ham. Og mens han sto der, selv et tegn for hele folket, revnet toppen av alteret plutselig, og asken, blandet med offerfettet, ble spredt rundt omkring ham.

Ingen hånd ble rakt ut for å gripe Guds mann, og det trengtes heller ikke, for han hadde verken behov for å flykte eller forsøkte på det. Den stolte kongen måtte derimot nå komme med en bønn; det befalende ordet var forstummet på leppene hans. Som svar på Herrens talende språk – det hadde sprengt avgudsalteret og lammet kongens hånd – vendte Jeroboam seg nå til Guds mann og ba ydmykt om at han måtte bønnfalle Herren for ham, så Herren kunne komme ham til hjelp (1 Kong 13,5–6).

Og Guds mann ba for kongen. For det var ikke kongen personlig Herren stred mot, men det avguderiske alteret. Det som var skjedd, var bare et tegn som skulle vise nettopp dette, og det ville vise det enda tydeligere om kongens hånd ble leget igjen når profeten ba. Jeroboam selv var bare et redskap for synden, og med ham hadde Herren ingen strid. Straffedommen over synden hans ville nok komme en gang, når Herrens tid var inne. På profetens bønn ble så kongens hånd leget, og Herrens makt ble enda en gang bevitnet for hele folket.

Det kan virke underlig at kongen etter dette innbød Guds mann til palasset og bordet sitt og endog lovte ham en belønning (1 Kong 13,7). Men dette stemmer nettopp med det vi på forhånd kunne vente av en konge som var sterkt påvirket av hedenskapet i sin tid.

I hedningenes øyne var et direkte, underfullt inngrep av guddommelig makt ikke noe uvanlig eller ekstraordinært. Hedenskapet – ja, hele den gamle verden – levde og åndet så å si i det mirakuløse, som var dypt preget inn i bevisstheten. Når den guddommelige undermakten på en eller annen måte grep inn i livet, svarte det derfor til det folk umiddelbart ventet. Det var nettopp på denne måten de regnet med å få veiledning fra guddommen.

For hedningene var underet dessuten bare et maktspørsmål, ikke noe annet enn en oppvisning av makt, og den som gjorde mirakler, fikk anseelse i samme grad som han eide denne makten. Av det sluttet man nemlig at mirakelmakeren sto i en guddoms tjeneste. Slik så også Jeroboam det; i dette lyset så han på Guds mann og gjerningen han hadde gjort.

Derfor var det svært viktig for kongen å knytte denne mannen til seg, særlig fordi hans egne profeter ikke hadde en slik makt. Det var utvilsomt dette han siktet til med innbydelsen, og særlig med belønningen han stilte i utsikt. Han ville ære denne maktens mann og guddommen som virket gjennom ham, og

kanskje på den måten også vinne både profetens og hans Guds gunst.[3]

Vi trenger knapt å påpeke hva det ville ha betydd om Guds mann hadde tatt imot kongens innbydelse, gått inn i palasset hans og deltatt i gjestebudet – kanskje et offermåltid til avgudens ære. Det ville ikke bare ha gått stikk imot Guds hensikt med oppdraget hans; det ville også ha svekket det inntrykket han og undrene som fulgte, hadde gjort på folket da han sto fram under ofringen. Det ville ha gått som det alltid siden er gått når kristne med livet og ferden sin har fornektet det de vitnet med ord (jf. Rom 12,1–2).

Men Herren hadde på forhånd avverget denne muligheten, som lå altfor nær. Han hadde uttrykkelig befalt Guds mann verken å ete brød eller drikke vann i kongens palass, og heller ikke å vende tilbake samme vei som han var kommet.

Disse befalingene hadde selvsagt sin symbolske betydning. De viste at Betel lå under Herrens bann, og at Herrens sendebud derfor ikke skulle ha noe med dette stedet å gjøre. Selv veien han var kommet, skulle holdes hellig og derfor ikke betredes igjen.

Så lenge profeten utførte oppdraget sitt – sendt av Gud for å bære fram et ord fra Gud – skulle han regne alt utenfor denne gjerningen som noe som ikke angikk ham, til han igjen var ute av stedet og forbi den veien han hadde gått. Derfor falt det ham lett å avvise kongens innbydelse, som gikk direkte mot Herrens uttrykkelige befaling (1 Kong 13,8–9).

Og likevel er det noe i de ordene profeten avviste kongen med, som viser oss at den onde veien lå altfor nær. Vi hadde ventet mer av Guds mann enn at han bare skulle gjengi Herrens befaling som svar på kongens innbydelse. Vi hadde ventet noe lignende det Daniel svarte en annen og enda mektigere konge under lignende forhold (Dan 5,17).

Men slik gikk det ikke. Da Guds mann, lik Bileam, bare gjentok Herrens befaling uten å vise sin avsky for kongens innbydelse, avla han et vitnesbyrd mot seg selv; samtidig hadde han uttalt dommen over seg selv dersom han siden skulle vike fra den samme Guds befaling. Nå hadde han avlagt et vitnesbyrd, og om han senere ble dømt etter sitt eget vitnesbyrd, måtte han finne seg i det.

I begynnelsen så det også ut til at han ville handle etter sitt eget ord. For så snart han hadde avlagt vitnesbyrdet sitt, forlot han Betel en annen vei enn den han var kommet.

Blant dem som den dagen med undring hadde vært tilskuere til de merkelige hendelsene, var også noen sønner av en gammel profet som bodde i Betel. I den hellige teksten kalles han *navi* (נביא, «profet») – egentlig en som lar ord strømme fram og velle opp. Da sønnene kom hjem fra avgudstemplet, fortalte den eldste av dem faren hva han hadde sett. Den gamle ble straks grepet av det. Han spurte sønnen hvilken vei Guds mann hadde dratt, red så i hast av sted og innhentet ham (1 Kong 13,11–14).

Guds mann satt da under «terebinten» ved veien – trolig et kjent sted der de reisende pleide å hvile og forfriske seg. Da den gamle profeten kom fram til ham, gjentok han den samme innbydelsen som kongen hadde kommet med,

[3] Andre har ment at Jeroboam gjorde dette for å svekke det inntrykket profetens protest hadde gjort på folket under festen. Men den forklaringen synes mindre sannsynlig.

men fikk samme avslag som kongen. Så tiltalte han ham som kollega og påsto falskt at en engel fra Herren hadde befalt ham å hente Guds mann tilbake – og det gikk Guds mann straks med på (1 Kong 13,15–19). For ham var det vel nå mindre betenkelig å vende tilbake, siden han i lydighet mot Guds ord virkelig hadde forlatt Betel.

Mens de to satt sammen ved bordet, kom plutselig «Herrens ord til den profeten som hadde fått ham med seg tilbake»: Guds mann hadde vært gjenstridig mot Herrens ord og ikke holdt hans bud; derfor skulle liket hans «ikke komme i hans fedres grav» (1 Kong 13,20–22). Det var et overraskende og forferdelig budskap, for den straffen han ble truet med for sin ulydighet, ble etter den tids tenkemåte regnet for en av de største og mest vanærende (jf. 1 Mos 47,30; 49,29; 50,25; 2 Sam 19,37 osv.).

Likevel synes det ikke å ha gjort stort inntrykk på ham, for måltidet fortsatte uten avbrytelse, og det viste seg ikke noe tegn på sorg eller anger. Kanskje mente han at den som bar fram budskapet, bare var grepet av et ekstatisk anfall? Eller kanskje tok det brodden av budskapet for ham at straffen ble lagt til en ubestemt framtid? Eller hadde ulydigheten mot Herrens befaling allerede båret sløvhetens frukt i det åndelige livet hans? Det lar seg ikke avgjøre sikkert, men slike tanker melder seg hos oss når vi ser hvor liten virkning budskapet hadde på ham.

Da måltidet var over, salte den gamle profeten eselet sitt så gjesten kunne dra tilbake. Men han nådde aldri hjem.

Noen vandrere som reiste samme vei, så et syn som sikkert fikk dem til å skynde seg videre. Like ved veikanten lå liket, og ved siden av det sto eselet den ulykkelige hadde ridd på. Og ved siden av dyret og den døde sto det en løve, som for å holde vakt (1 Kong 13,24–25). Den hadde etter alt å dømme slått mannen ned med labben uten å rive ham i stykker eller ete av ham.[4]

Vandrerne synes ikke å ha kjent den døde, og de fortsatte veien til Betel, der de naturligvis fortalte hva de hadde støtt på underveis. Da ryktet nådde den gamle profeten, forsto han straks hva det gjaldt. Han red derfor til stedet, tok liket av Guds mann med ærefrykt med seg hjem, begravde det i sin egen grav og holdt sørgehøytid over ham.

Så påla han sønnene sine å legge ham selv i den samme graven ved siden av Guds mann når hans time kom (1 Kong 13,29–32). Slik skulle Guds mann i sin død vitne om at budskapet hans var fra Gud, og at det han på Herrens bud hadde talt mot alteret i Betel og mot «helligdommene på offerhaugene» i Samaria, skulle skje.

Den gamle profeten ville leve og dø i troen på at Herrens ord ved denne Guds mann var sant, og at det en gang i framtiden skulle gå i oppfyllelse. Og under det symbolske tegnet på denne troen ville han også bli begravet: De skulle legge ham i den samme graven, hos benene til den avdøde Guds mann. Han ville legge seg til hvile i den Guds sannhet som den avdøde hadde talt mot Betel, og både livet og døden hans skulle vitne om at Herren var den eneste sanne Gud.

[4] Av 2 Kong 2,24 vet vi at skogen omkring Betel var full av ville dyr. At løven ble stående ved liket, skulle tydelig vise at det var Herren som hadde grepet inn.

Mer enn 300 år senere, og nesten et hundreår etter at Israels barn var ført bort i landflyktighet, kom oppfyllelsen av ordet Guds mann hadde talt mot Betel. Josjia brente avgudstemplet der Jeroboam på denne festdagen hadde båret fram det innviende røkelsesofferet, og offerhaugene ble revet ned (2 Kong 23,15–18). For å vanære avgudsalteret tok de benene til disse avgudsdyrkerne opp av gravene omkring og brente dem på det.

Men blant gravene fikk de også øye på et minnesmerke som vakte oppmerksomheten deres. De spurte seg for i Betel og fikk vite at det viste hvor de to profetene var begravet. Disse benene lot de ligge urørt i gravene, så de fortsatt kunne vitne om den levende Gud.

I denne lange tiden med alle sine hendelser – krig, opprør og ødeleggelse for Israel – hadde oppfyllelsen av Herrens ord latt vente på seg. Men den kom likevel i sin tid.

Her ligger en lærdom for oss som vi ikke kan annet enn beundre i sin herlige storhet: Herren har ikke hastverk, for han når alltid fram til sitt mål. Hendelsene som kommer imellom, drar oppmerksomheten vår bort og lar oss glemme det som var, midt i alt det nye; men de forstyrrer ikke Gud i hans vise styrelse. Når hans tid kommer, må det som er skjult i mørket, fram i lyset og åpenbares for hans ansikt, enten til dom eller til frelse.

Men denne historien rommer altfor mange spørsmål til at vi kan forlate den med dette. Vi må uvilkårlig spørre oss selv: Hvem var denne gamle profeten – en profet fra Herren eller en falsk profet? Og hvorfor førte han Guds mann bak lyset ved å late som han hadde fått en åpenbaring fra Herren, en løgn som ble så skjebnesvanger for den ulykkelige? Videre: Hvorfor ble Guds mann tilmålt en så hard straffedom, og hvorfor slapp han som fristet og forførte ham, unna den samme straffen?

For å begynne med den gamle profeten fra Betel, kan vi ikke ganske enkelt regne ham som en falsk profet som enten av misunnelse eller for å gjøre oppdraget til Guds mann virkningsløst prøvde å forlede ham til synd. På den andre siden er det like umulig å se ham som en av Herrens sanne profeter – en som ble vekket opp fra sitt hensykende åndelige liv i avgudsbyen da Guds mann uventet kom til Betel, og nå ivrig søkte å komme i forbindelse med ham, selv om det måtte skje ved et falskt påskudd.

Heller ikke finner vi det tilfredsstillende å anta at han bare opptrådte for å prøve om Guds mann var lydig mot Gud. Det rette synet ligger trolig midt imellom disse ytterlighetene.[5]

Uten å gå inn på spørsmålet om den hedenske divinasjonen eller spådomskunsten er det i alle fall hevet over tvil at ikke enhver *navi* eller profet på den tiden sto i Herrens tjeneste. Det går tydelig nok fram av Bileams historie, og av den lærer vi også at vi ikke på forhånd kan utelukke at Herren bruker et slikt redskap når det gjelder hans rikes sak.

Slik sett er det ikke noe overraskende i at den gamle profeten i Betel trådte fram på scenen da Guds mann kom til byen. Heller ikke måten han opptrer på,

[5]Det første synet har Josefus, Targum og de fleste rabbinske og kristne fortolkere; det andre Efrem Syreren, Theodoret, Witsius, Hengstenberg, Keil og Bähr.

er overraskende. Tvert imot er det helt naturlig at han, etter å ha forført Guds mann til synd, også ble redskapet som bar fram dommen over ham – og at dommen kom slik den gjorde, mens Guds mann tankeløst satt ved vertens bord i sin skyld og lot seg traktere.

Når det gjelder den gamle profetens senere ferd, er det også lett å forstå at han fra den dagen han hørte om det Guds mann hadde gjort i Betel, ble sterkt påvirket av det, og at det åndelige livet hans heretter ble fordypet av undrene han hadde møtt fra den sanne og levende Gud.

Det er grunn til å anta at den gamle *navi* var en skrøpelig frukt av de gamle profetskolene. Han var blitt boende i hedenske og ryggesløse omgivelser, slik Lot gjorde, og hadde sunket dypere og dypere. Han tillot jo sønnene sine å delta i avgudsofringene, uten at han selv hadde gitt opp sin gamle profettjeneste. Trolig har han unnskyldt seg med at gudsdyrkelsen Jeroboam hadde innført, bare skilte seg fra den gamle i formen.

Ser vi ham slik, blir det forståelig at han straks stilte seg på Guds manns side så snart han fikk vite hva som var skjedd i Betel, og at han med så stor – ja, syndig – iver søkte å komme i nær kontakt med ham.

Disse betraktningene hjelper oss til å forstå hvilken vesentlig forskjell det er mellom den gamle profeten og Guds mann, og hvorfor straffedommen som rammet Guds mann, ikke også ble tilmålt den andre. Den guddommelige straffedommen bør ses fra to synspunkter, det himmelske og det jordiske.

Selv ved den mest overfladiske betraktning forstår vi at forholdene her var slik at Herren måtte hevde sin autoritet med et håndgripelig middel, hvis ikke oppdraget han hadde sendt Guds mann til Betel med, skulle bli uten virkning. For når Guds mann i avgudstemplet hadde båret fram Herrens uttrykkelige befaling for hele folket og så etterpå brøt den selv, måtte straffen selvsagt komme over ham. Han hadde selv uttalt dommen over seg.

Dessuten ligger det i sakens natur at et slikt profetisk oppdrag måtte utføres i den strengeste lydighet mot Guds befaling; i det lå oppdragets betydning, både for folket og for sendebudet. Og her i Betel var dette enda mer nødvendig, for oppdraget innledet en rekke lignende. Gjennom dem søkte Herren å holde oppe den sanne gudsdyrkelsen og den rette kunnskapen om den levende Gud blant det avguderiske folket. Bare slik kunne den nasjonale straffedommen over folket og landet som hadde vendt seg bort fra Herren, avverges, hvis det da var mulig.

Når det gjelder Guds mann selv, har vi allerede pekt på hvordan hans første svikt mot Herrens uttrykkelige befaling førte med seg sløvhet og likegyldighet overfor Herren og hans Ånd. Men selv om vi forutsetter dette, er det umulig å tenke seg at han skulle ha blitt helt blind for plikten som lå på ham. Etter det han selv gjentatte ganger sier, hadde han fått en tydelig befaling fra Gud – en befaling som Skriften stadig kommer tilbake til.

Da var det å vente at han lot seg lede av et prinsipp som er klart nok selv for en sløvere samvittighet: at én plikt ikke kan oppheves eller settes til side av en annen. Og hvilket bevis hadde han for at en virkelig engel hadde talt til den

gamle profeten, eller for at den gamle mannen som kom ham i møte, overhodet var en profet ledet av Guds Ånd?

Alt dette er så klart at vi måtte vende oss bort fra ham med dommen på leppene, om vi ikke husket hvor ofte vi selv i det daglige liv lar oss friste av falske og forførende tanker. I alle moralske og åndelige spørsmål er det farlig å slå inn på resonneringens vei. Der gjelder det bare å lyde (jf. Gal 1,8). Den ene plikten kan aldri motsi den andre, og den klart erkjente guddommelige befalingen må få alle andre spørsmål til å forstumme.

Når vi ser fallet og synden til Guds mann på denne måten, blir alt klart nok. Han hadde offentlig båret fram oppdraget sitt og deretter offentlig overtrådt Guds bud. Derfor måtte også straffedommen komme over ham på en måte som gjorde det klart for alle at den var fra Gud. Gjennom hele denne historien går det som en ledetråd at synd og straff svarer til hverandre: Herren hevder sin autoritet på en måte som står i nøyaktig forhold til skylden.

Likevel ble den egentlige moralske virkningen av Guds oppdrag svekket ved sendebudets synd. Så skjebnesvangre i sine følger er syndene våre at de etterlater sine bedrøvelige frukter selv om de blir straffet offentlig.

Det er knapt tenkelig at Jeroboam offentlig ville ha våget å fortsette slik han hadde begynt, om ikke Guds sendebud hadde latt seg lede bort fra den rette veien. Her bør vi nok se en av de uunngåelige fruktene av profetens synd: Kongen fikk en velkommen anledning til å unndra seg den lærdommen Herren så overbevisende og så truende hadde gitt ham.

Derfor vender beretningen seg nå også til kongen og kongefamilien. Den viser hvordan Herren straffet kongens synd, og samtidig åpenbarte sin ømmeste kjærlighet mot dem i kongehuset som midt i den største fristelsen trofast hadde holdt seg til ham, og som han i sin miskunn berget ut av ødeleggelsen som brøt inn. Derfor ligger det en stor trøst i denne beretningen: Herren har og holder oppe sine egne selv i en Jeroboams familie, og de sanne fromme, selv i et folk så dypt sunket som Israel, sukker ikke til Herren uten å få hjelp og herlig befrielse.

Hvis det var nødvendig å påvise hvor inderlig synd og sorg henger sammen, ville historien som nå følger, være særlig egnet til det. Hovedgrunnen til at den er tatt med i Skriften, er selvsagt at den danner utgangspunktet for den guddommelige straffedommen profeten Akia kunngjorde over Jeroboam og huset hans fordi kongen hadde satt til side den befalingen profeten hadde stilt som vilkår for at kongedømmet skulle bli i slekten hans (1 Kong 11,38).

Samtidig kaster historien lys over det som hadde gått for seg mellom Jeroboam og profeten den gangen Akia forutsa at han skulle bli opphøyd på Israels trone (1 Kong 11,29–39).

Men utenom det Skriften egentlig vil med denne beretningen, knytter det seg også andre interesser til den. Den kaster lys over forholdene på den tiden, og særlig trekker den sløret til side, så vi kan se inn i kongens familieliv. Her blir den stolte Jeroboam skildret i ulykkens stund, tynget av en dyp sorg som han har pådratt seg ved synd og ulydighet – uten å kjenne den trøsten som kunnskap om og hengivenhet til den levende Gud gir. Derfor hviler det en tung stemning over denne familieberetningen.

Jeroboam hadde flyttet kongens residens fra Sikem til den gamle kanaaneiske byen Tirsa, det vil si «den vakre» (Høys 6,4). Byen lå to timers vei nord for Samaria på en liten høyde. Derfra var det den herligste utsikt over høydene og dalene i det rike Samaria, og på alle kanter var den omgitt av åser kledd med den frodigste vegetasjon. Kongepalasset synes å ha stått ved inngangen til byen (jf. 1 Kong 14,17 med 14,12).

Men innenfor murene der hadde sorgen og den mest pinefulle frykt tatt bolig. Abia, Jeroboams sønn og etter alt å dømme arvingen til tronen hans, lå hardt syk (1 Kong 14,1).

Dette barnet var det siste båndet som knyttet Jeroboam til hans bedre fortid. Det synes å gå fram av navnet han hadde gitt barnet – Abia, «Jehova er min far» eller «min lyst» – og dessuten av at Skriften omtaler barnet som fromt og gudfryktig: Han var «den eneste i Jeroboams hus som Herren, Israels Gud, fant noe hos som han hadde velbehag i» (1 Kong 14,13).

Barnet var det eneste lyspunktet i Jeroboams liv og hjem, det eneste som det knyttet seg et håp til – et håp som ikke bar skuffelsen i seg selv. Faren elsket ham inderlig, og den kjærligheten delte hele Israel, for folket hadde satt sitt håp til denne tronarvingen.

Den hellige teksten har ikke latt oss få vite noe om de åndelige kampene, sorgene og lidelsene dette barnet må ha gått gjennom i oppveksten, og det er heller ikke nødvendig. Vi får bare høre at en tung sykdom hadde kastet ham på sykeleiet, og at foreldrene fryktet det verste. I disse tunge dagene var det ingen andre ved barnets sykeleie enn faren og moren – ingen trøster, ingen profet, ingen prest til å bringe troens lys inn i sorgens mørke.

Mens den hjelpeløse kongen satt der og våket ved barnets leie, har nok mange minner fra fortiden kommet til ham. Blant dem var det trolig særlig ett som trådte fram: minnet om møtet med profeten Akia fra Sjilo. Akia var en mann full av Herrens Ånd og kraft, og han hadde uten frykt trådt fram for ham i en tid da mange tanker lå tungt på hjertet hans.

Minnet om den tiden våknet nå i sorgen, og det var som et lysglimt som bredte seg over det tunge smerteleiet. Den gangen sto han ved inngangen til et liv fullt av håp og lykkelige utsikter, før ærgjerrigheten hadde ført ham inn på gudløshetens vei og røvet fra ham det dyreste et menneske kan miste.

Og nå sto han der, slått av Gud og fortvilet ved sitt elskede barns dødsleie, med Guds dom i samvittigheten og et kraftfullt, men dristig og ryggesløst liv bak seg, der minner dukket fram og la dommens anklage på sjelen hans.

Her minner han oss om Saul den kvelden før det skjebnesvangre slaget, da fortvilelsen grep ham og drev ham til kvinnen i En-Dor for å få høre sin dom av den døde Samuel (jf. 1 Sam 28,7–19). Slik blir også Jeroboam nå drevet av fortvilelsens innskytelse til den gamle profeten.

Hva var det han søkte? Det lar seg ikke si med ett ord. Kanskje hadde han et uklart håp om hjelp fra ham som hadde forutsagt at han skulle bli opphøyd på Israels trone. Eller ble han kanskje bare drevet av fortvilelsens ønske om å få vite hva som skulle skje med barnet, selv om det skulle bli det verste? Det fikk

gå som det ville; han måtte og ville ha et ord fra profeten, hvordan det så kom til å lyde.

Den eneste han har hos seg i nøden, er barnets mor. Derfor ber han henne gå til Akia i Sjilo. Men hvordan tør hun, Jeroboams kone, vise seg der? Ærendet hennes ville jo bli kjent blant hele folket! Hun må da kle seg ut som en fattig kvinne og ta med seg en ringe gave til profeten, slik skikken var (1 Kong 14,2–3). Men mens Jeroboams kone i sin enkle forkledning vandrer alene og motløs over Samarias åser med sitt tunge ærend, forbi kongebyen Sikem, har en annen allerede brakt ærendet hennes til Sjilo.

Dronningen hadde ikke trengt å kle seg ut for Akias skyld, for lyset i øynene hans var allerede slokt; han var blind. Men Herren hadde talt til sin gamle tjener og latt ham vite hva som skulle skje. Da han hørte skrittene hennes utenfor døren, visste han derfor hvem den fremmede gjesten var, og han tiltalte henne ikke som dronning, men som Jeroboams kone (1 Kong 14,4–6).

Det var harde og bitre ting han hadde fått i oppdrag fra Herren å si henne. Med ubøyelig troskap mot sannheten bar han dem fram, selv om hjertet hans måtte blø ved det – og så mye mer fordi det var nettopp han som hadde kunngjort Jeroboam at han skulle bli konge. Herrens straffedom rammet først og fremst kongen, men den kunne ikke annet enn smertelig berøre hver hjertestreng hos henne som sto foran ham, hustruen og moren.

Det var et tungt budskap (1 Kong 14,7–16). Først fortalte han henne alt som var skjedd: Herren hadde revet riket fra Davids hus og opphøyd Jeroboam til konge, men Jeroboam hadde vendt seg bort fra Herren til fremmede guder og gjort verre enn alle som hadde vært før ham.

Alt ble dratt fram nakent og enkelt; all falsk pynt og alt selvbedrag var borte! Det var bare to personer i det bildet profeten avdekket for henne – Herren og Jeroboam; alt annet var skjøvet langt inn i bakgrunnen. Og som tilskuer og tilhører sto hun der, den stakkars hustruen og moren, hos den gamle, ærverdige seeren, og måtte ta imot det bitre begeret som ble skjenket i for henne, hvor mye hjertet hennes enn bevet og skalv.

Ikke bare det døende barnet, men alle barna, ja, hver eneste etterkommer helt ned til de ringeste – både barn og voksne – skulle bli feid bort av Herrens dom. Herren ville «feie etter Jeroboams hus, som en feier vekk skitt, til det ikke er noe igjen» (1 Kong 14,10). Men ikke nok med det: Likene av barna hennes skulle ligge slengt på gaten og marken for de ville, omstreifende hundene og de skrikende rovfuglene. Så langt det som gjaldt Jeroboam selv.[6]

Men det syke barnet skulle bli fridd fra den kommende ødeleggelsen; den ville Herren spare ham for. I det øyeblikket hennes føtter igjen trådte over hjemmets terskel, skulle han dø. Han skulle slippe å høre de onde tidendene hun hadde med seg fra Sjilo; dødsleiet hans skulle ikke formørkes av disse uhyggelige skyggene. Men rundt graven hans skulle hele Israel stå og sørge og etter Herrens vilje reise dette æresminnet over den døde; for han var Herrens eneste barn i den familien som bannet hadde rammet.

[6] «Både barn og voksne» synes å være betydningen av det ordspråkaktige uttrykket i teksten, som forekommer fra Davids tid og ned til Jehu.

Når det til sist gjaldt det frafalne Israel, ville det stå fram en annen konge som skulle fullbyrde Guds dom over det – ja, profeten så dommen allerede i ferd med å bryte ut. Israel skulle bli slått av Herren som et siv som svaier fram og tilbake i bølgene, rykket opp av det gode landet Herren hadde gitt fedrene deres, strødd omkring blant hedningefolkene øst for elven og gitt i fiendenes vold til å bli tråkket ned. Slik skulle følgene bli av Jeroboams og Israels synd mot Herren og hans lov; slik skulle det gå dem og hver den som «kaster Herren bak sin rygg».[7]

Skriften bevarer en talende taushet om det som så fulgte. Dronningen vendte tilbake, skjelvende under den forferdelige dommen, og det gikk som Herrens profet hadde forutsagt henne: Barnet døde idet hun trådte over terskelen til kongepalasset (1 Kong 14,17). I det fikk hun et skremmende pant på at også resten av det profeten hadde forutsagt, skulle komme i sin tid.

Hvordan dommen ellers ble fullbyrdet, får vi ikke vite, for vi hører ikke mer om Jeroboam. Det ser ut som om Herren ikke hadde mer å si om ham – ikke engang om den senere, uheldige krigen hans mot Rehabeams sønn (2 Krøn 13,2–20). Den får vi høre om i forbindelse med beretningen om den andre kongen i Juda. Om Jeroboam leser vi bare at han regjerte i 22 år, at «han la seg til hvile hos sine fedre», og at «hans sønn Nadab ble konge etter ham» (1 Kong 14,20).[8]

[7] Slik bør ordene i 1 Kong 14,14 forstås.

[8] Av de rabbinske opplysningene om Jeroboam skal vi nevne noen av de mest interessante; jf. Nachalath Shimoni I, s. 37 b og c. Navnet Jeroboam blir forklart som «han som vekker strid i folket» – enten mot Gud eller mellom Juda og Israel (Sanh 101 b). Faren hans, Nebat, blir identifisert med Mika, og også med Sjeba, Bikris sønn. Talmud forteller om flere hissige ordskifter mellom Salomo og Jeroboam, der Jeroboam framstilles som den som i hovedsak har retten på sin side, men blir klandret for sine uhøviske, hissige ord og sine opprørsplaner. Selve opprøret skildres som et utslag av de lange stridighetene som allerede fantes mellom de to folkene. Jeroboams regjering blir sett på som preget av kraft og fasthet, og han blir rost for sin kløkt og dyktighet. Den dypeste grunnen til at han gjorde opprør mot Gud, føres tilbake til hans stolthet. Løftet til Jakob i 1 Mos 35,11, «konger skal utgå av dine lender», blir anvendt på Jeroboam. Ellers sies det om ham at han ikke kan få del i den kommende verden. To andre konger, Akab og Manasse, skulle dele denne skjebnen med ham, sammen med fire privatpersoner: Bileam, Doeg, Akitofel og Gehasi. Andre henviser ham også til Gehenna, til evig straff.

Kapittel 12. Abia og Asa

Abia og Asa, den andre og tredje kongen i Juda. Abia blir konge. Hans avgudsdyrkelse. Krig mellom Juda og Israel. Abias angrep på Israel og seier. Jeroboam og Abia dør. Asa blir konge. Reform av gudsdyrkelsen i Juda. Etiopieren Serah rykker inn i landet. Seieren i Sefata. Asarjas budskap til Asas hær. Stor offerfest i Jerusalem. Pakten med Herren blir fornyet.

(*1 Kong 15,1–15; 2 Krøn 13–15*)

Jeroboam overlevde Rehabeam og regjerte lenge nok til å se to andre konger bestige tronen i Juda: Abia og Asa. Abias regjering ble svært kort. Både i 1 Kong 15,2 og i 2 Krøn 13,2 sies den å ha vart i bare tre år. Det uttrykket kan forstås etter en regel som rabbinerne har slått fast: Et påbegynt regjeringsår, om det så bare er en liten del av det, regnes som et helt år.

Siden Abia ble konge i Jeroboams attende regjeringsår (1 Kong 15,1) og Asa i hans tjuende (15,9), ser vi at Abia bare regjerte litt over to år.[1]

Det er særlig to ting som fortelles om Abia: først hvordan han stilte seg til Herren (1 Kong 15,3–5), og dernest hans forhold til Israels konge Jeroboam (2 Krøn 13,2–20). Vi tar derfor regjeringen hans i denne rekkefølgen.

Det fortelles om ham at «han vandret i alle de synder som hans far hadde gjort», og at «hans hjerte ikke var helt med Herren hans Gud». Disse to utsagnene utfyller hverandre.

Vi vet at Rehabeam ikke hadde avskaffet dyrkelsen av Herren (jf. 1 Kong 14,28), men at han ved siden av den sanne gudsdyrkelsen også hadde tålt, om ikke oppmuntret, en falsk, og den regner Skriften som ensbetydende med avgudsdyrkelse. På dette punktet hadde Rehabeam ikke bare fulgt det eksemplet faren hadde gitt i sine senere år, men også bidratt mye til å utvikle den ugudeligheten som da hadde begynt. Det samme kan sies om Abia sammenlignet med Rehabeam.

Opplysningene i beretningen om den reformen som Asa, hans etterfølger, satte i verk, viser nemlig at avgudsdyrkelsen under Abia hadde tiltatt både i art og i omfang. Det ser vi av måten avgudsdyrkelsen på den tiden blir skildret på i 2 Krøn 14,3.5.

[1] Abia betyr «min far er Jehova». Navnet forekommer også i to andre former. I Kongebøkene kalles han alltid Abiam, mens han i 2 Krøn 13,21 også kalles Abijahu. Trolig er Abiam (i Kongebøkene) den eldste formen, og det er ikke umulig at navnet ble endret til Abia da kongen høytidelig erklærte at han ville bekjenne seg til dyrkelsen av Jehova.

Vi ser det også av at dronningmoren Maaka hadde latt lage og sette opp «et avskyelig bilde for Astarte» (1 Kong 15,13). Hun var Abias mor og Asas farmor og ledet i stor grad regjeringen under Abia. Trolig var det et bilde av tre som i det ytre uttrykte de avskyelighetene som hørte med til dyrkelsen av denne guddommen.

At avgudsdyrkelsen hadde fått større utbredelse, viser seg framfor alt ved at Asa ikke maktet å få fjernet offerhaugene (1 Kong 15,14), enda han både ved sitt eget eksempel og ved kongelig påbud prøvde å drive den ut. Under Salomo, Rehabeam og Abia hadde avgudsdyrkelsen – og den gudløsheten og frekkheten som fulgte med den – slått så dypt rot og utviklet seg slik i folket at Davids slekt hadde fortjent å bli fjernet fra Judas kongetrone, hvis ikke Herren i trofasthet hadde holdt sine paktsløfter (1 Kong 15,4–5).

Men selv om den åndelige tilstanden i landet på det sørgeligste var smittet av hedenskapet, heter det likevel om Abia at han åpent bekjente seg til Herren og til og med bar fram frivillige gaver i templet, trolig av byttet han hadde tatt i krigen (1 Kong 15,15; jf. 2 Krøn 13,16–19).

Når det gjelder Judas forhold til nabolandet Israel, brøt det fiendskapet som hittil hadde ulmet mellom de to rikene, nå ut i åpen krig.

Abia var en langt kraftigere hersker enn faren hadde vært, og dessuten var støtten Jeroboam tidligere hadde hatt fra Egypt, nå falt bort, for landets makt ser ut til å ha vært i tilbakegang igjen på denne tiden. Det slutter vi både av at Egypt denne gangen ikke blandet seg inn i krigen mellom de to kongene, og av at det var etiopieren Serah (trolig Osorkon II) som ledet Egypt da landet endelig sto fram for å vinne tilbake sitt tidligere overherredømme. Serah var ikke sønn, men svigersønn av den forrige kongen (2 Krøn 14,9).

Uttrykksmåten i den hellige beretningen (2 Krøn 13,2–3) tyder på at det var Abia som begynte krigen. På begge sider ble alle stridskrefter som kunne skaffes, kalt ut, men utskrivningen synes å ha vært mer omfattende i Israel enn i Juda. Det er likevel mulig at Juda hadde måttet la en del av styrkene sine bli igjen i festningene i sør til forsvar mot et mulig angrep fra Egypt, og at det er derfor antallet krigere på Judas side er forholdsvis lite mot Israels (jf. 2 Krøn 14,9).[2]

Hærene møttes ved grensen mellom de to landene, men etter alt å dømme innenfor Israel. De slo leir like ved hverandre, bare skilt av fjellet Semarajim, en åsrygg øst for Betel og et stykke nord for Jeriko. Fra dette fjellet holdt Abia

[2] Tallene – 400 000 for Juda, 800 000 for Israel og 500 000 falne – er alltid blitt sett på som en historisk vanskelighet. Noen har derfor regnet dem som skrivefeil. Men det er lite tenkelig når det ikke er tale om ett tall, men om tre etter hverandre. Professor Rawlinson antar at tallene gjelder alle som kjempet og falt på slagmarken i løpet av hele krigen. Men det fjerner ikke vanskeligheten. Vi kommer kanskje sannheten nærmere om vi fester oppmerksomheten ved to punkter. For det første: Sammenligner vi tallene med de nøyaktige angivelsene i 2 Krøn 5–7 og 12, får vi inntrykk av at de gir seg ut for å være runde tall, ikke nøyaktige oppgaver. For det andre: Holder vi dem sammen med folketellingen på Davids tid (2 Sam 24,9), finner vi at tallet for Israel er nøyaktig det samme i begge tilfellene, mens tallet for Juda nå er 100 000 mindre enn den gang, enda Benjamin nå er regnet med. Tenker vi oss at Abia rykket inn i Israel med en regulær hær av øvede krigere, mens Israel kalte ut alle våpenføre til forsvar, er det forståelig at Juda nå er 100 000 mann svakere enn under David. Den hellige forfatteren har altså holdt seg til den gamle folketellingen i runde tall og bare trukket fra dem av Juda som ikke var med denne gangen, for troppene besto bare av disiplinerte krigere – «en hær av djerve stridsmenn», som det heter. Med denne forståelsen må de 500 000 falne tas om alle som falt i løpet av hele krigen.

en tale til Israel like før slaget, for å få dem til å oppgi kampen og gi seg frivillig, eller i det minste svekke motstanden deres (2 Krøn 13,4–12).

Han så bort fra alt som talte mot ham selv, og prøvde å vise motstanderne at all rett var på hans side. Med bitende ironi holdt han fram for dem deres egen svakhet som frukten av at de hadde falt fra Herren, sine fedres Gud, og av deres avguderiske tilbedelse. Med den hadde de ikke bare forlatt fedrenes tro, men også gjort seg til spott for mennesker.

Til slutt foreholdt han dem at nå, da han etter Herrens vilje og ledelse var rykket i felten mot dem i spissen for Juda, ville all motstand fra deres side være en kamp mot Jehova, deres fedres Gud, og derfor bare kunne ende med nederlag.[3]

Vi trenger ikke spørre om den bekjennelsen av Herren som Abia høylytt avla i sitt eget og folkets navn, virkelig kom fra troende og oppriktige hjerter; vi vet at det blandet seg mye fordervelse og vrangskap inn i den. Bare dette vil vi peke på: Det var Israels rette krigsrop han løftet, og derfor fant det gjenklang i hjertene til folket hans.

Så var det forgjeves at Jeroboam med en klok manøver angrep Juda både forfra og bakfra. Det førte bare til at Abias hær, som så seg angrepet fra alle kanter, ropte så mye mer inntrengende til Herren (2 Krøn 13,14). Og Herren kom trofast sin pakt i hu (4 Mos 10,9). Under trompetenes alarmstøt og begeistrede krigsrop stormet Judas menn mot motstanderne, så Israel flyktet i vill uorden og med stort mannefall. Juda satte etter dem, og seieren ble fullstendig.

Deretter tok Abia grensebyene med omliggende distrikter fra Jeroboam og svekket dermed tronen hans betydelig (2 Krøn 13,19). Fra da av ble Jeroboam svakere og svakere, mens Abias og Judas makt vokste. Ikke lenge etter slo Herren Jeroboam, så han døde. Men han overlevde sin motstander Abia, som gikk til sine fedre to år før ham.[4]

Abias sønn Asa fulgte ham på tronen (1 Kong 15,8). Han var en gutt da faren døde, trolig omkring ti år gammel. Mens han var mindreårig, kom han derfor under innflytelse av ypperstepresten (jf. 2 Krøn 22,12), og det er mulig at dette bidro til at han ble en from og gudfryktig konge.[5]

Kongens mindreårighet forklarer også hvorfor den gamle dronningen, Abias mor, fortsatt beholdt sin innflytelse og offentlige stilling som *gevira*, «dronningmor». Det varte til sønnesønnen hennes var blitt myndig og hadde samlet om seg en skare menn av samme sinnelag som han selv. Da brøt han all forbindelse med den avguderiske dronningen og satte i gang en reform av gudsdyrkelsen.

I Asas første ti regjeringsår hadde landet ro (2 Krøn 14,1). Forholdene i nabolandene var nå også slik at de ikke maktet noe mot Juda. Egypts makt var, som vi har hørt, svak på denne tiden, og Jeroboam var slått av Abia, som dessuten

[3] Slikt som vilkårene Davids kongedømme var grunnlagt på (Sal 132,12), Salomos synd, Rehabeams dårskap og hans egen troløshet mot Herren.

[4] Uttrykket i 2 Krøn 13,21, «Abia ble mektig», bør sikkert også forstås med tanke på forbundet han inngikk med syrerne (2 Krøn 16,3). Merknaden om hans koner og barn er tatt med her, selv om den selvsagt gjelder en tidligere tid.

[5] Dersom Rehabeam, som vi har antatt, var 21 år da han ble konge, regjerte i 18 år og så, etter Abias regjering på to–tre år, ble etterfulgt av Asa, kan ikke Asa ha vært over ti–elleve år da han ble konge.

hadde inngått forbund med syrerne for å styrke sin stilling (2 Krøn 16,3). Mens Asa var mindreårig, gikk kongedømmet i Israel stadig tilbake under de hyppige kongeskiftene og forviklingene som fulgte med dem.

Det første Asa tok fatt på da han var blitt myndig, var en omfattende reform av gudsdyrkelsen. Dernest styrket han landets forsvar (2 Krøn 14,2–7). Den fredelige tilstanden i de første regjeringsårene kom ham godt til nytte, for han kunne gjennomføre disse store foretakene uten hindringer utenfra. Både kongen og folket forsto at det var Herren som hadde gitt dem denne freden. Derfor utførte de også forsvarsarbeidene i lydighet og hengivelse til ham, med tanke på angrep som skulle komme. Og det varte ikke lenge før de kom.

En nesten tallløs egyptisk hær under etiopieren Serah kastet seg inn over Juda (2 Krøn 14,9). De trengte inn over filistrenes grense i sørvest og rykket så fram mot Maresja (jf. Jos 15,44), en av de grensefestningene som Rehabeam hadde latt bygge (2 Krøn 11,8). Denne festningen lå ved den sørvestlige grensen, omtrent midt mellom Hebron og Asdod, og var et av de viktigste punktene i den jødiske forsvarslinjen mot angrep fra filistrene og egypterne.[6]

Omkring tre kilometer nord for Maresja åpner det seg en vakker dal mellom åsene. Det er Sefata-dalen, der Asa rykket fram med hæren sin og tok stilling. Det kom snart til slag mellom de to hærene, og egypterne led et fullstendig nederlag. Man har pekt på at dette er den eneste gangen en jødisk hær våget å møte en så overlegen makt i åpen mark, uten forsvarsverker, og vant. Men nettopp derfor ble Asas seier så mye mer bemerkelsesverdig.

Terrenget i dalen var riktignok mindre gunstig for en så stor hær som egypternes, for de kunne vanskelig manøvrere med stridsvognene sine. Men på den andre siden var hæren deres dobbelt så stor som Asas og omfattet uten tvil også godt disiplinerte bataljoner. Styrkene var likevel så ulike og fordelene så avgjort på egypternes side at man på forhånd måtte ha ventet en klar seier for dem, hvis ikke en usynlig hånd hadde vært med i kampen.

Det forsto kongen godt. Derfor vendte han seg til Gud før slaget begynte, i en bønn som ånder tro og dyp erkjennelse av Herrens makt til å hjelpe i nøden: «Herre, for deg gjør det ingen forskjell enten du hjelper den mektige eller den maktesløse. Hjelp oss, Herre vår Gud! Til deg setter vi vår lit, og i ditt navn er vi gått ut mot denne store mengden. Herre, du er vår Gud, la ikke et menneske stå seg mot deg!» (2 Krøn 14,11).

En slik bønn kunne ikke bli uten bønnhørelse. Den hellige teksten sier derfor også at det var Herren som slo etiopierne, og at Asa og hæren hans ikke hadde annet å gjøre enn å forfølge den slagne fienden (2 Krøn 14,12–13).

Jakten på egypterne gikk helt til Gerar, som lå tre timer sørøst for grensebyen Gaza. Tallet på de falne var umåtelig. Frykt for Herren falt over byene omkring, og byttet som falt i seierherrenes hender, var stort. Fra da av var Egypt ikke lenger en farlig fiende for Juda, og det gikk 330 år før en egyptisk hær igjen dro ut mot Guds folk.[7]

[6] Hos Josefus kalles denne festningen Marissa; i dag heter den Marasj (jf. Robinson, Bibl. Researches II, 67 f.).
[7] Nemlig under Josjias regjering (2 Krøn 35,20–24).

Ved denne seieren hadde Herren gitt den unge, fromme kongen god anledning til å fortsette den reformen han allerede hadde begynt. Han hadde brutt med fedrenes styresett og slått inn på den rette veien, og Herren, som han og folket hadde påkalt, hadde på nødens dag vist seg som en Gud som hører bønn.

Dermed fikk han den gode og løfterike oppmuntringen at det skulle lykkes å avverge det onde som truet med å ødelegge folket, hvis de bare av hjertet ville forlate avgudsdyrkelsen og vende om til Herren igjen. Nå var tiden inne til å legge dette på hjertet til folket.

Derfor sendte Herren Asarja, Odeds sønn, for å holde dette fram for den seirende hæren som vendte hjem. Drevet av Guds Ånd gikk profeten kongen og hæren i møte og tok imot dem med disse ordene (2 Krøn 15,1–2): «Hør på meg, Asa og hele Juda og Benjamin! Herren er med dere så sant dere er med ham. Dersom dere søker ham, så skal han la seg finne av dere. Men dersom dere forlater ham, skal han forlate dere.»

Deretter minnet han dem om hvordan det hadde gått folket i dommernes dager: Når de i sin nød vendte om til Herren, lot han seg finne av dem (2 Krøn 15,3–4).

Men han omtalte disse historiske sannhetene i så alminnelige ord at de samtidig gjelder Israel til alle tider, i fortid, nåtid og framtid. Slik ble ordene hans også en profeti med særlig blikk mot framtiden. Til slutt rundet han av talen med en inntrengende og oppmuntrende formaning om å være frimodige og ikke la hendene synke; da skulle de også få erfare at de fikk lønn for sin gjerning.

Og kongen og folket lyttet til Guds røst. Følgen ble at kongen med stor kraft tok fatt på reformarbeidet igjen. De avskyelige avgudsbildene ble fjernet, ikke bare fra Juda og Benjamin, men også fra byene som var erobret fra Israel, og det store brennofferalteret i templet ble satt i stand.

Det kom en åndelig bevegelse i folket som også nådde de fromme i nabostammene. Foruten flere fra Efraim og Manasse sluttet derfor nå også mange fra Simeon seg til Juda (2 Krøn 15,8–9). Simeon bodde i sør og hadde før tatt del i Israels avgudsdyrkelse (jf. Am 4,4; 5,5; 8,14).

Under en stor og høytidelig offerfest som kongen lot holde i Jerusalem, ble Israels opprinnelige pakt med Herren fornyet med alminnelig tilslutning (2 Krøn 15,10–15). Folket erkjente da åpent at de hadde brutt pakten, og valgte nå i anger og bot Herren til sin Gud igjen.

Denne bevegelsen var frukten av en virkelig dyp og oppriktig anger. Det viste seg både ved at folket som helhet fornyet pakten sin med Herren, og ved at de vedtok at hver den som igjen tok på seg å føre avgudsdyrkelsen inn i landet, skulle straffes med døden.[8]

Kongen selv var dypt og alvorlig grepet av den åndelige bevegelsen. Hos folket var den nok også velment, men overfladisk, og derfor varte den heller ikke lenge (2 Krøn 15,17): «Offerhaugene ble ikke nedlagt», som det heter.

Men kongen holdt fast ved sin pakt med Herren. Han avsatte «dronningmoren» fra hennes høye stilling (2 Krøn 15,16) og viste dermed både ved eksempel

[8] Slik bør 2 Krøn 15,13 forstås. Meningen er ikke at hver den som på en eller annen måte viste et likegyldig liv i åndelige ting, skulle drepes. Det gjaldt selvsagt (jf. 5 Mos 17,2–7) dem som tok skritt til å føre avgudsdyrkelsen inn i landet igjen.

og handling hvor alvorlig han tok Herrens sak. Og som tegn på sin udelte hengivelse til Herren førte han inn i templet både krigsbyttet faren hadde tatt i slaget mot Jeroboam, og det han selv nå hadde erobret i kampen mot egypterne (2 Krøn 15,18). Deretter fikk landet ro i lang tid, helt til hans 25. regjeringsår.[9]

[9]Når vi holder sammen ulike tidsopplysninger, som vi ikke kan gå nærmere inn på her, viser det seg at det her foreligger en avskriverfeil i 2 Krøn 15,19: 35 for 25.

Kapittel 13. Asa og kongene etter Jeroboam

Asa, den tredje kongen i Juda. Nadab, Basja, Ela, Simri, Tibni og Omri, den andre, tredje, fjerde, femte, sjette og sjuende kongen i Israel. Nadabs regjering. Han blir myrdet av Basja. Krig mellom Juda og Israel. Basjas forbund med syrerne. Asa vinner Benhadad over på sin side. Profetisk budskap til Asa. Kongens harme. Asas åndelige fall og død. Basjas død. Elas regjering. Han blir myrdet av Simri. Omri styrter Simri fra tronen. Krig mellom Omri og Tibni. Samaria bygges.

(1 Kong 15,16–16,28; 2 Krøn 16)

Mens dette skjedde i Juda, holdt den straffedommen som Akia fra Sjilo hadde forutsagt, på å bryte inn over Jeroboam og hans hus. Etter bare to års regjering uten noen bedrifter ble Nadab, Jeroboams sønn, myrdet mens han beleiret Gibbeton (hos Josefus Gabatha). Denne grensebyen lå i skråningen ned mot Esdraelon-sletten, ikke langt fra Nasaret, og må ha vært et viktig forsvarsverk mot innfall fra vest. Både Nadab og etterfølgerne hans forsøkte nemlig – om enn forgjeves – å ta den fra filistrene (jf. 1 Kong 16,15).

Dette er den eneste hendelsen vi får vite om fra Nadabs regjering. Ellers heter det om ham at han «vandret på sin fars vei og i hans synd» (1 Kong 15,26). Derfor kom også ødeleggelsen brått over ham. Basja, som trolig sto i spissen for et opprør i hæren, myrdet ham og satte seg selv på tronen. Den nye kongens første tiltak var ekte østerlandsk: Han lot alle forgjengerens etterkommere drepe (1 Kong 15,27–29).

Selv om Basja slik ble et redskap i Guds hånd til å fullbyrde dommen over Jeroboam, var udåden hans like nedrig og skylden like stor. Den hellige Skrift framhever da også uttrykkelig denne misgjerningen som en av grunnene til den dommen som senere rammet Basja (1 Kong 16,7).

Det er ikke alltid lett, men like fullt viktig, å skille ut det i slike hendelser som er av Gud, og det som må føres tilbake til mennesket. I dette tilfellet viser Skriften tydelig at et slikt skille må gjøres.

Etter Basjas tronbestigelse ble profeten Jehu, Hananis sønn, sendt til kongen for å holde fram for ham hans synd og den straffen som skulle komme. Han la da vekt på to ting: at Basja hadde begått en misgjerning ved å myrde Nadab, og at det var Herren som hadde opphøyet ham på tronen (1 Kong 16,7; jf. 16,2).

Basja kom fra en stamme som ikke på noen måte hadde utmerket seg ved krigsbedrifter, og fra en ukjent og uanselig slekt (1 Kong 16,2). Hans eneste rett til tronen lå i hans egen tapperhet og hans bedrifter. Han var en vill kriger, og det varte ikke lenge før han dro i felten mot Juda. Under hans regjering brøt de stadige fiendtlighetene mellom de to rikene ut i åpen krig.

Når vi holder beretningene i 1 Kong 15,16–22 og 2 Krøn 16,1–6 sammen, får vi vite hva Basja ville med denne krigen, og hvilke forberedelser han hadde gjort. Det ser ut til at Asas far, Abia, hadde sluttet forbund med det voksende syriske kongedømmet under Tabrimmon («god er Rimmon»). Målet var å holde Israel innestengt mellom to fiendtlige makter: Syria i nord og Juda i sør. Dette forbundet brøt Asa i den første delen av sin regjering, fordi han ville støtte seg til Herren alene og ikke til andre hjelpere.

Nå søkte Basja ivrig kontakt med Syria og inngikk også forbund med syrerne. Først og fremst ville han stanse utvandringen fra Israel til Juda og den voksende innflytelsen Asa hadde på Basjas egne undersåtter på grunn av sin gudsfrykt og sine reformer (1 Kong 15,17). Deretter tenkte han å gå løs på selve Jerusalem og slik knekke Asa fullstendig.

I begynnelsen ser det ut til at lykken var med ham. Han trengte helt fram til Rama, omtrent midt mellom Jerusalem og Betel, og kunne dermed beherske de to veiene som førte til Jerusalem fra nord og øst. Han gjenerobret også byene Abia hadde tatt fra Israel, og skar Jerusalem av fra all forbindelse mot nord. Rama gjorde han så om til en sterk festning.

Forholdene var altså ytterst vanskelige for Juda. Men det verste for Asa var at han i denne farlige stillingen synes å ha glemt det Herren hadde lært ham i krigen mot egypterne. I stedet for å støtte seg til Herren som sin hjelper tok han skritt for å gjenopprette det forbundet med Syria som han i sin åndelige iver hadde brutt.

Som så mange som mister troens varme, søkte han å forene tilliten til Herren med verdslig hjelp. Han inngikk derfor på ny forbund med syrerkongen Benhadad og ga ham som betaling sølv- og gullskattene som var samlet i Herrens hus og i kongens palass (1 Kong 15,18).

Trolig mente han at dette ikke var noe frafall fra hans tidligere forhold til Herren, siden han ikke hadde tenkt å komme i nærmere personlig berøring med syrerne, som bodde så langt borte fra landet hans. For Asa sto dette sikkert som et nødverge mot fienden som trengte inn: Slik fikk han jo dratt fiendens forbundsfelle bort fra ham. Dessuten hadde et lignende forbund vist seg heldig for land og folk under farens regjering.

Like fullt var han kommet inn på et skråplan som snart ville styrte ham og folket hans i ulykke. Et forbund med en hedensk makt, skaffet til veie med så tvilsomme midler, viser tydelig at en åndelig sløvhet hadde kommet over ham, og at han var på en nedgang som ikke varslet godt for framtiden.

Benhadad var bare altfor villig til å ta imot Asas tilbud. Det passet med hans politikk å svekke nabolandet Israel, for slik styrket han sitt eget rike. Da han fikk den store skatten Asa sendte, brøt han derfor forbundet med Basja (1 Kong 15,19–20). Straks rykket han inn i Israel fra nord, trengte helt fram til

Kinneret (Jos 11,2; 12,3; 19,35) og la under seg Naftalis land. Faren som nå truet i nord, tvang Basja til å bryte opp fra Rama med en gang.

Da kalte Asa sammen hele Juda (1 Kong 15,22; 2 Krøn 16,6). Materialene fienden hadde samlet for å befeste Rama, ble ført bort og brukt til å bygge to nye festninger: Geba («høyden») og Mispa («utsikten») (jf. Jos 18,24.26; Jer 41,5–9). Begge lå i Benjamin, om lag fem kilometer nord for Rama, og var meget sterke stillinger som behersket de to veiene herfra til Jerusalem.

Men med Basjas oppbrudd fra Rama ble ikke stillingen lettere for Asa. Da han alene og uten forbundsfeller dro ut mot egypterne i tillit til Herren, hadde han vunnet en herlig seier. Lykke og fred hadde fulgt etter, og Herrens profet hadde kommet ham i møte etter den seierrike kampen med gode og oppmuntrende ord fra Herren. Nå var det annerledes. Også nå kom profeten, men med et budskap om refselse og dom.

Etter det forrige slaget hadde Asa og landet hans kunnet glede seg over en velsignet fred; fra nå av skulle det være krigslarm og ufred i landet (2 Krøn 16,9). Forbundet med syrerne ville snart vise seg å bringe landet liten ære og nytte.

Hvis han derimot hadde holdt seg rolig i tillit til Herrens hjelp og latt Israels og syrernes forente hærer rykke inn i landet, og så gått mot fiendene sine i Herrens navn i stedet for å kjøpe seg forbundet med Syria, ville han igjen ha vunnet en seier som over etiopierne (2 Krøn 16,7).

Men nå hadde han gjort sitt valg og tydd til verdslig hjelp, og slik fikk det bli. Han måtte ikke lenger gjøre seg tanker om at Herren ville kjempe for ham. Nå fikk han bruke de midlene mennesker rår over, kløkt og styrke – og de skulle avgjøre utfallet (2 Krøn 16,9).

Hanani hadde talt slik alle Herrens profeter talte: uten frykt og i lydighet mot Herrens bud. Men ordene hans fant ikke inngang hos Asa. Profetens frimodige refselse egget ham tvert imot til å sette seg opp mot Herren; kongen ville ikke bøye seg.

Vreden hans flammet opp mot «seeren». Trolig var han redd for at profetens opptreden skulle føre til oppløsning og frafall i hæren, og derfor grep han til et desperat middel for å gjøre ham uskadelig. I sin harme har Asa nok unnskyldt seg med at dette nødvergetiltaket var påkrevd under de vanskelige forholdene – så mye mer som de gudfryktige i hæren uten tvil gjorde mine til å ta profetens ord til seg.

Han grep profeten og kastet ham i fengsel (2 Krøn 16,10), et skritt som senere bare ble etterlignet i Israels dypeste forfallstid (jf. 1 Kong 22,26–29; Jer 20,2; 29,26; Apg 16,24). Og han undertrykte dem som profetens ord hadde gjort inntrykk på, og som derfor viste misnøye med kongens politikk.

Men dette var ikke alt. Det sørgelige åndelige forfallet i Asas liv hadde båret sin første frukt i forbundet han kjøpte seg med syrerne, og utviklet seg raskt videre i framferden hans mot Herrens profet. Det grep stadig mer om seg, og på en måte som Skriften særlig framhever, kom det til syne ved hans død. Han ble angrepet av en sykdom i føttene, og det fortelles at han ikke søkte «Herren», men vendte seg til menneskers hjelp, «til legene» (2 Krøn 16,12).

Det er ikke nødvendig å anta, slik flere gjør, at disse «legene» var hedenske trollmenn, eller at de drev sin kunst med avguderiske midler. Ordene står der bare for å vise at Asa ble liggende i sitt fall uten igjen å søke hjelp og frelse hos den Herre som så herlig hadde hørt hans bønn ved en tidligere anledning. Skriften har bevart minnet om en annen konge som oppførte seg annerledes i en lignende nød, nemlig Hiskia, som i sin sykdom vendte seg til Herren (2 Kong 20,2; 2 Krøn 32,24).

Dette trekket fra Asas dødsleie kaster lys tilbake over utviklingen hans fra det siste møtet med profeten. I farens stund hadde han fulgt en verdslig politikk og vendt seg bort fra Herren, og slik gjorde han også i den siste og store faren, da døden sto omkring leiet hans. Derfor kunne de ordene profeten avsluttet talen til ham med, like gjerne ha vært føyd til her ved dødsleiet: «Du har båret deg uforstandig at i dette» (2 Krøn 16,9).

Han hadde ikke stolt på det overnaturlige, men vendt seg til det naturlige, og derfor endte han også uten å få hjelp av de naturlige hjelperne. Det var ikke galt å bruke midler; det er ikke det Asa får klander for. Skriften viser oss flere steder at slike naturlige midler ble brukt (2 Kong 20,7; Apg 27,23–24.43–44). Men han får klander fordi han satte hele sin lit til de naturlige midlene uten å kjenne Herren som den ene mektige kraften som virker i alle midler.

Derfor er dette den lærdommen historien framfor alt legger oss på hjertet: Tillit til de naturlige midlene uten tro på Herren vil skuffe oss. Den som i sin blindhet søker slike midler, skal en dag bittert få erfare Herrens ord: «Det et menneske sår, det skal han også høste … Den som sår i sitt kjød, skal høste fordervelse av kjødet» (Gal 6,7–8).

Ikke bare Asas død, men også gravferden hans gjør et sørgelig inntrykk. Det ser ut til at han hadde latt bygge et eget gravkammer for seg i Davids by. Der ble han lagt med egyptisk prakt på et leie «som var fylt med velluktende urter og forskjellige blandede salver», og ved gravferden – trolig for første gang ved en kongelig gravferd i Jerusalem – brente de «et veldig bål til ære for ham» (2 Krøn 16,14).

Ved å følge gangen i den hellige Skrift har vi her kommet foran begivenhetene. Som vi har nevnt før, overlevde Asa nemlig ikke bare Basja, men så i alt åtte konger på Israels trone. Basja levde bare et år etter nederlaget og ble da etterfulgt av sønnen Ela i Asas tjuesjette regjeringsår (1 Kong 16,8). Ela regjerte bare to år – eller mer nøyaktig: en del av to år.

Basja hadde gitt et eksempel på hvordan generaler som var yndet i hæren, kunne sette seg på tronen ved opprør, ved å myrde kongen og utrydde slekten hans. Det var et farlig eksempel som fristet til etterfølgelse. Fra nå av går kongedømmet i Israel derfor fra den ene tronraneren til den andre, uten at noen av dem greier å grunnlegge et varig kongehus. Israels historie blir heretter preget av opprør, mord og blod.

Basjas sønn var en feig og ussel vellysting. Han var sunket så dypt at han selv satt midt i et tøylesløst drikkelag hos en av yndlingene sine mens hæren hans kjempet foran Gibbeton. Snart falt han som offer for en ny sammensvergelse. Vi kjenner bare to av dem som var med i den: Arsa, slottshøvdingen i hvis hus

Ela tok del i drikkelaget, og Simri, morderen og etterfølgeren hans på tronen, som var «høvedsmann for den ene halvdelen av stridsvognene» (1 Kong 16,9).

Simris regjering varte bare sju dager. Men på den tiden rakk han å utøse mer blod enn noen av de tidligere tronranerne. Foruten å myrde forgjengeren lot han også alle blodhevnerne – det vil si kongens slektninger – utrydde, og dessuten alle kongens venner (1 Kong 16,11).

Kanskje hadde Simri (slik Josefus mener) valgt et øyeblikk da alle de ledende offiserene var i leiren, eller kanskje var Omri selv med i sammensvergelsen fra begynnelsen av. Det er i alle fall sikkert at hæren ikke var innstilt på å godta tronraneren. Den ropte straks ut sin general Omri til konge og rykket fram mot Tirsa. Simri holdt stand til byen var inntatt. Da trakk han seg tilbake til borgen i kongens hus, satte ild på den og omkom i flammene (1 Kong 16,16–18).

Men dermed hadde ikke Omri fått tronen uomstridt. I fire år var folket delt mellom ham og en annen tronkrever, Tibni, Ginats sønn. Til sist fikk Omri overtaket, og «Tibni døde» (1 Kong 16,21–22) – enten i slaget eller, slik Josefus mener, myrdet av rivalen.

Omri satt på tronen i alt omkring tolv år. De første fire gikk med til stadige kamper med Tibni, til han var ute av veien. De neste to årene residerte han fortsatt i Tirsa.

Så kjøpte han av Sjemer den åsryggen der Samaria senere ble bygd, for to talenter sølv, det vil si omkring 70 kilo. På denne imponerende høyden bygde han Israels hovedstad og kalte den Sjomron etter Sjemer, som tidligere hadde eid stedet (1 Kong 16,23–24). Ut fra betydningen er navnet blitt gjengitt med «vakttårn».[1]

Byen lå midt i landet, omkring ti kilometer nordvest for Sikem, og hadde en storslått utsikt fra høyden den var bygd på. Høyden reiste seg fra en bred dal og var på alle kanter omgitt av fjell, og gjennom dem førte det bare en trang adkomst fra vest. Veien opp til Samaria var derfor bratt på alle sider.

Omgivelsene var vakre, men hindret samtidig angrep utenfra, og fra byen kunne enhver fiende lett holdes under oppsikt. Landet omkring var meget rikt og godt forsynt med vann. Et heldigere sted for en hovedstad kunne ikke velges. I Israels senere historie spiller Samaria en viktig rolle, for de skiftende kårene folket levde under i disse straffedommens år, rammet særlig hovedstaden og kongens residens.

Den usle landsbyen Sebustije (de gamles Sebaste), med omkring tusen innbyggere, er det som er igjen av det gamle, stolte Samaria, der Omri, Akab og etterfølgerne deres holdt hoff. Det finnes bare få levninger av fortidens storhet, men de er på sin måte betydningsfulle.[2]

Det gamle tempelet, palasset og borgen ser ut til å ha stått på den vestre kanten av høyden. Stedet er fortsatt merket av ruinene av en overmåte storslått søylerekke av prektige, hogde steiner. Adkomsten til palasset har uten tvil gått opp over terrasser bebygd med hus og palasser, men av dem er det ikke spor igjen. Bare på den øverste høyden, der en har utsikt vestover til Middelhavet

[1] På de eldste assyriske minnesmerkene kalles byen etter Omri; navnet Samaria møter vi først på Tiglat-Pilesers tid, omkring 200 år etter at Omri grunnla byen. Også her har vi et vitnesbyrd om at Skriftens beretning er sann.

[2] Se en utførlig beskrivelse hos M. Guérin, La Samarie II, s. 188 ff.

langt borte og østover over et landskap det er vanskelig å finne maken til, ligger det fortsatt noen knekte søyler og viser hvor kongepalasset har stått.

Kongehusene som regjerte der, ble snart revet bort av straffedommen, og folket de hersket over, ble ført bort i fangenskap. Over dem og deres senere skjebne ligger et mørke som den historiske forskningen ikke har kunnet trenge gjennom. Bare Herrens ord er blitt stadfestet i sin guddommelige sannhet. Det står fast.

Om Nadab, Basja, Ela, Simri og Omri har den hellige Skrift ett og det samme å si: De vandret på Jeroboams vei og i hans synder, så de vakte Herrens, Israels Guds harme. Derfor kom også den samme straffedommen over hver av dem. Og likevel hadde ugudeligheten og avguderiet ennå ikke nådd sitt høydepunkt i Israel; enda forferdeligere synder og enda fryktligere straffedommer sto for døren.[3]

[3] Talmud (Sanh. 102 b) reiser spørsmålet om Omri var verdig til å bli konge, og svarer at han var det, fordi han la en by til Israels byer.

Kapittel 14. Akab, Jesabel og Josjafat

Asa og Josjafat, den tredje og fjerde kongen i Juda. Akab, den åttende kongen i Israel. Akab blir konge. Videre åndelig forfall i Israel. Politisk forbindelse mellom Israel og Juda. Josjafat blir konge. Akab gifter seg med Jesabel. Dyrkelsen av Baal og Astarte innføres i Israel. Akabs karakter. Åndelige reformer i Juda. Josjafat blir besvogret med Akab. Joram gifter seg med Atalja, og følgene av dette ekteskapet.

(*1 Kong* 16,29–33; 22,41–44; *2 Krøn* 17; 18,1–2)

Omris sønn Akab fulgte ham på Israels trone i Asas trettiåttende regjeringsår (1 Kong 16,29). Med denne kongens tronbestigelse begynte en ny tid i Israel, både politisk og åndelig. Under Omri hadde frafallet fra Herren stadig gått videre i Israel. Det heter om ham at han «bar seg verre at enn noen av dem som hadde vært før ham» (1 Kong 16,25). Profeten Mika forteller at han innførte visse forskrifter (Mi 6,16). Mer vet vi ikke om dem, men så mye går fram av Mikas ord at de innledet en ny epoke i Israels åndelige liv.

Sønnen Akab gikk likevel enda lenger i ugudelighet. Først giftet han seg inn i det fønikiske kongehuset, og deretter innførte han dets gudsdyrkelse i sitt land. Han påbød formelig dyrkelsen av Baal og Astarte i Israel med all den utukt og vederstyggelighet som hørte med til den.

Under slike forhold venter vi at Herren grep inn på underfullt vis. For ethvert annet middel ville ha vært forgjeves overfor en konge som Akab, med Jesabel ved sin side, og blant et folk som ikke bare var revet løs fra all forbindelse med den sanne gudstjenesten i Jerusalem, men der det mest avskyelige hedenskap nå var blitt den offentlige religionen. Gang på gang hadde Guds sendebud talt formanende ord og varslet straffedommen, men alt uten virkning. Hvis kampen mot baalsdyrkelsen skulle tas opp, måtte det noe mer til.

Derfor møter vi i denne delen av Israels historie igjen profetembetet og profetene, og det i et omfang som aldri før. Det ble deres oppgave å holde kunnskapen om Herren ved like i Israel.

Overfor det forvirrede avguderiet til kongen og dronningen skulle de stille den levende Guds sannhet, fulgt av mektige under som ingen kunne motsi eller avvise. Dette er grunnen til at vi i denne delen av historien møter så store og så hyppige under. Etter sitt vesen skulle de vise hvor maktesløse avgudene var overfor den sanne, levende Gud, og vitne for kongen og folket at Herrens sende-

bud, profetene, sto i den levende Guds tjeneste i kampen mot hedenskapet. Bare slik kunne noe vinnes for Herrens sak.

Det var en uvanlig tid, rik på store brytninger og mektige åpenbaringer. Vi har allerede nevnt at tidens tanker og forventninger var slik at folk uvilkårlig så seg om etter under når det gjaldt opplysning i de høyere åndelige spørsmålene. Det kommer særlig til syne i denne tiden.

Stillingen var nå slik at folket bare lot seg påvirke av under, i den ene eller den andre retningen. Derfor er også de undrene som skjer ved Elia og Elisa, av et slag som ved sin maktutfoldelse særlig kunne gjøre et mektig inntrykk. De faller i en tid som nettopp krevde dem.

Også politisk var dette en tid med store skifter. Hittil hadde de to rikene levd i stadig fiendskap som ofte brøt ut i åpen krig, men nå ble det sluttet forbund mellom dem. I begynnelsen av Akabs regjering så det likevel ut til at det gamle forholdet skulle fortsette.

Da Josjafat kom på tronen etter farens, Asas, død i Akabs fjerde regjeringsår (1 Kong 22,41), syntes enhver forbindelse mellom de to kongehusene å være fjernere enn noen gang. Josjafat begynte nemlig sin regjering med å styrke alle festningene sine mot Israel (2 Krøn 17,1–2), og hans åndelige holdning gikk i motsatt retning av Akabs. Han var oppriktig gudfryktig og nidkjær for Guds sak, og det heter om ham at han «gjorde ikke som Israel» (2 Krøn 17,4).

Akab på sin side knyttet seg, trolig i begynnelsen av sin regjering, til datidens mest ugudelige kongehus, det fønikiske. Det ble da ledet av Etbaal (Ithobalus, «Baal er med ham»), og Akab giftet seg med hans datter Jesabel (1 Kong 16,31).

Josefus har bevart trekk fra historien til Etbaal og hans slekt. Av dem ser det ut til at Etbaal opprinnelig var yppersteprest ved Astarte-tempelet i Tyrus, at han myrdet sin konge og satte seg på tronen hans, der han satt i 32 år, og at ætten hans beholdt kongedømmet i Tyrus i minst 62 år etter hans død.[1]

Med dette for øye forstår vi lett hvordan Jesabel var oppdratt. Hun var en begavet, sterk og dristig kvinne, av overbevisning helt hengitt til den fønikiske avgudsdyrkelsen, også der enhver – og en kvinne enda mer – måtte ha avskydd den. Til dette kom et sinnelag som ikke på noen måte brydde seg om andres rett og samvittighet, og som brukte det østerlandske despotiets midler på den mest hensynsløse måte for å nå sitt mål.

Det er derfor helt naturlig at en dronning med en slik oppdragelse og et slikt sinnelag måtte fornekte dyrkelsen av Jehova og alt som ikke bøyde seg for hennes vilje. Hun måtte bli en uforsonlig fiende av alle de gudfryktige og av alle samvittigheter i Israel som var frie i Herren, og hun ville ikke vike tilbake for de fryktligste midler for å ta livet av dem.

Men tross alt dette er det noe storslått ved denne sterke og besluttsomme kvinnen. Det trer så mye sterkere fram fordi hun står ved siden av en mann som på mange måter er hennes motsetning. Jesabel var dronning til fingerspissene, en ekte datter av det kongehuset som med mord hadde svunget seg opp fra ypperstepresteembetet i Tyrus til den fønikiske tronen.

[1]For dem som har lest Vergils Æneide, kan det være av interesse å høre at Jesabel var grandtante til Dido, Kartagos kjente grunnlegger. Opplysningene hos Josefus er hentet fra Menander.

Den nærmeste følgen av Akabs forbindelse med Etbaals hus var at Jesabels gudsdyrkelse ble innført som landets religion i Israel. Akab bygde et tempel for Baal i Samaria – det vil si solguden, det fruktbare naturprinsippet som frambringer alt. Der reiste han ikke bare et alter, men stilte også opp en av de søylene som var særlig betegnende for de avskyelige seremoniene i denne gudsdyrkelsen, slik vi får vite av 2 Kong 3,2; 10,27.

Som overalt der denne gudsdyrkelsen ble fullt innført, laget han også et «Astarte-bilde» (Astarte var månegudinnen, det mottakende prinsippet i naturen). Slik førte han den fønikiske avgudsdyrkelsen inn i landet i hele dens omfang (1 Kong 16,32–33).

Av andre opplysninger får vi vite at det til disse templene også hørte et «klesrom» til festdraktene som Baals tjenere tok på seg ved visse anledninger (2 Kong 10,22). Akab – eller kanskje heller Jesabel – innsatte ikke mindre enn 450 Baals-prester og 400 Astarte-prester. Dronningen sørget for underholdet deres; som det heter, «åt de ved Jesabels bord» (1 Kong 18,19; 22,6).

Den hardnakkede og brå innføringen av denne gudstjenesten førte til voldsomme forfølgelser av profetene, ja, også av dem som åpent bekjente seg til Jehova, med det mål for øye å utrydde dem helt fra landet (1 Kong 18,13; 19,10; 2 Kong 9,7). Disse tiltakene skyldtes Jesabel, og kongen gikk helt i hennes ledebånd.

Overlatt til seg selv var Akab av et slikt sinnelag at han lett kunne ha latt seg påvirke av andre krefter (jf. 1 Kong 18,39–46; 20,13; 21,27–29). Akabs karakter er en underlig, om enn ikke uvanlig, blanding av godt og ondt, av edelt og lavt. Men han lot aldri sine naturlige evner og gaver stilles i Herrens tjeneste, og derfor fikk det onde til slutt overmakten, og det endte med hans egen undergang.

Han hadde egenskaper som kunne ha gjort ham til en stor konge, om de hadde vært overgitt til Herren og hans sak. Til sine tider var han edel, ja, ridderlig (jf. 1 Kong 20,11 ff.; 20,32), storslått i sine foretak og utstyrt med kongelig smak (1 Kong 22,39; 2 Krøn 18,2), og under visse omstendigheter var han villig til å lytte til samvittighetens røst. Men alt dette ble altfor mye trengt tilbake av en sørgelig svakhet, egoisme og ettergivenhet for kjødet, og framfor alt av at han ikke hadde noe fotfeste i gudsfrykten.

Og når han i tillegg hadde en dronning som Jesabel ved sin side, og hun med sin sterke personlighet øvde så stor innflytelse på ham, forstår vi hva som ligger i Skriftens ord om ham: Han «solgte seg til å gjøre det som var ondt i Herrens øyne, fordi hans kone Jesabel egget ham» (1 Kong 21,25).

Mens disse åndelige kreftene og strømningene bredte seg i Israel, steg Josjafat opp på tronen i Juda. Denne kongen tok straks kraftig opp igjen arbeidet med å gjennomføre en åndelig reform blant folket sitt (2 Krøn 17,6–9). Først fjernet han «offerhaugene og Astarte-bildene». Deretter sendte han i sitt tredje regjeringsår fem av fyrstene sine, sammen med ni av de øverste levittene og to prester, rundt til alle Judas byer for å lære folket loven. De hadde med seg en godkjent avskrift av den – uten tvil av de fem Mosebøkene.

Selve undervisningen var selvsagt overlatt til prestene i sendelaget (jf. 3 Mos 10,11; 5 Mos 17,8–9). Fyrstene som var med, skulle ikke bare gi prestenes

undervisning den nødvendige myndighet, men også se til at rettsvesenet ble håndhevet etter de mange rettsreglene som Moseloven ga.

De gode fruktene av kongens iver for Herrens sak lot ikke vente på seg. Noen av filisterfyrstene hyllet kongen frivillig, og de arabiske stammene som Asa hadde underlagt seg på felttoget mot egypterne, betalte igjen skatt til Josjafat. Nye festninger ble bygd til landets forsvar, forrådshus ble reist og de forskjellige byene forsynt med proviant. Endelig rustet han ut en stor hær med fem hærførere som bodde i Jerusalem, så de kunne stå under kongens personlige kommando (2 Krøn 17,10–19).

Det var under disse lykkelige kårene for Juda at Josjafat «inngikk et ekteskapsforbund med Akab». Den hellige teksten framhever dette særskilt (2 Krøn 18,1), dels for å vise at Josjafat ikke hadde noen unnskyldning for å ta dette skrittet, og dels for å vise at det var Akab som først hadde lagt fram et forslag om det for Josjafat.

Det er ikke vanskelig å forstå hvilke grunner som drev Israels konge til dette skrittet. Under Omris regjering var landets makt blitt sterkt svekket av Syria. Benhadad hadde lagt under seg flere byer både øst og vest for Jordan, og landet var i virkeligheten blitt avhengig av ham. Han gjorde nemlig krav på å ha «gater» – eller snarere «plasser» – selv i Samaria, det vil si et syrisk kvarter som skulle stå under hans herredømme (jf. 1 Kong 20,34).

Etter Benhadads død var sønnen med samme navn kommet på tronen, og han var ikke mindre ærgjerrig og krigersk enn faren hadde vært. Under slike forhold var det av største betydning for Akab å sikre seg varig fred med nabolandet i sør og gå i forbund med en så kraftig og mektig fyrste som Josjafat.

Det er derimot ikke så lett å finne de grunnene som påvirket Josjafat. For ham var det nok viktig at syrernes makt ble svekket. Kanskje ønsket han i tillegg å få slutt på fiendskapet med Israel.

Gjennom ekteskapet mellom sønnen og Akabs datter håpet han muligens en gang å kunne forene de to folkene som hørte sammen, og slik igjen få et sterkt davidisk kongedømme over hele Israel. Eller var det bare av svakhet og altfor stor godtroenhet at han lot seg dra med på dette? Vi må la spørsmålet stå åpent, for Skriften selv gir oss ikke noe vink som kan gjøre grunnene hans klare.

Så vidt vi kan se, var det i Josjafats åttende regjeringsår, og altså i Akabs tolvte, at Josjafats sønn Joram, da en gutt på bare 15 år, ble gift med Atalja, Akabs datter (2 Krøn 21,6).[2]

Josjafat levde lenge nok til å se de sørgelige fruktene av denne uforstandige forbindelsen. Åtte år senere besøkte han kong Akab, og som vi vet, førte besøket til et felles felttog mot Syria, der Akab falt (2 Krøn 18). Deretter fulgte et handels-

[2]Vi kommer fram til dette resultatet på følgende måte: Da Josjafat åtte eller ni år senere, altså i sitt syttende regjeringsår, avla sitt minneverdige besøk hos Akab (1 Kong 22,2), må Ahasja, Jorams sønn, ha vært omkring åtte eller ni år gammel. Omkring tretten år senere ble han nemlig konge, 22 år gammel, etter farfarens og farens død (2 Kong 8,26). Det må likevel føyes til at beregningen her er meget vanskelig. En helt nøyaktig tidfesting er umulig, for vi har ikke noe fast utgangspunkt; den ene kongens tronbestigelse er alltid satt i forhold til den som regjerte samtidig. Og når en regner ut hvor mange år en konge regjerte, regnes året etter jødisk praksis fra nisan (april) til nisan, slik at selv den minste del av året før eller etter nisan ble regnet som et helt år. Besteg en konge tronen i adar (mars) det ene året og døde i ijar (mai) det neste, ble dette altså regnet som tre år. Derfor er det umulig å finne nøyaktige tidfestinger, og feilene kan bli betydelige i løpet av en lengre beregning.

foretak mot Tarsis sammen med Akabs sønn, og det endte med straffedom og tap (jf. 2 Krøn 20,35–37).

Josjafats sønn og etterfølger, Ataljas mann, innførte Jesabels avguderi i Juda og førte skam og tap over folket sitt. Den neste kongen på tronen, Ataljas sønn, fulgte farens eksempel og ble felt av Jehu. Til sist kom den blodige tragedien da Atalja lot alle de kongelige prinsene myrde, og så hennes egen regjering og fryktelige endelikt (jf. 2 Kong 11,1–16)!

Det var ikke med slike midler Josjafat kunne fremme de planene han uten tvil hadde hatt for øye: å få slutt på fiendskapet mellom Juda og Israel og forene begge folkene under et sterkt davidisk kongedømme. Derfor endte forsøket hans også med skade og ulykke for ham selv og hans hus.

Men andre krefter var i ferd med å stige fram, vakt opp av Herren selv for å hevde den levende Guds sak. Snart skulle en røst fra himmelen lyde i landet, sterk nok til å bli hørt både i Israel og Juda, og en hånd fra Gud skulle rekkes ut mot Akab og Jesabel, kraftig nok til å stå imot den mest despotiske makt og knuse avguden. Dette skjedde ved profetembetet i Elias person.[3]

[3] Vi skal her føye til noen bemerkninger om Akab fra Talmud, hovedsakelig hentet fra traktaten Sanhedrin (102 b–103 b). Der tales det særlig om hans verdslige glans, om hans glede over denne verdens fornøyelser og hans likegyldighet for den kommende verden. Han beskrives som svak, kald og vek, og hans ugudelighet tilskrives hustruens innflytelse. Av dette oppsto ordtaket: «Den som vandrer etter sin hustrus råd, kommer i Gehenna» (Baba Mesia 59). Jeroboams groveste synder kan ikke engang sammenlignes med de minste hos Akab. Han gjorde seg skyldig i alle slags avguderi og lot til og med skrive på portene i Samaria: «Akab fornekter Israels Gud.» Likevel fikk han regjere i 22 år, fordi han hadde vist respekt for loven, slik da Benhadad sendte et sendebud til ham, og ved flere andre anledninger. Akab regnes blant dem som ikke kunne ventes å få del i den kommende verden. Å drømme om Akab ble regnet som et ondt varsel (Berakot 57 b).

Kapittel 15. Elia og enken i Sarepta

Akab, den åttende kongen i Israel. Jeriko bygges opp igjen. Elias sendelse. Hans karakter og liv. Elias første opptreden. Likheten mellom ham og Noah, Moses og døperen Johannes. Elias budskap til kong Akab. Oppholdet ved bekken Krit. Elia hos enken i Sarepta. Melkrukken blir ikke tom og oljekruset mangler ikke olje. Hva oppholdet i det fremmede betydde. Enkens sønn blir syk og dør. Ved et under blir han vakt til live igjen.

(1 Kong 16,34–17,24)

Som vi har nevnt før, ble dyrkelsen av Baal innført som landets offentlige gudsdyrkelse i Israel da Akab og Jesabel kom på tronen. Hånd i hånd med dette gikk et voldsomt forsøk på å utrydde profetene og dem i landet som åpent bekjente seg til Jehova. Under denne kongen nådde frafallet derfor sitt høydepunkt.

Som for å understreke hvor alminnelig Herrens ord ble foraktet i Israel, har Skriften her tatt med en beretning om hvordan Jerikos murer ble bygd opp igjen, og om den straffedommen som etter Herrens trussel kom over de frekke overtrederne (1 Kong 16,34; jf. Jos 6,26). Landet var nå modent for dommen, og straffedommen hang allerede over folkets hode. Men slik Herrens langmodighet hadde ventet i Noahs dager, ventet den også nå i Akabs.

Noah, rettferdighetens forkynner i sin tid, hadde løftet sin røst og stilt samtiden sin overfor den straffedommen som sto for døren; og i arken han bygde, hadde han samtidig gitt et vitnesbyrd om at det han forkynte, var sant. Slik ble nå Elia sendt av Herren til det dømte Israel for å legge valget fram for folket i symbolske handlinger: å vende om og tjene Herren, eller å gå til grunne med avgudsdyrkelsen.

Det er en stor likhet mellom Elia og Noah, bare med de forskjellene som de endrede forholdene og omstendighetene førte med seg. Den ene ble sendt før loven var gitt, den andre etter; den ene til en frafallen verden, den andre til et folk som nettopp holdt på å vende seg bort fra Guds nådepakt.

Men vi vil heller se saken fra en annen side. La oss først se på maktene som kjempet mot hverandre: på den ene siden Akab, Jesabel, Baal og med dem det frafalne Israel, på den andre siden Jehova. Spørsmålet gjaldt nå sannheten og makten, for motsetningen var blitt så skarp som mulig.

Derfor må vi i denne striden se på Elia som en historisk legemliggjøring av den levende Gud, og dermed som representant for makten og sannheten.

Kampen kunne bare avgjøres som et spørsmål om makt. Det guddommelige, det evig sanne, måtte bli åpenbart i sin herlighet og sannhet og være uimotståelig i sin storhet, så hvem eller hva som enn kom i strid med det, måtte få kjenne dets velde.

Som representant for denne Guds makt og sannhet står Elia i sin profetiske gjerning nesten fram som et upersonlig vesen; alt hos ham trer tilbake for dette ene: å være et redskap for den levende Gud.

Gjennom hele Israels historie står det fram mange profeter ved de mest forskjellige anledninger. Men det er ingen blant dem som Elia; ingen gjorde de gjerningene han gjorde. I dette står han alene, og ingen har senere gått hans vei. Han er en personliggjøring av Det gamle testamente fra en av dets vesentlige sider, storhetens og dommens. Han er den levende virkeliggjøringen av det som skjedde på toppen av Sinai, der ilden brant under lyn og torden, mens Herrens røst talte til Israels barn ut av den forferdelige storheten.

Vi har den høyeste autoritet for at han er et forbilde på døperen Johannes (Matt 11,14). Men denne forbildelige likheten trer særlig fram i dette: På samme måte som Johannes varslet at øksen allerede lå ved roten av Israel, sto Elia med dommens blinkende våpen i hånden og svingte det over Israels hode. Han var Herrens forløper når det gjaldt dommen; for det som fulgte etter forkynnelsen hans, var ødeleggelsen av Israels stat og folk, ikke frelsen.

En mer storslått personlighet enn Elia har aldri trådt fram på Det gamle testamentes skueplass. Israels frafall hadde nådd sitt høydepunkt på Akabs tid, og nettopp da trådte det høyeste og mest storslåtte i Det gamle testamente fram til kamp mot det i Elias person og sendelse. Det er en likhet mellom Elias og Moses' historie helt ned til de minste enkeltheter. Derfor møter vi ham også på forklarelsens berg sammen med Moses hos Herren Kristus (jf. Matt 17,3).

Skriften har fortalt forholdsvis mye om ham, og likevel føler vi at vi i skildringen bare har de store omrissene av hans person og historie. Vi ser ham som den allmektige Guds representant, så å si utrustet med Den evige Guds egen makt. Der har vi nøkkelen til å forstå hans makeløse frimodighet i troen på den Usynlige og hans forunderlige lydighet mot Guds befalinger.

Og likevel hadde denne sterke mannen sine timer da svakheten og ensomheten knuget ham, som da han flyktet for Akab og Jesabel, og da han motløs la seg ned i ørkenen for å dø (1 Kong 19,3–4).

Spør vi hvor han hadde sin nesten ubegrensede makt fra, viser Skriftens beretning oss til hans samfunn med Gud i bønnen. Vi ser ham i hans ubøyelige kraft og fasthet. Vi ser ham svinge ironiens svøpe med fryktelig kraft, som overfor Baals-prestene på Karmel (1 Kong 18,27), og vi ser ham fortært av en brennende nidkjærhet. Men vi finner også dype, varme og milde følelser hos ham, som da han bodde som gjest hos den fattige enken, og da han i kjempende bønn kalte barnet hennes tilbake til livet.

Slike stunder ga Gud ham til hvile og styrke i et liv fullt av kamp. De skulle fri ham fra nidkjærhetens fortærende glød som brant i ham, så han kunne få smake den guddommelige gleden og ikke bare – som straffedommens herold – fortæres av den sorgen og dype kummeren embetet hans la på ham.

Livet hans går gjennom de største omskiftelser. Like etter at han på Karmel hadde knust Baals makt og var blitt hyllet av folkemengden med begeistrede gledesrop, finner vi ham på Horeb, knuget av det dypeste mismot. Det rommer de sterkeste motsetninger, strålende lys og dype skygger, uten stille fred og lykkelig hjemlig hygge – et liv som tornebusken som brant uten å fortæres. Det er et liv fullt av under, for slik var oppgaven hans; og likevel er han selv det største underet i det. For denne ene mannen kjempet mot et helt folk og et helt rike, og han vant striden og gikk seirende ut av kampen.

Måten han første gang trådte fram på, og hvor plutselig det skjedde, var et symbol på det som senere fulgte. Om hans fødsel og barndom vet vi så godt som ingenting. Josefus mener (Ant. 8,13,2) at Tisbe, som han vanligvis kalles etter (1 Kong 17,1), lå øst for Jordan i Gilead, og noen av de nyere forfatterne har ment å finne igjen navnet på denne byen i landsbyen Tisieh sør for Busra. Men Keil har påvist at det ikke kan stemme.

Enda mindre holdbar er den oppfatningen at det hebraiske ordet skal tolkes slik at han «var en fremmed blant de fremmede i Gilead», og at han da, som noen har ment, var av hedensk byrd. Langt mer sannsynlig er den alminnelige oppfatningen: at fødestedet hans var Tisbe i Øvre Galilea, i Naftali, og at han av en grunn vi ikke kjenner, flyttet til Gilead, men uten å bli gileaditt. Dette ser også ut til å stemme best med måten Skriften betegner ham på: «tisbitten Elia, en av dem som var flyttet inn i Gilead» (1 Kong 17,1).

Navnet hans betyr «Jehova er min Gud» og er et nøyaktig uttrykk for hans karakter og sinnelag. Alt i ham og ved ham er ett eneste vitnesbyrd om dette: «Jehova er Gud.»[1]

Like uventet og plutselig som døperen Johannes sto fram for sin samtid med ordet fra Gud, sto nå Elia fram for kong Akab. Det er som det heter hos Siraks sønn (Sir 48,1): «Han sto fram som en ild, og hans ord flammet opp som et bluss» i den mørke natten.

Også det ytre stemte helt med hans karakter og gjerning. Han var kledd i en kappe av svart kamelhår – som fra nå av ser ut til å ha blitt profetenes særlige drakt (Sak 13,4) – og hadde et lærbelte om livet (2 Kong 1,8). Drakten betegnet fattigdom, forsakelse av verden, sorg og dom. Beltet var ellers det plagget som betegnet embetet, og derfor var det alltid prydet framfor alle andre deler av drakten; men her var det av det enkleste slaget, slik de fattigste i landet bar det.

Det var et uventet og uvanlig syn i gatene i det rike og luksuriøse Samaria da tisbitten gikk oppover og styrte mot kongepalasset. Folkets blikk fulgte ham da han gikk opp over de storslåtte terrassene for å bære fram budskapet sitt til Akab. For en motsetning det var mellom denne fattige, men likevel ærefryktinngytende profeten og Baals-prestene i sine hvite linkjortler og høye, spisse hatter!

Snart nådde han opp til kongepalasset og sto fram for kongen. Kanskje fant møtet sted nettopp ved den storslåtte inngangen til palassets søylehall, der en hadde en utsikt uten like over de fruktbare landskapene omkring og byen som lå

[1] Den senere jødiske tradisjonen vet å fortelle at han var av presteslekt, trolig fordi han ofret på Karmel. Men det kan en ikke bygge noe på; for selv om han var prest, var det etter Moseloven ikke tillatt å ofre utenfor Jerusalem. Tradisjonen gjør ham ellers til disippel av Akia fra Sjilo.

nedenfor. Budskapet hans til kongen var uten tvil kort og bestemt, slik forholdene krevde, og sikkert bare en nøyaktig gjentakelse av Herrens dom over det frafalne folket (3 Mos 26,19 ff.; 5 Mos 11,16 ff.; 28,23; jf. 1 Kong 8,35; Am 4,7).

Til dette føyde han det vi leser i 1 Kong 17,1: at det i disse årene ikke skulle komme regn eller dugg uten etter hans ord. Dette skulle være vitnesbyrdet og samtidig vise Akab hvem som var sterkest, Baal eller Jehova.[2]

Dette måtte gjøre et sterkt inntrykk. Den underlige profetens plutselige og oppsiktsvekkende opptreden i kongepalasset, der han i Herrens navn djervt stilte seg opp mot kongen og folket; varselet om straffedommen over et land der alt bugnet av rikdom og fruktbarhet; den trossterke påkallelsen av Jehovas navn i omgivelser som ville utslette det – kort sagt: alt kom som et lynnedslag fra klar himmel.

Vi får ikke høre noe om hva Akab svarte, eller hvilket inntrykk det gjorde på kongen og folket. Også her viser den hellige Skrift sin opphøyde karakter: Den søker ikke effekt. Den lar profeten gå like plutselig bort fra kongeborgen som han var kommet, for å søke seg et skjulested.

Guds ord, slik det lød fra hans lepper, og det alene, skulle bli igjen der inne og gjøre sin gjerning. Med dommens tordensky over hodet skulle kongen og folket få anledning til å tenke over profetens budskap i stillhet. Slik var det best for alle parter, og slik sømmet det seg også best.

Elias første ferd gikk til bekken Krit øst for Jordan (1 Kong 17,2–6). Her skulle han, som Moses og som Herren selv, være alene i ensomheten for å be for Israel og forberede seg på sin framtidige gjerning. Så lenge det ennå var vann i bekken, og Herren sørget for mat til ham ved «ravnene», led profeten ingen nød.

Det forekommer ingen unødvendige under i Elias historie; men det er heller ingenting som bare er naturlig i denne historien, der det underfulle og det naturlige slynger seg inn i hverandre. På denne måten ville Herren styrke sitt sendebud midt i ensomheten og på flukten (jf. Job 37,10; Sal 78,23; Jes 5,6; Am 9,3).

Men da bekken til sist tørket ut på grunn av den langvarige tørken, fikk Elia befaling om å gå til Sarepta (Luk 4,26). Der hadde Herren sørget for underholdet hans på en annen, men ikke mindre underfull måte: ved hjelp av en fattig hedensk enke.[3]

Herrens førsel med sitt sendebud har igjen den største betydning. Sarepta var en hedensk by som lå utenfor Israels grenser, midt mellom Tyrus og Sidon,

[2]Vi skal her gjengi de fantasiene den jødiske tradisjonen har utstyrt dette møtet mellom profeten og kongen med. I Talmud kommer Elias ord om at det ikke skulle falle regn over landet, etter en lengre samtale mellom ham og kongen. Profeten og kongen tenkes begge å være kommet på kondolansebesøk til Hiel, som hadde mistet barna sine som straff for at han bygde opp igjen Jerikos murer (1 Kong 16,34). Elia skal da ha sagt at denne straffedommen var kommet over Hiels hus fordi han hadde foraktet Josvas advarsel. Til dette skal Akab ha svart at det var utrolig at disippelens ord skulle gå i oppfyllelse når mesterens – det vil si Moses' – ikke gjorde det. For når Moses' trussel mot avgudsdyrkerne ikke var gått i oppfyllelse, var det heller ingen grunn til å bry seg om Josvas. Da var det at Elia som et tordenslag lot straffedommen falle over ham og landet hans: Det skulle ikke falle regn osv.

[3]Både den jødiske og den kristne kritikken har latt fantasien løpe når det gjaldt å bortforklare det underfulle i denne historien. Slik har en tolket ordet «ravner» om til «arabere», det vil si arabiske kjøpmenn, og til «orebitter», folk fra byen Oreb. For rabbinerne var det særlig en vanskelighet at Herren lot sin profet få mat ved urene dyr. Noen av dem trøster seg likevel med at disse urene dyrene brakte profeten ren mat, enten fra en av de 7000 som ikke hadde bøyd kne for Baal, eller fra Akabs eller Josjafats bord. Men av dette ser vi hvor umulig det ville ha vært for senere jøder å finne på denne historien. Nettopp dette om ravnene er det beste vernet om at fortellingen er pålitelig. – Rabbinerne gjør denne enken til en jødisk kvinne og holder henne for Jonas mor.

og altså i landet til Jesabels far. Profeten var ikke trygg for Jesabels vrede og etterstrebelser i Israel, men skulle finne et sikkert tilfluktssted innenfor hennes fars grenser.

Mens Akab lette ivrig etter ham både i sitt eget land og i nabolandene (1 Kong 18,10), fant profeten et skjulested nettopp hos det folket som kampen mot Herren og hans profeter var gått ut fra. Slik viste Herren ham at han hadde sine tjenende redskaper der en minst ville vente det, og at profeten skulle være urørt av fiendehånd så lenge han gikk Guds ærend.

Elias opphold hos enken i Sarepta er nevnt i Det nye testamente (Luk 4,25), og det er Herren Jesus selv som viser til denne historien. Av ordene hans går det fram at det var en særlig ære Herren viste den fattige enken ved å sende profeten til hennes hus, og at det ble henne til velsignelse, slik vi også ser av selve fortellingen. Men det mest betydningsfulle er at Herrens frelsestanker for hedningene her kommer klart til syne: Herren er ikke bare jødenes, men også hedningenes Gud (Rom 3,29).

Også her ser vi et forbildelig trekk i Elias historie som peker fram mot døperen Johannes. Johannes sto fram og forkynte at himmelens rike var kommet nær – ikke bare i den snevre betydningen, som et Guds rike i Israel, men i sin verdensvide betydning. På samme måte antydes dette i Elias historie ved at han bærer nådens og frelsens budskap ut til hedningeverdenens «fattige i ånden».

Også her hos enken i Sarepta ble profeten underholdt på underfullt vis, men slik at naturlige midler ble brukt. Slik Herren hadde «befalt» ravnene å bringe ham mat ved bekken Krit, heter det også her at han hadde «befalt en enke» (1 Kong 17,9) – uten at hun selv visste det – å gi profeten mat. Men hvordan skulle profeten kjenne henne igjen når han kom til byen? Han fikk gå i tillit til Herrens befaling og vente på at Herren selv ville gi ham til kjenne hvem hun var.

Da han kom til byporten i Sarepta, så han en enke som tydelig var fattig, for hun gikk og sanket kvister. Var dette den kvinnen Herren hadde talt om? For å bli viss på det henvendte han seg til henne. Hun hadde uten tvil straks forstått at den fremmede var Herrens profet; hele hans framtreden og drakt måtte vise henne det.

Hvis hun, den hedenske kvinnen, ville ta vennlig imot ham og ha noe med ham å gjøre, måtte det være et tegn for ham fra Gud. Derfor rakte han henne drikkebegeret han hadde med seg, og ba henne gi ham litt vann (1 Kong 17,10). Hun la straks arbeidet sitt til side og gjorde det han ba om, og dermed hadde profeten fått tegnet fra Gud: Denne fattige kvinnen var den som skulle sørge for ham (jf. 1 Mos 24,12–21; Luk 19,30–34; 22,9–12).

Men et beger vann gitt i Herrens navn skal alltid få sin herlige lønn, og det fikk også denne fattige enken snart erfare med glede.

Men det var et annet og sterkere vitnesbyrd som skulle avgjøre om hun var den enken Herren hadde sendt ham til. Ved at hun så villig ga ham vann, hadde hun vist ham vennlighet og velvilje. Men ville hun også tro på Herren, og ville hun våge å gi bort den maten hun hadde, i tillit til ham og hans ord? Hun var jo en hedensk kvinne, og det kunne ikke ventes stort av henne.

Men fantes det åndelig mottakelighet hos henne, så hun lot seg påvirke av Herrens ord og Ånd til å våge å tro på det usynlige og stole på at Herren også ville gi henne det daglige brødet hun trengte? Her ville profeten søke det avgjørende vitnesbyrdet om at han var kommet til den rette.

Uten å knurre hadde hun lagt fra seg det hun holdt på med, og gått av sted for å hente vannet profeten ba om. Da rettet han en ny bønn til henne, langt hardere enn den første (1 Kong 17,11). Elia forsto at det var en fattig kvinne han hadde foran seg. Hungersnøden som i disse årene hadde lagt Israels land øde fordi regnet uteble, hadde nemlig strukket seg til Tyrus, slik vi også vet fra den verdslige historien.[4]

Men det er lite trolig at profeten, da han rettet denne bønnen til henne, så helt klart hvordan det sto til i huset hennes, og hvilke forferdelige kamper han dermed påførte henne. Riktignok var han beskjeden i sin bønn, for han ba bare om et lite stykke brød. Men det han ba om, var alt hun hadde.

Den stakkars kvinnen var ikke uvillig til å gi den fremmede noe. Men da han ba om det siste brødstykket hun hadde, maktet hun ikke lenger å holde tilbake den fortvilelsen som hadde slumret i hjertet hennes; den brøt ut i en heftig klage.

Hun sto her overfor en nødlidende, en utsultet fattig, slik hun selv var, og la derfor ikke bånd på hjertets klage (1 Kong 17,12): «Så sant Herren din Gud lever: Jeg eier ikke en brødbit! Jeg har bare en håndfull mel i krukken og litt olje i kruset.» Hun var gått ut for å sanke noen vedpinner, og når hun hadde laget det siste knappe måltidet for seg og sønnen, så hun klart at sulten sto for døren.

Det er vanskelig å si hva vi her skal beundre mest: Elias ro, fasthet og trosvisshet, eller den fattige enkens nesten utrolige tillit og barnlige enfold. Kvinnens hjerteskjærende klage fikk ikke profeten til å mildne kravet sitt. Han holdt fast ved det og fortsatte å føre kvinnen fram til det ytterste av nød. Minst av alt var han redd for følgene.

Som overalt der det gjelder troens prøver, finner vi også her først et løfte som troens øye kunne hvile på, og så et krav knyttet til det, fulgt av en forsikring om rik lønn for den seirende troen (1 Kong 17,13–14): «Frykt ikke! Gå hjem og lag det til, som du har sagt. Lag bare først et lite brød til meg av det og kom ut til meg med det! Siden kan du lage til noe for deg og sønnen din.»

Så kommer forsikringen: «For så sier Herren, Israels Gud: Melkrukken skal ikke bli tom og oljekruset ikke mangle olje helt til den dagen Herren sender regn over jorden.»

Dette var en troens prøve som – hvis kvinnen besto den – også skulle bringe henne hjelp både til sjel og legeme, ja, legge grunnen til et helt nytt liv i henne. Og slik er det fremdeles. Enhver troens prøve Herren fører livet vårt inn i, står alltid midt mellom et alminnelig løfte og en særskilt forsikring, så vi i troens kraft kan stå på det ene og stige opp til det andre. På denne måten blir hver prøve som er lykkelig bestått, et nytt og friskt utgangspunkt i det åndelige livet, et nytt skritt fram mot nådelønnen.

[4] Menander hos Josefus, Ant. 8,13,2. Etter Menander varte hungersnøden i Tyrus et år.

Den fattige enken fra Sarepta fikk kraft til å lyde, tross de mange vanskelighetene hun måtte kjempe seg gjennom. Gikk Elia hjem med henne etter at hun hadde brakt ham det stykket brød han hadde bedt om, for å være vitne til at hun laget det første nye måltidet av det underfulle forrådet hun hadde fått av Herren? Eller lot han henne gå alene, og ble kanskje selv igjen for å vente på at hun skulle komme tilbake og glad fortelle om velsignelsen som var falt over huset hennes? Vi kan bare stille spørsmålet.

Men én ting står fast. Denne hedenske kvinnen hadde selvsagt bare liten kunnskap om Herren. Likevel var hun i stand til å gi fra seg sitt og sønnens siste stykke brød på den fremmedes ord, fordi Herrens profet ba om det og lovet henne underfull forsyning for framtiden. Da må hun ha hatt en barnlig tro og tillit til Israels Gud.

Vi kan tenke oss hvilken trøst og oppmuntring dette var for Elia! Det fantes tro, ikke bare i Israel, men overalt der Herren hadde lagt ned troens såkorn. Hvor det måtte glede Elia!

Han hadde latt løftene om Israels Guds miskunn lyse for hennes trengte hjerte, og nå var hun kommet for å søke ly under nådens vinger. Dag etter dag fikk hun nå glede seg over den usynlige nådehånden som på underfullt vis lot velsignelsen strømme inn i det fattige huset hennes. Melkrukken ble ikke tom, og oljekruset manglet aldri olje (1 Kong 17,15–16). Israels manna var falt hos henne – et daglig under, synlig for henne og hennes hus.

Et slikt under trengtes for å vitne om Israels Guds makt, og et slikt under trenger også vi å ha bevart i Bibelen vår. Hjertet vårt synker ofte ned i motløshet og tvil når prøvelsene faller tungt over oss. Får vi da feste blikket på denne gamle historien og søke Herren i bønn og hengivelse, skal det gå ut gnister av kraft fra dette ordet og andre lignende. De forvisser oss om at Herren regjerer, og at vi kan våge alt for ham.

Men både enken og profeten hadde ennå større trengselstider foran seg. Dager fulle av glade erfaringer var gått i det fattige huset der Guds nåde ble åpenbart så rikt og i sin herlighet for alle. Da hendte det noe som kastet sorg inn i alle hjerter. Enkens sønn ble syk, og sykdommen ble verre og verre, «til det til slutt ikke var livspust i ham», som Skriften uttrykker det (1 Kong 17,17).[5]

Når vi gjennom det vi møter i livet, kommer i nær berøring med Gud, er det noe ved det som får en bitter erkjennelse av synden vår til å stige fram i bevisstheten, og vi føler at straffen må falle over oss. Tankene om Guds hellighet, vekket til live av smerten og minnet om synden, henger som et dratt sverd over hodet vårt, helt til vi får feste blikket på Guds uendelige kjærlighet, som søker og frelser det fortapte (jf. Luk 5,8; Jes 6,5).

Slik var det også nå hos den fattige enken i Sarepta. Med det døende barnet i armene trengte hun seg inn på profeten med krav om at han skulle forlate huset hennes, og rettet bitre, fortvilte ord mot ham (1 Kong 17,18): «Hva har jeg med deg å gjøre, du Guds mann? Du er kommet til meg for å minne meg om min synd og la sønnen min dø.»

[5] Et lignende uttrykk har vi i Dan 10,17, der det bare betegner en svær sykdom, ikke selve døden. Det er derfor unødvendig å forstå uttrykket slik at barnet virkelig var dødt. Kimchi har påvist dette. Josefus sier at barnet så ut som om det var dødt. Det heter også at moren bar ham ved brystet, og det peker i samme retning.

Det guddommelige var kommet henne nær i Elias person. Det hellige lyset var falt på synden hennes og hadde minnet henne om den, og med synden kom nå straffedommen og den bitre smerten over den. Slike tanker og følelser var nå med kraft steget fram i bevisstheten hennes; de kastet henne hit og dit som storm og bølger kaster sivet ved stranden. Og likevel var hun dypt inne i sjelens skjulte indre fast bundet til Herren og hans profet.

Elia ga henne ikke noe svar, men ba henne bare om sønnen. Han tok ham fra fanget hennes, bar ham opp på «loftsrommet» der han selv bodde, og la ham på sengen sin (1 Kong 17,19). Det var ikke tid nå til å holde tale for den fortvilte kvinnen; hun måtte hjelpes på en mer håndgripelig måte, med handling.

Også Elia selv var dypt beveget. Disse dagene hadde vært en tid med fred og hvile for ham, kanskje den eneste han til da hadde hatt i sitt urolige liv.

Han hadde selv fått være redskap for å bringe Guds miskunn til enken, og dag etter dag hadde han vært vitne til hvordan den hadde lagt grunnen til et vakkert trosliv i det fattige huset og fått det til å vokse. Det hadde gitt ham selv mye styrke og glede, og han var dypt og inderlig knyttet til dette huset. Som Krysostomos sier: Det var Herrens tanke med ham at han her, hos den fattige enken i Sarepta, skulle lære medfølelse å kjenne av dyp og gripende erfaring, før han ble sendt ut for å forkynne for sitt folk.

Men han skulle lære enda mer hos enken i Sarepta. Herren hadde allerede latt ham erfare at troen ikke blir til skamme, for Herrens kraft hadde fulgt ham. Men nå så det ut som om bare Herrens dom og straff fulgte med ham. Han var kommet til Sarepta med dommens sverd, slik han hadde vært Herrens redskap til å svinge det over sitt eget folk. Men slik kunne ikke Herrens tanke med ham være.

Derfor kastet han seg i sin sorg på Herren i bønn og veltet hjertets byrder over på ham. Tre ganger strakte han seg ut over det døende barnet i en bønn som var et symbol i seg selv, og ropte til Herren, som for å øse sitt eget liv, den levendes liv, inn i den døde, mens han samtidig ba ned den levende Guds livsstrømmer over ham. Og Herren hørte bønnen hans og frelste barnets liv (1 Kong 17,21–22).

Det som så fulgte, forteller Skriften enkelt og likefram. Elia tok barnet, som Guds kraft hadde helbredet, i armene, bar det ned til moren og rakte henne det med ordene (1 Kong 17,23): «Se, sønnen din lever.» Det er ord som senere er blitt gjentatt mang en gang for gråtende mennesker, ord som vår velsignede Frelser har talt i Åndens trøst – både til dem som i likhet med enken i Sarepta har fått barnet sitt lagt friskt tilbake i fanget, og til dem som har måttet sitte igjen ensomme, men med det levende håpet i hjertet.

Derfor skapte disse ordene også her, slik de så ofte har gjort senere, en glad trosvisshet. Kvinnen tok imot barnet sitt igjen med glede og sa (1 Kong 17,24): «Nå vet jeg at du er en Guds mann, og at Herrens ord i din munn er sannhet.» Hun hadde lært det fra den første dagen hun møtte profeten, og hun hadde senere sett det dag for dag ved bordet sitt. Men nå hadde hun på den herligste og gledeligste måten fått erfare at nåde og ikke straff, kjærlighet og tilgivelse, var den dypeste grunnen i hele Guds førsel med henne.

Rabbinerne ser i denne fortellingen et forbilde på de dødes oppstandelse. Det gjør vi også, men vi føyer til det vi med inderlig takk til Gud bekjenner: Denne fortellingen vitner ikke bare om at de døde skal stå opp fra den legemlige døden, men også om at de som er åndelig døde, skal stå opp fra den åndelige døden. Den kom med dette vitnesbyrdet til Elia og senere til oss alle: Vår Herre er en Gud «som gjør de døde levende og kaller på det som ikke er til, som om det var til» (Rom 4,17).

Kronologisk tabell

Kongene i Juda og Israel, deres regjeringstid og samtidige begivenheter, etter Keil, Winer, Ewald og Clinton.

År etter rikenes delingKonger i Juda, regjeringstidÅr fra Judas trontiltredelseKonger i Israel, regjeringstidÅr fra Israels trontiltredelseSamtidige begivenheterKeil (f.Kr.)Winer (f.Kr.)Ewald (f.Kr.)Clinton (f.Kr.)1Rehabeam, 17 år1.Jeroboam, 22 år1.Sjisjak, konge i Egypt975975985976Sjisjak angriper Jerusalem97197018Abia, 3 år18.95797596895920Asa, 41 år20.955955965956222.Nadab, 2 år953954963955233.Basja, 24 år952953961954Serah, etiopieren940Benhadad I av Syria9394526.Ela, 2 år9309309739304627.Simri, 7 dager92992893593027.Omri og Tibni, 4 år92992893593031.Omri alene, 8 år925924Samaria bygges; Etbaal, konge i Tyrus9249235738.Akab, 22 år91891891991961Josjafat, 25 år4.914914917915Benhadad II av Syria; slaget ved Ramot i Gilead8978977817.Akasja, 2 år8978978978967918.Joram, 12 årJudas og Israels krig mot Moab (Moab-steinen)896896895895Joram, medregent i 2 år5.89186Joram alene, 6 år889889893891År etter rikenes delingKonger i Juda, regjeringstidÅr fra Judas trontiltredelseKonger i Israel, regjeringstidÅr fra Israels trontiltredelseSamtidige begivenheterKeil (f.Kr.)Winer (f.Kr.)Ewald (f.Kr.)Clinton (f.Kr.)91Akasja, 1 år12.Hasael, konge i Syria88488588588492Atalja, 6 årJehu, 38 årJehu myrder Akasja og Joram; Lykurg i Sparta 88488388488388398Joas, 40 år7.Atalja myrdes; Pygmalion, konge i Tyrus, og hans søster Dido bygger Kartago 143 år etter templets bygging87787887787711922.?Joakas, 17 årSyrerne faller inn i Juda og truer Jerusalem85685685585513537.Joas, 16 årBenhadad III, konge i Syria840840839839137Amasja, 29 år2.Joas, konge i Juda, myrdes; Amasjas krig mot Edom; Moab angriper Israel83883883783715115.Jeroboam II, 41 årKrig mellom Juda og Israel; Jerusalem inntas av israelittene824825823823165Ussia, 52 år15.?Israels krig mot Syria810809808808182Jeroboam II dør; interregnum i 11 årAmmon blir skattskyldig; filistrene ydmykes78378420338.Sakarja, 6 månederFørste år i den olympiske tidsregning 776772772770771204439.Sjallum, 1 måned771771770770204439.Menahem, 10 årPul, konge i Assyria771771769770215507.Pekahja, 2 årIsrael blir skattskyldig til Assyria760760759759216527.Pekah, 20 årPekahja myrdes7597587577572177Jotam, 16 år2.Roma bygges 753; Nabonassar, konge i Babylon758758756756233Akas, 16 år17.Resin, konge i Syria; Akas påkaller Assyrias hjelp mot Syria og Israel,

Tiglat-Pileser, konge i Assyria742741740741År etter rikenes delingKonger i Juda, regjeringstidÅr fra Judas trontiltredelseKonger i Israel, regjeringstidÅr fra Israels trontiltredelseSamtidige begivenheterKeil (f.Kr.)Winer (f.Kr.)Ewald (f.Kr.)Clinton (f.Kr.)2364.Pekah myrdes, interregnum 8½ år?Assyrerne besetter Cantel øst for Jordan og det nordlige Israel og fører folket i fangenskap; filistrene erobrer den vestlige delen av Juda73973824512.Hosea, 9 år, skattskyldig til AssyriaSo, konge i Egypt730729728730248Hiskia, 29 år3.Salmanassar, konge i Assyria, Media og Babylonia; det assyriske riket vokser; Hosea forsøker å gjøre opprør mot Assyria727725724726Assyrerne trenger inn i landet7222536.Israels rike oppløses, og folket bortføres i fangenskapSamaria beleires722721719721Sargon, konge i Assyria, beleirer Asdod (Jes 20,1); allianse mellom Juda og EgyptSankerib beleirer Jerusalem; krig mellom Sankerib og Tirhaka; assyrerne blir slått av «Herrens englehær»; gesandtskap fra Merodak-Baladan714712277Manasse, 55 årEsarhaddon sender kolonister fra Assyria til Samaria698696695697323Amon, 2 årSkytiske horder går gjennom Israels land (Herod. 104 osv.)643641640642334Josjia, 31 årAmon myrdes641639638640Nabopalassar, Nebukadnesars far, grunnlegger det babylonske tempelet626625Egypterne gjør innfall i Assyria; allianse mellom Assyria og Juda610609År etter rikenes delingKonger i Juda, regjeringstidÅr fra Judas trontiltredelseKonger i Israel, regjeringstidÅr fra Israels trontiltredelseSamtidige begivenheterKeil (f.Kr.)Winer (f.Kr.)Ewald (f.Kr.)Clinton (f.Kr.)365Joakas, 3 månederFarao Neko vinner seier ved Megiddo; Josjia faller610609608609365Jojakim, 11 årJojakim settes på tronen av Egypts konge610609607609369Eksilet begynnerEgypterne blir slått av kaldeerne ved Karkemis; Nebukadnesar inntar Jerusalem606606376Jojakin, 3 månederJerusalem erobres for annen gang, og folket bortføres; Jerusalem og templet plyndres av kaldeerne599598597598376Sidkia, 11 årSidkia settes på tronen av kaldeerne, men gjør snart opprør mot Nebukadnesar og søker hjelp hos farao Hofra, konge i Egypt (Jer 44,30; Esek 17,15)599598596599387Jerusalem ødelegges fullstendigJerusalem beleires; egypterne kommer Jerusalem til hjelp (Jer 37,5; Esek 17,17); Sidkia dør; størstedelen av jødene føres til Babylon (3. bortføring)588588587387Gedalja, babylonsk stattholder, 2 månederGedalja myrdes; mange av jødene drar til Egypt588588391Siste bortføring av jødene til Babylon (Josefus, Antikvitetene 10,9,7; jf. Jer 52,30)584584Judea ligger øde (2 Krøn 36,21; Sak 7,14). Filistrene tar en del av landet, og det samme gjør edomittene, som tar den sørlige delen (Esek 35,10). Hebron tilhører Idumea (Josefus, Jødekrigen 4,9,7).

Kronologien for de to rikene er på mange måter svært vanskelig. Vi har ikke noe sikkert utgangspunkt, slik vi har i vår egen tidsregning, som går ut fra Kristi fødsel. Her blir den ene kongens trontiltredelse regnet ut fra regjeringsårene til den samtidige kongen i nabolandet. Dessuten regnes regjeringstiden fra nisan til nisan, slik at én eneste dag før eller etter 1. nisan kan bli regnet som et helt år. Av den grunn kan ikke tidsregningen bli helt nøyaktig.

Om Alfred Edersheim

1825–1889

Alfred Edersheim (1825–1889) ble født i Wien av jødiske foreldre og fikk en grundig jødisk oppdragelse. Under studietiden i Pest kom han i kontakt med skotske misjonærer blant jødene og ble kristen i 1846. Han studerte teologi i Edinburgh og Berlin og ble prest i Den frie skotske kirke, først i Aberdeen og senere i Torquay i England. Til slutt gikk han over til Den engelske kirke og underviste ved universitetet i Oxford. Han døde i Menton i Frankrike i 1889.

Med sin store kunnskap om jødisk liv, skikk og skriftforståelse ble Edersheim en av de mest leste bibelforklarerne på 1800-tallet. Hovedverket er *The Life and Times of Jesus the Messiah* (1883). Han skrev også *The Temple, its Ministry and Services* og en bibelhistorie for Det gamle testamente i sju bind.

Bibelhistorien følger Det gamle testamente bok for bok, forklarer bakgrunn, ord og skikker, og peker fram mot Kristus. Den ble oversatt til dansk-norsk av pastor Ragnvald Gjerløw og utgitt i Christiania 1887–92.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Som Edersheim viser, sier navnet ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.